

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1912

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Βαλκανικοί εξόριστοι ἐν Ρώμῃ ὑπὸ Οὐίλλιαμ Μίλλερ κατὰ μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου</i>	Σελ. 65
<i>Ἡ ἀρχαιολογία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1911: Προϊστορικαὶ ἐρευναι ὑπὸ Γεωργίου Σπηριάδου (τέλος)</i>	79
<i>Τὸ ὕδωρ τῆς λήθης ὑπὸ Χ. Αντίνου (τέλος)</i>	89
<i>Ὁ κώδικων διήγημα Ἰουλλίου Δεμαίτη (μετάφρ. Χ.)</i>	102
<i>Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων: Δογοδοσία τοῦ Δ. Συμβουλίου</i>	110
<i>Γνώμαι τοῦ Ρώσκιν</i>	120
<i>Χρονικά</i>	122
<i>Ἀναγνωστήριον</i>	126

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ὉΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1899 ΥΠΟ Δ. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ι. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Πρόεδρος, Δ. ΔΙΓΙΝΗΤΗΣ Αντιπρόεδρος, Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ
ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ, Π. Ε. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΞΙΣ, Ε. ΡΩΜΑΝΟΣ,
Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ.

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΟΤΕΑ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 7

Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα χουσα 8

(* Ἄνευ τῶν βιβλίων)

Μετὰ τῶν βιβλίων δρα. 10 καὶ φρ. χρ. 12.

Ἐκαστὸν τεύχος χωριστὰ πωλεῖται δρα. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ
εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων
64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον—Ἰούλιον καὶ Ἀύγουστον
—Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνὰ ἓν τεύχος, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος
τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἦτοι 640 σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Σολο-
λόγου ἢ ἀποστέλλονται ἐπ' ὄνοματι αὐτοῦ διὰ συστημένων ἐπιστολῶν, ταχυ-
δρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπιταγῶν καὶ χαρτονομισμάτων Γαλλίας, Ἀγγλίας,
Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ΤΟΥ 1907, ΤΟΥ 1908, ΤΟΥ 1909,
ΤΟΥ 1910 ΚΑΙ ΤΟΥ 1911

ἀποτελεῖ 5 τόμους, ἕκαστον ἐξ 640 σελίδων, πολυτελῶς δεδι-
μένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην—
φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελές περιβάλλωμα
δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν
Ἀλλοδαπήν. Ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν. Οἱ 5 τόμοι ὁμοῦ δδι-
ται δραχ. 25 καὶ φρ. χρ. 30. Πολυτελῶς δεδεμένοι δραχ. 35 καὶ
φρ. χρ. 40.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ

ΥΠΟ ΟΥΪΛΛΙΑΜ ΜΙΛΛΕΡ

Κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ¹

Ἐκεῖνοι τῶν ἡμετέρων ὅσοι μελετῶσι τὴν σειρὰν τῆς σατυρι-
κῆς ἐφημερίδος Punch θὰ ἐνθουσιῶνται γελοιογραφίαν δημοσιευ-
θεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1848, τὸ ἔτος καθολικῆς σχεδὸν ἐπαναστά-
σεως. Ἐν αὐτῇ παριστάνονται δύο ἐπιφανεῖς ξένοι φθάνοντες
εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Claridge καὶ ζητοῦντες νὰ κατοικήσωσιν
ἐν αὐτῷ. «Λυποῦμαι, ὑπέλαβεν ὁ διευθυντής, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ
σας εὐχαριστήσω τὸ ξενοδοχεῖόν μου κατέχεται ὑπὸ ἐκπτώτων
ἡγεμόνων πλὴν ἑνὸς μόνου δωματίου μετὰ μιᾶς κλίνης, καὶ
τοῦτο ἐπιφυλάσσω ἐν περιπτώσει ἀνάγκης διὰ τὴν Αὐτοῦ Ἀγιό-
τητα τὸν πάπαν». Ὁ τι δὲ ἦτο τὸ Λονδίνον διὰ τοὺς φυγάδας
βασίλεις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τῷ 1848, τοῦτο ἦτο ἡ Ῥώμη διὰ
τοὺς ἐκ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἐξορίστους κατὰ τὸν δέκα-
τον πέμπτον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα. Ὁ πάπας ἦτο τότε ὁ ἐλευ-
θερίως ξενίζων αὐτοῦς, καὶ τὸ Βοργου, ἡ βατικανικὴ συνοικία,
ἐπειχε δι' αὐτοὺς τὴν θέσιν τοῦ ξενοδοχείου Claridge. Συμφώνως
δὲ πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ πάπα Πίου Β',
αὐτὸς ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ῥώμην σχεδὸν ἅπαντας ἐκείνους ὅσους
οἱ Τούρκοι εἶχον ἐξώσει ἐκ τῶν ἰδίων οἰκιῶν, καὶ συνεισέφερε
χρῆμα χάριν συντηρήσεως αὐτῶν»².

Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐγγυὲς Ἀνατολῆς περίο-
δος ἄλλη, καθ' ἣν νὰ ἔγεινε τοιαύτη ἐκκαθάρισις ἡγεμονικῶν καὶ
κρατῶν. Ὅτε ὁ πάπας Νικόλαος Ε' ἐτέλεσε τὸ μεσοχρόνιον
ἰωβηλαῖον, ἡ χερσονήσος τοῦ Αἴμου καὶ ἡ Ἀνατολή κατεείχοντο
ἀκόμη ὑπὸ πλείστων ὄσων χριστιανικῶν κρατῶν, ὑφισταμένων

¹ Πρόσθετοί τινες σημειώσεις τοῦ μεταφραστοῦ ἐτέθησαν ἐντὸς ἀγκυλῶν [].² *Campari Vita Pii II* παρὰ τῆ *Memoriai Rerum Italicarum Scripto-
res* Τόμ. Γ' μέρ. 6' σ. 981.

ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἐπὶ σχεδὸν διακόσια πεντήκοντα ἔτη. Ὑπῆρχεν ἀκόμη τὸ ῥωμαντικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Φλωρεντίνους Ἀτζαϊώλας· τὸ δεσποτάτον τοῦ Μορέως ἦτο διηρημένον ὑπὸ τοὺς δύο ἀδελφοὺς Θωμᾶν καὶ Δημήτριον τοὺς Παλαιολόγους, ὁ δὲ περιωνυμότερος ἀδελφὸς αὐτῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, εἶχε πρὸ μικροῦ ἐγκαταλίπει τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μυστρά, τῆς Σπάρτης τῶν μέσων αἰώνων, ὅπως ἀναβῆ ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν καισάρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἰταλικὸς οἶκος Κρίσπη, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ μέγιστος τῶν Ἰταλῶν πολιτευτῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦρχεν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ἐν Νάξῳ κάστρου αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πολυνήσου δουκάτου τοῦ Αἰγαίου. Ἄλλο δ' ἰταλικὸν γένος, τὸ τῶν Γατελούζων τῆς Γενούης, εἰς ὧν τὰς φλέβας ἔρρεεν ἀναμιξ τὸ αὐτοκρατορικὸν αἷμα τῶν Ἑλλήνων βασιλέων καὶ τὸ τοῦ οἴκου τῆς Σαβαυδίας, ἐκυδέρνα ἀκόμη τὴν νῆσον Λέσβον καὶ τὴν πόλιν τῆς Θράκης Αἶνον μετὰ τῶν οἰκείων ἐξαρτημάτων. Γενουατικὴ δ' ἑταιρεία, ἡ Μαόνα τῶν Ἰουστινιανῶν, πρόδρομος τῶν Προνομιούχων ἑταιρειῶν τῶν σημερινῶν χρόνων, διώκει τὰς πλουσίας μαστιχοφυτείας τῆς νήσου Χίου. Τὸ γραφικὸν βασίλειον τῆς Κύπρου, μεθ' οὗ ἦσαν ἠνωμένοι αἱ ἀπὸ μακροῦ ἤδη ψιλὰι προσωυμῆαι βασιλέως τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας, κατέχετο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ οἴκου τῶν Λουσινιανῶν, εἰς ὃν εἶχε πωλήσει τὴν νῆσον ὁ Ἄγγλος Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος πρὸ δύο καὶ ἡμίσεος αἰώνων καὶ ὑπερέκεινα· ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος τῶν λιμένων τῆς Κύπρου, ὁ τῆς Ἀμμοχώστου, ὅπου οἱ Λουσινιανοὶ εἶχον τὸ ἔθνος νὰ στέφωνται βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλήμ, εἶχε περιέλθει εἰς τὴν κτήσιν τῆς γενουατικῆς τραπέζης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ περιωνύμου ἐκείνου ἰδρύματος, οὗ τὸ μέγαρον, ἐπισκευασθὲν ἐπ' ἐσχάτων, εἶνε σήμερον ἡ ἔδρα τοῦ Λιμεναρχείου τῆς Γενούης. Ὁ δὲ οἶκος τῶν Γόγκων, οὗ οἱ πρόγονοι μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ ἰταλικοῦ Βενεουέντου, εἶχε μὲν ἀποβάλει πρὸ μικροῦ καὶ αὐτὰ σχεδὸν τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν κτήσεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, ἀλλὰ διέσωζεν ἀκόμη τὴν παλατινὴν κομιτείαν τῆς Κεφαλληνίας, ἣτις περιελάμβανε τέσσαρας τῶν Ἰονίων νήσων καὶ περιέκλειε τὸ μυθικὸν βασίλειον τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἡ

Βενετία ἦτο ἀκόμη ἡ βασίλισσα τοῦ Ἀδρίου. Σύμπασα μὲν ἡ ἀκτὴ τῆς Δαλματίας ἦτο βενετικὴ, πλὴν ἡ ὅπου ἡ ἐμπορικὴ δημοκρατία τῆς Ραγούσης διετήρει τὴν ἀνεξαρτησίαν ἐκείνην, ἧς σύμβολον ἦτο τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἐπισκευασθὲν ἀγαλμα τοῦ Ὀρλάνδου, ὅπερ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε καὶ σήμερον μνημόσυνον αὐτῆς. Ἀπὸ δὲ τῶν νοτίων ἐσχατιῶν τῆς Δαλματίας ἐπάλληλοι βενετικοὶ λιμένες, τὸ Ἀντιδάριον, τὸ Δουβρίνιον καὶ τὸ Δυρράχιον, ὧν τὰ ὀνόματα εἶνε οἰκεία εἰς τὴν νέαν διπλωματίαν, συνέδεον τὰς βορείους κτήσεις τῆς Βενετίας πρὸς τὴν ἀποικίαν αὐτῆς, τὴν Κέρκυραν. Ἀπώτερον δὲ πρὸς νότον ἡ Βενετία ἐδέσποζε τῆς Κρήτης, καὶ ἀπέναντι τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος ἐκέκτητο τὴν μακρὰν νῆσον Εὐβοίαν. Ἐν δὲ τοῖς βορείοις τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἡ Σερβία ἦτο ἀκόμη χριστιανικὸν κράτος, καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς, προερχόμενος ἐκ τῶν σερβικῶν μεταλλείων, ἦτο σχεδὸν μυθώδης. Τὸ Μαυροβούνιον ὑπὸ τὸν πρῶτον τῶν μαύρων αὐτοῦ ἡγεμόνων ἐνήρχετο τοῦ σταδίου τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ, καὶ ἡ Ἀλβανία ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἀκόμη ἀνυπότακτος ἕνεκα τῆς ἥρωικῆς ἀντιστάσεως τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἥρωος Σκενδέρβη, ἡ δὲ πρωτεύουσα αὐτῆς, ἡ Σκόδρα, ἦτο ἀκόμη βενετικὴ ἀποικία. Ὑψίστατο ἀκόμη τὸ μεσαιωνικὸν βασίλειον τῆς Βοσνίας, κεκτημένον ἴδιον τέλειον φεουδαλικὸν σύστημα, ἡ δὲ ἀδελφὴ χώρα τῆς Ἐρζεγοβίνης, γνωστὴ τότε ὑπὸ τὸ ὄνομα Χοῦμ, ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μεγάλου Σλάβου εὐπατρίδου, τοῦ Στεφάνου Βουκτσιτς, ὅστις εἶχε πρὸ μικροῦ τύχει τῆς προσωυμῆας δουκὸς τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐκ δὲ τοῦ γερμανικοῦ ὀνόματος τῆς προσωυμῆας ταύτης (Herzog) τὸ πρότερον αὐτοῦ δουκάτον διετήρησε τὸ ὄνομα Ἐρζεγοβίνη. Πέραν τοῦ Δουνάβειος αἱ δύο ῥωμουνικαὶ ἡγεμονίαι τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας ἦσαν ἐκείνη μὲν ἀνεξάρτητος, αὕτη δὲ ὑπόφορος μὲν, ἀλλὰ δυσπειθής. Ἀπώτερον δὲ κατὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἔζη ἔτι, εἰ καὶ ἐν παρακμῇ, ὑπὸ τὸν οἶκον τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, οὗ αἱ μὲν βασιλόπαιδες ἦσαν αἱ ὠραιόταται τῶν γυναικῶν, οἱ δὲ ἄνδρες οἱ τραγικιώτατοι τῶν συγχρόνων ἡγεμόνων.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ χάρτης τῶν χωρῶν τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς τῆ

1450, κατά τὰς παραμονὰς τῆς ἀναρρήσεως τοῦ μεγίστου τῶν σουλτάνων, τοῦ Μωάμεθ Β'. Τοῦτου ἀναθάντος τὸν θρόνον ἀρχαία κράτη καὶ μεσαιωνικαὶ ἡγεμονίαι ἐξηφανίσθησαν ὡς διὰ μαγείας καὶ πολιτικὸς σεισμὸς ἐκλόνησε τοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῶν θεμελίων αὐτῶν. Καὶ τῇ μὲν 1453 ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως· οὕτω κατελύθη τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἐν τῇ κόσμῳ πολιτικῶν καθιδρυμάτων, καὶ ἡ τουρκικὴ πρωτεύουσα μετετέθη ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὸν Βόσπορον. Τῇ δὲ 1456 ἡ Μολδαβία ἠναγκάσθη νὰ γένη ὑπόφορος, οἱ Γατελοῦζοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Αἴνου καὶ οἱ Ἀτζαϊῶλαι ἐκ τοῦ ἄστεως τῶν Ἀθηνῶν· τῇ 1459 ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἡ Σερβία, τῇ δὲ 1460 ἐδουλώθη ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Τῇ 1461 προσηρτήθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος¹ καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος δὲν ἤρχον πλέον τῆς Λέσβου οἱ Γατελοῦζοι. Τῇ 1463 ὁ τελευταῖος ἰθαγενῆς βασιλεὺς τῆς Βοσνίας ἀπεκεφαλίσθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ σουλτάνου ἐν τῇ λεμιῶνι τῇ κειμένῃ ἀπέναντι τῆς ἐρασμίας πόλεως Jajce· τῇ δὲ 1468 ὁ θάνατος τοῦ Σκεντέρ-βη ἐστέρησε τὴν Ἀλβανίαν τοῦ γενναίου αὐτῆς ὑπερμάχου. Μετὰ δύο ἔτη ἡ Βενετία ἐθρήνει τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐδοίας, ἧς ἡ πτώσις ὑπῆρξε τὸ μέγιστον τῶν τραυμάτων ὅσα ὑπέστη ποτὲ ἡ βενετικὴ πολιτεία. Τῇ 1479 οἱ Τόκκοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς νησιωτικῆς αὐτῶν κομιτείας, περὶ δὲ τὸ 1483 ἡ Ἑρζεγοβίνη ἀπέβη τελείως τουρκικὴ. Οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ εὐπατρίδαι πολλῶν τῶν χωρῶν τούτων ἐπεζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ οὕτως ὁ ἐπίλογος τοῦ μακροῦ καὶ τραγικοῦ δράματος τῆς ἱστορίας τοῦ Λῆμου διαδραματίζεται ἐν ταύτῃ τῇ πόλει. Καὶ ἡ μὲν Ἰταλία ἦτο ἡ πλησιεστάτη χώρα, εἰς ἣν ἠδύναντο νὰ καταφύγωσι, καὶ εἶχεν ὑπάρξει ἡ κοιτίς πολλῶν τῶν προγόνων αὐτῶν, ὁ δὲ πάπας ἦτο ἡ κορυφὴ τῆς ἐσπερίας χριστιανωσύνης, πρὸς ἣν ἔνιοι αὐτῶν εἶχον ἀπευθύνει ἐκκλησίαν ἐν τῇ στενοχωρίᾳ αὐτῶν.

¹ [Ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος συνέβη μετὰ τῆς 2 Μαρτίου καὶ τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1461. Ἴδε Νέου Ἑλληνογενήμονος Ῥόμ. Β' σ. 333].

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν διακεκριμένων τούτων ἐξορίστων ἦτο ὁ δεσπότης Θωμᾶς Παλαιολόγος, ὅστις ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀγκῶνος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1460, ἀκολουθούμενος ὑπὸ πολλῶν εὐπατρίδων καὶ φέρων τὴν κάραν τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου, ἧτις ἀπὸ μακρῶν χρόνων ἐφυλάσσετο ἐν Πάτραις. Τὸ ἅγιον τοῦτο λείψανον ἐγινώσκετο ὡς πολύτιμον κεφάλαιον εἰς λογαριασμὸν τοῦ ἐκπτώτου δεσπότη, καίτοι ἡ Ἀμάλφη ἐκέκτητο ἤδη μέρος τῶν λειψάνων τοῦ ἀγίου. Πολλοὶ ἡγεμόνες προσέφερον χάριν αὐτοῦ μεγάλα ποσά, ὁ δ' εὐτυχῆς αὐτοῦ κάτοχος δὲν συνήντησε κατὰ ταῦτα δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὸ εἰς τὸν πάπαν ὡς ἀντιστάθμισμα ἐνιαυσίας χορηγίας. Καὶ τὸ μὲν πολύτιμον λείψανον ἐναπετέθη χάριν ἀσφαλείας ἐν τῇ φρουρῇ τῆς Ναρνίας, ὁ δὲ Θωμᾶς προεχώρησεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ὁ Πῖος Β' ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὸ χρυσοῦν βόδιον, τὸ σύμβολον ἀρετῶν, ὃς μόλις που ἐπέδειξεν ἐν τῇ μακρῇ αὐτοῦ σταδίῳ σκευωριῶν, οἴκησιν ἐν τῇ νοσοκομίᾳ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (S. Spirito in Sassia) καὶ μισθοφορὰν μηνιαίων τριακοσίων χρυσοῦν νομισμάτων, εἰς ἃ οἱ καρδινάλιοι προσέθηκαν ἕτερα διακόσια. Ἐὶς ποσὸν τοῦτο οἱ ὑπὲρ τὸ μέτρον πολυάριθμοι ἀκόλουθοι τοῦ Θωμᾶ ἐθεώρησαν ὀλιγοστὸν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ πάντως ἀνεπαρκῆ πρὸς ἰδίαν ἑαυτῶν διατροφήν. Καὶ συνεισέφερε μὲν ἡ Βενετία πρόσθετον ποσὸν πεντακοσίων δουκάτων εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ἐκπτώτου, ἀλλ' ἡ προνοητικὴ πολιτεία παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κέρκυραν ἢ ἄλλην τινὰ τῶν βενετικῶν κτήσεων, ὅπως μὴ ταραχθῶσιν αἱ ἴλιαν ἐπισφαλεῖς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ τὴν 12 Ἀπριλίου 1462, ὕστερα εἰς τῆς Κυριακῆς τῶν Βαῶν, ὁ Πῖος Β' ἐδεξιώθη τὴν κάραν τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν ἐν τῇ θέσει ἐκεῖνη, ἐν ἣ κεῖται σήμερον ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ ἀποστόλου τούτου, φέρουσα καὶ ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀνακομιδῆς τῆς κάρας. Εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον σήμερον τὸ ἐκκλησίδριον τοῦτο, ὅπερ ἀπεμονώθη τελείως καὶ ἴσταται πλέον μόνον ἐν μέσῳ δικτύου γραμμῶν τροχιοδρόμου καὶ λεωφόρων, γεννᾶται ἡ μελαγχολικὴ σκέψις, ὅτι πρὶν ἢ παρέλθῃ πολὺς χρόνος καὶ τὸ κτίριον ἐκεῖνο θὰ θυσιασθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀστικῆς προόδου (civile progresso),

ἥς χάριν ἡ Ῥώμη ἀπέβαλε πλείστα βρα ἐνδιαφέροντα μεσαιωνικά μνημεία. Ὁ συμπατριώτης τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, ὁ περιώνυμος καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐνεχείρισε τὸ λαρνακίδιον τὸ περιλαμβάνον τὴν κάραν εἰς τὸν πάπαν, ὅστις προσηφώνησε τὸ ἱερὸν κρανίον ἐπὶ τῇ ἀφίξει ἐν μέσῳ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, τῶν Ῥωμαίων, «τῶν ἐκγόνων τοῦ ἀγίου Πέτρου». Ἡ τελευτή αὕτη εἰκονίζεται ἐν ἀναγλύφῳ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πίου Β' ἐν τῷ Ἁγίῳ Ἀνδρέᾳ τῆς Κοιλιάδος (della Valle) τῆς Ῥώμης. Μετὰ βραχὺν δὲ χρόνον, θανούσης τῆς γυναικὸς τοῦ Θωμᾶ, ἦν εἶχεν ἀφήσει ἐν Κερκύρα, οὗτος ἐκάλεσε τοὺς δύο υἱοὺς Ἀνδρέαν καὶ Μανουήλ καὶ τὴν θυγατέρα Ζωὴν, ὅπως ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ, πρὶν ἢ οὗτοι φθάσωσιν, ἀπέθανεν ὁ Θωμᾶς τῇ 12 Μαΐου 1465 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ κρύπτῃ τοῦ Ἁγίου Πέτρου· ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι πρὸς εὕρεσιν τοῦ τάφου αὐτοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι. Οὐχ ἦντιν πᾶς ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν Ῥώμην προσατενίζει ἀσυνειδήτως τὴν ὄψιν τοῦ Θωμᾶ, ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ὠραίου αὐτοῦ παραστήματος ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῦ ἱσταμένου μέχρι τῆς σήμερον κατὰ τὰς βαθυμύδας τὰς πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Αἱ ἀτυχταὶ μεταβάλλουσι παραδόξως εἰς συντρόφους τοὺς πρῶην ἀντιπάλους, κοινὴ δὲ συμφορὰ ἤγαγεν ὁμοῦ ὡς ἐξορίστους εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατεδίκασε νὰ ζῶσιν ἐκ τοῦ παπικοῦ ἐλέου τὸν πρῶην Ἑλληνα δεσπότην τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, τὸν νόθον υἱὸν τοῦ τελευταίου Φράγκου ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Μετὰ δύο αἰῶνας συγκρούσεως οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἐσχάτην ὥραν κατορθώσαι νὰ καταλύσωσι τὴν κυριαρχίαν τῶν Φράγκων ἐν τῇ χερσονήσῳ μόνον ὅπως πέσωσι καὶ αὐτοὶ πρὸ τοῦ τὰ πάντα κατακτῶντος Τούρκου. Χάριν δὲ βεβαιώσεως τῆς ἑλληνικῆς κατακτήσεως ὁ Θωμᾶς Παλαιολόγος εἶχε νυμφευθῆ τὴν ἐπίκληρον θυγατέρα τοῦ Κεντυρίωνος Β' Ζαχαρία, τοῦ τελευταίου Φράγκου ἡγεμόνος καὶ τελευταίου νόμιμον ἀπόγονον περιφανοῦς γενουατικοῦ οἴκου, ὅστις εἶχε πλουτήσῃ ἐκ τῶν στυπτηριωρυχείων τῆς ἐν τοῖς παραλλοῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κειμένης Φωκαίας, εἶχε γέινει κύριος τῆς πλουσίας Χίου πρὸ τῆς ἐν αὐτῇ κυριαρχίας τῶν Μαονέων καὶ τέλος

ἔλαχε τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλ' ὁ Κεντυρίων εἶχεν ἐγκαταλίπει νόθον υἱὸν, τὸν Ἰωάννην Ἀσάνην, ὅστις ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Φυλακισθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ κάστρῳ τοῦ Χλουμουτσίου, τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν λεγομένου Castel Tornese, ἐν ᾧ καὶ τὸ νομισματοκοπεῖον τῶν Φράγκων τοῦ Μορέως, τῷ κάστρῳ ἐκείνῳ, οὗ τὰ ἐρείπια ὀρθοῦνται ἀκόμη ἐπὶ χελωνοσχήμου λόφου δεσπόζοντος τῆς εὐφόρου πεδιάδος τῆς Ἡλιδος καὶ τοῦ ἀνθοῦντος λιμένος τῆς ἀπέναντι Ζακύνθου, ἐξέφυγεν ὀδυνηρὸν ὑπὸ πείνης θάνατον, διεσώθη πρὸς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ ὀπαδοὺς καὶ ἔτυχε προθύμων συγχαρητηρίων τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς βενετικῆς πολιτείας ἐπὶ τῇ διασώσει καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἀναγνωρίσεως τῆς προσωυμίας αὐτοῦ ὡς ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλ' ὁ Θωμᾶς κατέπνιξε τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὁ μνηστὴρ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου ἔφυγε τὸ μὲν πρῶτον εἰς τινα τῶν βενετικῶν κτήσεων, ἔπειτα δ' εἰς τὴν Νεάπολιν, ὁπόθεν βλέπομεν αὐτὸν γράφοντα εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίῳ Γενούῃ Τράπεζαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπως τύχῃ βοηθείας¹. Τῷ δὲ 1459 γενουατικὸν ἔγγραφον ἀποκαλύπτει αὐτὸν δεόμενον τῆς κυβερνήσεως τῆς Γενούης νὰ συστήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ Πίου Β'. Ἐρχον δὲ τότε τῆς Γενούης οἱ Γάλλοι, καὶ κατὰ ταῦτα ὡς ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἔγραψεν ὁ δοῦξ τῆς Καλαβρίας εἰς τὸν Πίον Β' καὶ εἰς τὸν καρδινάλιον Λουδοβικὸν Σκαράμπην, τὸν πατριάρχην τῆς Ἀκυληίας, ὅστις ἦτο ὁ κλειδοῦχος τοῦ πάπα, συνιστῶν εἰς τὴν προσοχὴν αὐτῶν «τὸν μεγαλειότατον κύριον Κεντυρίωνα Ζαχαρίαν, οὗ πρὸ μακροῦ ἡγεμόνα τοῦ Μορέως». Νομίζω δὲ, ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιόσ τις λόγος, ὅπως ἡ κυβερνήσις τῆς Γενούης ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἐξορίστου. Καὶ δὴ σώζεται ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Γενούης λαμπρὸν κειμήλιον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σταυρὸς τῶν Ζαχαριῶν, συνιστάμενον ἐκ τεμαχίου τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐναποτεθειμένου ἐν χρυσῷ κιβωτιδίῳ καὶ κεκοσμημένου διὰ λίθων πολυτίμων. Λέγεται δὲ τοῦτο μετενεχθὲν εἰς τὴν Ἐφεσον ὑπὸ τοῦ

¹ Atti della Società Ligura di Storia Patria Τόμ. 5' σ. 648 - 9.

εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, λαφυραγωγηθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἐνεχυρασθὲν ἐκ Φωκαίας, ἧτις τότε, καθ' ἃ εἶδομεν, ἀνήκεν εἰς τοὺς Ζαχαρίας. Τῷ 1307 κατ' ἀκολουθίαν ἔριδος μεταξὺ δύο μελῶν τοῦ οἴκου ἐκείνου περὶ τῶν κερδῶν τῶν στυπτηριωρυχείων ὁ Γεδίσιος Ζαχαρίας παρεκάλεσε τὸν περιώνυμον Καταλωνιον χρονογράφον Ῥαμὸν Μουντάνερ, ὅστις ἦτο τότε ἐστρατοπεδευμένος μετὰ τῆς μεγάλης Καταλωνικῆς ἑταιρείας παρὰ τὰ Δαρδανέλλια, νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Μουντάνερ διηγεῖται, ὅτι ὡς κληρὸς τοῦ Γεδισίου Ζαχαρία ἐκ τῶν λαφύρων ὑπῆρξεν ὁ σταυρὸς ἐκεῖνος, μέχρι τοῦδε δὲ ἦτο ἄλυτον τὸ ζήτημα πότε καὶ πῶς οὗτος μετηνέχθη εἰς τὴν Γενουαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδεμία πρὸ τοῦ 1466 γίνεται μνεία τοῦ σταυροῦ ὡς εὑρισκομένου ἐν Γενούῃ, οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω, ὅτι ὁ τελευταῖος ἐκεῖνος γόνος τῶν Ζαχαριῶν ὑπῆρξεν ὁ μετενεγκὼν αὐτὸν ἐξ Ἑλλάδος, αὐτόχρημα καθ' ὃν τρόπον ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς αὐτοῦ Θωμᾶς Παλαιολόγος εἶχεν ἀνακομίσει τὴν κόραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γενούης ἀντὶ ἀξίας λόγου ἀμοιβῆς, ἧς μέρος ἦτο συστατικὴ πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολή.

Μέχρις ἐπ' ἐσχάτων δὲν ὑπῆρχον ἔγνη τῆς ἐν Ῥώμῃ διαμονῆς τοῦ «ἡγεμόνος τοῦ Μορέως». Ἀλλ' ἐν τινι συγγραφῇ τοῦ γερμανοῦ Gottlob περὶ τῶν παπικῶν οἰκονομικῶν εὔρον γενομένην μνείαν τινὸς «πρίγκιπος τοῦ Σανί». Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος τόπος δὲν ὑπάρχει, ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ ἡ εἰκασία, ὅτι ὁ Γερμανὸς λόγιος πάντως παρενόησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Ἀσάνη. Ἐξετάσας δὲ τὰ ἐν τῇ Δημοσίῳ ἀρχείῳ (Archivio di Stato) τῆς Ῥώμης πρωτότυπα ἔγγραφα εὔρον ἀποδειχθεῖσαν ὀρθὴν τὴν ἐμὴν εἰκασίαν. Τὸ Liber depositarii Sanctae Cruciate περιέχει πολλὰς ἐγγραφὰς μηνιαίων πληρωμῶν ἐξ εἴκοσι φλωρινίων γενομένων τῷ domino Johanni Zaccarie oīmi Amoree principī. Ἀρχονταὶ δ' αὐταὶ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1461 καὶ τελευτῶσι τῇ 31 Δεκεμβρίου 1468, μετὰ δὲ ταῦτα οὐδεμία γίνεται μνεία τῆς χορηγίας, διότι ὁ ταύτην λαμβάνων εἶχε πιθανῶς ἀποθάνει. Τὰ ποσὰ δὲ ταῦτα, ἅτινα ὁ Παῦλος Β' καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σίξτος Δ' ἔδιδον εἰς ἡγεμόνας ἐκ τῆς Ἀνατολῆς

περιελθόντας εἰς δυσπραγίαν, ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν στυπτηριωρυχείων τῶν ἀνακαλυφθέντων τῷ 1462 ἐν Τόλφῳ ὑπὸ ἄλλου ἐξορίστου ἐκ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἰωάννης Δεκάστρος (De Castro), ὅστις ἦτο ἀναμειγμένος εἰς τὴν ἐμπορικὴν χρωμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατέφυγε μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ διωρίσθη θησαυροφύλαξ τῶν προσόδων τῆς παπικῆς αὐλῆς. Γενουήνσιοι ἐργάται, πρότερον ἐργαζόμενοι ἐν ταῖς στυπτηριωρυχείαις τῆς Φωκαίας, ἐκλήθησαν εἰς τὴν Τόλφαν, καὶ ὁ μὲν πάπας ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ ἀνακαλύψας τὰ ἐν αὐτῇ στυπτηριωρυχεῖα ἦτο ἀξίως ἀνδριάντος, ποιηταὶ δὲ τῆς παπικῆς αὐλῆς ἔγραψαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐξαιρέτους στίχους πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ὁ Πῖος ἐκήρυξεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ἡ στυπτηρία τῆς Τόλφας εἶχε δοθῆ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀντὶ νεύρων πολέμου ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Οὕτω κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ὁ τελευταῖος τῶν Ζαχαριῶν ἔσωσε τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὴν ψυχὴν διὰ ψυχλῶν ἀπορρεόντων ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ὀρυκτοῦ ἐκείνου, ὅπερ ἐν ἡμέραις εὐτυχεστέραις εἶχεν ἀποτελέσει τὰ θεμέλια τοῦ πλοῦτος τῶν προγόνων αὐτοῦ.

Τῷ δὲ 1461 ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην ἄλλος συγγενῆς τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο δὲ γυνή, ἡ βασίλισσα τῆς Κύπρου Καρλόττα. Ὀλίγαι ὑπάρχουσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βωμαντικῇ ἱστορίᾳ τῆς λατινοκρατουμένης Ἀνατολῆς μορφαὶ ἐπιφανέστεραι τῆς ἀξιολόγου καὶ ἀρρενωπῆς ἐκείνης γυναικὸς, οὔσης ἐκγόνου τῆς Γαλλίας ἄμα καὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ βασίλισσα Καρλόττα ἦτο ἡ μόνη θυγάτηρ καὶ κληρονόμος τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Ἰωάννου Β' τοῦ Λουσινιανοῦ ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου ἦτο κατὰ ταῦτα κόρη ἀνεψιᾶς τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Διαδεχθεῖσα τὸν θρόνον τῆς Κύπρου τῷ 1458 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν δεκαοκτῶ, ἦτο ἤδη ἄμα ὀρφανὴ καὶ χήρα, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος αὐτῆς σύζυγος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, εἶχεν ἀποθάνει διὸ ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτῆς Λουδοβίκου, κόμιστος τῆς Γενούης, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβαυδίας Λουδοβίκου. Ὁ σύζυγος αὐτῆς ἦτο ἤδη μεμνηστευμένος μετὰ θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σκωτίας Ῥοβέρτου Γ', οἱ δὲ σημερινοὶ Σκῶττοι

θά μάθωσι μετ' ἐρυθήματος ὑπερηφανείας, ὅτι οἱ πρακτικοὶ αὐτῶν πρόγονοι ἀπήτουν μέγιστον ποσὸν ὡς ἀποζημιώσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διαλύσει μνηστείας. Ἄλλ' ἴσως ὁ νεαρὸς γόνος τοῦ οἴκου τῆς Σαβαυδίας θά ἦτο εὐτυχέστερος ἂν ἐγκαθίστατο ἐν Σκωττία μᾶλλον ἢ ἐν Κύπρῳ, ἐπειδὴ ἡ Κυπρία αὐτοῦ νύμφη ἐν ἔτος μετὰ τὸν γάμον ἐξεβλήθη τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ βασιλείου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου, νόθου υἱοῦ τοῦ θανόντος πατρὸς, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ τὸ κάστρον τῆς Κερυνείας, ἐξ οὗ εἶνε κάτοπτος ἡ θάλασσα ἢ περιδρέχουσα τὴν νῆσον ἀπὸ τοῦ βορρᾶ καὶ οὗ τελεία περιγραφή ἐδημοσιεύθη ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ τῶν βρεττανικῶν ἀρχῶν, ἀντέσχε, καὶ ἐκεῖσε κατέφυγε τὸ βασιλικὸν ζεύγος. Κατὰ τινα δὲ μεσοχρόνιον διακοπήν τῆς πολιορκίας ἢ ἀτρόμητος βασίλισσα καὶ ὁ ἀσθενὴς αὐτῆς σύζυγος διέτριψαν ἐν Ῥόδῳ ἐπὶ τινος γαλέρας τῶν ἱπποτῶν τῆς νήσου ἐκεῖ ἐλλιμενιζομένης, ὅπως ζητήσῃσι βοήθειαν. Καὶ ἐδεξιώθη μὲν αὐτοὺς φιλοφρόνως ὁ μέγας μάγιστρος Ἰάκωβος de Milly, ἀλλ' ἡ ἀποδημία αὐτῶν ἀπέμεινε ἀπρακτος, ἐξαιρουμένης τῆς δωρεᾶς ὀλίγων χρημάτων, σίτου καὶ πυροβόλων. Διὸ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν αὐτῶν εἰς τὴν Κύπρον ἡ βασίλισσα ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπη τὸν σύζυγον ἐν Κερυνείᾳ, καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἐν τῇ Ἰσπερία. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν τοῦτον τὸ πλοῖον αὐτῆς ἐσταματήθη μεταξὺ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ῥόδου καὶ ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ Μαμελοῦκοί τινες αἰχμάλωτοι ἐπιβαίνοντες τοῦ πλοίου ἔκοψαν τὰ ὀπλίσματα αὐτοῦ καὶ παρ' ὀλίγον ἐφόνευον τὴν βασίλισσαν. Καὶ μετὰ πάροδον δὲ τριάκοντα ὄλων ἔτων ἡ βενετικὴ πολιτεία δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποτίσει τὴν χάριν τῆς τολμηρᾶς ταύτης πειρατείας ὀφειλομένην ἀποζημιώσιν¹. Τέλος δὲ, ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ Σικελοῦ φρουράρχου τῆς Κερυνείας, τοῦ Sor de Naves, κατέπλευσεν ἡ βασίλισσα εἰς τὴν Ῥοδίαν, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου 1481, καὶ, ἀναπλεύσασα τὸν Ἰόνιον, ἐφθάσεν εἰς τὸν Ἅγιον Παῦλον τὸν ἐκτὸς τῶν τειχῶν. Ἀποδιδομένη δ' ἐκεῖ ἔτυχε τῆς δεξιώσεως τῶν καρδινάλιων, οἵτινες συνώδευσαν αὐτὴν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου κατήκησε προσωρινῶς ἐν τῷ Ἁγίῳ

¹ Mélanges historiques Τόμ. Δ' σ. 395.

Κυριακῷ¹, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ μνημονευομένῃ ὑπὸ τοῦ Ἁγγλοῦ ἐπισκόπου, ὃν κατέστησεν εἰς ἡμᾶς γνωστὸν νεωστὶ ὁ κ. Mills, καὶ ἣτις προηγήθη τῆς Παναγίας τῶν Ἀγγέλων (S. Maria degli Angeli) τῆς ἐν ταῖς Θέρμαις τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ἐν ταῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Πίου Β'² ἔχομεν ἐνδιαφέρουσαν περιγραφὴν τῆς ἐκέτιδος βασιλίσσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πρώτης ἀκροάσεως αὐτῆς παρὰ τῷ πάπα. Ἐφαίνεται ἔχουσα ἡλικίαν εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἔτων, εἶχε μέτριον ἀνάστημα, ἦτο ἐνδεδυμένη περιβολὴν φραγκικὴν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἐλαμπον φλογώδεις καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῆς ὠμοίαζε πρὸς χεῖμαρρον. Ἀλλὰ φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ ἅγιος πατήρ ὑπερέβαλε πιθανῶς τὰ τῆς πολυρρημοσύνης αὐτῆς ἕνεκα τοῦ λόγου, ὅτι ἡ Καρλόττα ἐλάλει γλῶσσαν, ἣτις δὲν ἦτο ἡ ἰδία ἑαυτῆς. Καὶ δὴ περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου, καίτοι ἠδύνατο νὰ γράψῃ τὴν γαλλικὴν, τὴν ἰταλικὴν καὶ ἴσως τὴν λατινικὴν, ἠδυνάτει νὰ ὁμιλῇ τὴν γαλλικὴν καὶ μετεχειρίζετο πάντοτε τὴν γλῶσσαν τῆς μητρὸς, τὴν ἑλληνικὴν. Πράγματι δ' ἐν ταῖς σπουδαιόταταις ὑποθέσεσι τοῦ βίου κατέφευγεν εἰς διερμηνέα, ὅστις πρὸς ἑκπληξίν ἡμῶν εὗρίσκειται ὢν Ἁγγλος τὴν καταγωγὴν. Δὲν εἶνε δὲ αὕτη, φοβοῦμαι, ἡ τελευταία περίπτωσις, καθ' ἣν συνθῆκαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα διεπραγματεύθησαν ὑπὸ προσώπων ἀτελῶς γνωσκόντων τὴν γλῶσσαν, ἐν ἣ ἐγίνοντο αἱ διαπραγματεύσεις. Ἡ βασίλισσα ἠσπάσθη ταπεινῶς τὸν πόδα τοῦ πάπα, καὶ τὴν ὑστεραίαν ἀπηύθυνεν εἰς αὐτὸν παρεσκευασμένον λόγον διὰ μέσου διερμηνέως. Ἦρχισεν ἀπαγγέλλουσα τετριμμένον στίχον τῆς Αἰνειάδος, ὅστις ἀναμφιβόλως ἐγαργάλισε τὸν οὐρανίσκον τοῦ πρὸ αὐτῆς ἵσταμένου καὶ περὶ τὰ κλασικὰ γράμματα πεπαιδευμένου Αἰνεῖου Σιλβίου, τοῦ πάπα. Ὁ πρῶτός μου σύζυγος, εἶπεν, ἀπέθανεν· ὁ δεύτερός μου πολιορκεῖται, ἀγνοῶ δὲ ἂν ζῇ ἢ ἀπέθανεν. Ἡ Κερυνεία εἶνε τὸ μόνον ἡμῶν ἄσυλον· κατὰ τὸν πρὸς τὰ ἐνταῦθα πλοῦν μ' ἐλήστευσαν. οἱ Βενετοί.

¹ Ἡ διαμονὴ αὐτῆς ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δύναται νὰ χρονολογηθῇ κατὰ προσέγγισιν ἐκ δύο ἐπιστολῶν, ἃς ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τῇ 23 Ὀκτωβρίου καὶ τῇ 5 Νοεμβρίου (Mon. Patr. Script. Τόμ. Β' σ. 115. *Mas Latrie Histoire de l'île de Chypre* Τόμ. Γ' σ. 114).

² Pii II Commentarii ἐκδ. 1614 σ. 179.

Δὲν δύναμαι πλέον νὰ ἐπιχειρήσω ἀποδημίας κατὰ θάλασσαν δὲν ἔχω οὔτε ἵππους οὔτε χρήματα χάριν ταξειδίων κατὰ γῆν.

Ὁ πάπας, ὅστις εἶχε ἀρνηθῆ νὰ δεχθῆ ἐπισήμως τοὺς πρέσβεις τοῦ ἀντιπάλου αὐτῆς, παρεκάλεσε τὴν βασίλισσαν νὰ μένη ἡσυχος, διότι δὲν ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτήν. «Ἐξιλάσθεσθε, εἶπεν εἰς αὐτήν, τὰ σφάλματα τοῦ πενθεροῦ σας, ὅστις ἀπέφυγε νὰ πράσῃ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, καὶ τοῦ συζύγου σας, ὅστις οὐδ' αὐτὴν τὴν ἐνόχλησιν ἔλαβε νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησιν ἡμῶν, ὅτε εὐρισκόμεθα ἐν Μαντούῃ. Διὸ εἶπομεν: Ὁ οἶκος τῆς Σαβαυδίας περιφρονεῖ τὴν ἐκκλησίαν». Ἐκείνη παρατήρησις θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ εἰλημμένη ἐκ κληρικῆς ἐφημερίδος τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Ἐπέρανε δὲ ὁ Πῶς Β' τὴν ἀπαίτησιν αὐτοῦ, ὑποσχεθεὶς ἵππους καὶ χρήματα χάριν τοῦ ταξειδίου τῆς βασίλισσης εἰς τὴν ἐν Σαβαυδίᾳ αὐλήν τοῦ πενθεροῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ διέμεινε ἡ Καρλόττα περὶ τὰς δέκα ἐπὶ πλέον ἡμέρας ἐν Ῥώμῃ μέχρι οὗ ἐπεσκέφθη τὰς κυριώτερας ἐκκλησίας καὶ ἔτυχε τεσσάρων ἢ πέντε ἀκροάσεων παρὰ τῷ πάπα, ὅστις καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἰκανὸν σίτον καὶ οἶνον χάριν ἐπισιτισμοῦ τῆς Κερυνείας καὶ δώδεκα ἵππους καὶ διακόσια δουκᾶτα χάριν τῆς ἀποδημίας αὐτῆς. Ἡ δὲ 5 Δεκεμβρίου ἔγραψεν ἡ βασίλισσα ἐκ τοῦ Ἁγίου Κυριακοῦ εἰς τὴν φλωρεντιανὴν πολιτείαν, ἀγγέλλουσα, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς μετὰ τοῦ πάπα εἶχε περατωθῆ, καὶ ζητοῦσα διαβατήριον διὰ τὰς κτήσεις τῆς Φλωρεντίας. Ἡ δὲ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Βονωνίαν, ὅπου ἔτυχε κατοικίας δωρεὰν ἐν τῷ Πανδοχείῳ τοῦ Λέοντος (Osteria del Leone)¹. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη διὰ Βενετίας καὶ Μεδιολάνου εἰς τὴν Σαβαυδίαν. Ὁ δούξ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὸ συμβούλιον τῆς Γενούης ἐδεξιώθησαν αὐτὴν καλῶς· ἀλλ' ὁ πενθερὸς αὐτῆς εἶπεν εἰς αὐτὴν ἀπεριφράστως, ὅτι ἡ κηδεστία μετὰ τῆς Κύπρου εἶχε «ἐξαντλήσει» τὸ δουκᾶτον αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ παράπονα ἐξεφράσθησαν ἐπιταῖς δαπάναις τῆς διατηρήσεως αὐτῆς ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν μῆνας ἐν Λωζάνῃ καὶ ἐν τῷ Τουνόνῳ (Thonon) τῆς ἄνω Σα-

βαυδίας, ὅπου εὐρίσκειτο τότε ἡ αὐλή. Μάταιαι δ' ἀπέβησαν αἱ ἐκκλήσεις αὐτῆς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας καὶ τὸν νέον μέγαν μάγιστρον τῶν Ἰωαννιτῶν, τὸν Πέτρον Ῥαῦμόνδον Ζακόσταν. Διὸ ἡ ἀδάμαστος βασίλισσα, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐκκληροδότησε τὸ στέμμα τῆς Κύπρου εἰς τὸν οἶκον τῆς Σαβαυδίας ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἠθελεν ἀποθάνει ἀκληρος, ἐπέστρεψε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1462 εἰς τὴν ἰδίαν νῆσον καὶ ἐνεκλεισθη καὶ πάλιν εἰς τὰ ἐν Κερυνείᾳ βασιλικά δώματα. Ἀφ' οὗ δὲ, καθ' ὃ εἶδομεν, ἐλάχιστα ὑπῆρξαν τὰ ὑπ' αὐτῆς ληφθέντα παρὰ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἔστειλε τὸν κόμιτα τῆς Ἰόπτης, ὅπως ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τοῦ Μωάμεθ Β', προτείνουσα νὰ πληρόνῃ φόρον εἰς τὸν σουλτᾶνον καὶ νὰ παραδώσῃ μίαν τῶν πόλεων τῆς Κύπρου εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ὑπῆρξε πιθανῶς ἡ ἀφορμὴ τῆς πεπλανημένης μαρτυρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ Γεωργίου Φραντζῆ¹, καθ' ἣν ὁ Μωάμεθ κατέστησεν ὑπόφορον τὴν Κύπρον. Ὁ δὲ Μωάμεθ ἀντιπάσης ἄλλης ἀπαντήσεως διέταξεν, ὅπως ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Καρλόττας διχοτομηθῆ διὰ πρίονος. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ ἀνανδρος αὐτῆς σύζυγος εἶχε ἐγκαταλίπει τὴν Κερυνείαν καὶ φύγει εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπουθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σαβαυδίαν τῷ 1464. Τέλος δὲ, ὅτε ἡ φρουρὰ τῆς Κερυνείας εὐρέθη ἠναγκασμένη νὰ τρέφῃται ἐκ τῶν γαλῶν τῶν περιπλανωμένων περὶ τὰς ἐπάλλξεις, ἡ βασίλισσα ἐζήτησεν ὁμοίως ἄσουλον εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπου ἠκολούθησαν αὐτὴν πολλοὶ τῶν ἱπποτῶν καὶ ὑποτελῶν αὐτῆς. Ὁ δὲ Sor de Naves παρέδωκε τὸ κάστρον εἰς τὸν ἀνηλεῆ πολέμιον τῆς Καρλόττας, ὅστις οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1463 ἀπέβη βασιλεὺς τῆς ὅλης Κύπρου, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀμμοχώστου, ἧς ἐξηκολούθει δεσπόζουσα ἡ Τράπεζα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἄλλ' ἡ ἥρωικὴ βασίλισσα ἀπέβαλε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνακτήσεως τοῦ βασιλείου αὐτῆς. Μετὰ ἐν ἔτος ἔγραψεν ἐκ Ῥόδου εἰς τὸν σύζυγον, παρορμῶσα νὰ στείλῃ βοήθειαν καὶ λέγουσα εἰς αὐτὸν, ὅτι μόνῃ ἡ πτωχεία αὐτῆς παρεκώλυε τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κύπρου. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος εἶχε βαρυνθῆ τὴν τε σύζυ-

¹ Cronaca di Bologna παρὰ τῷ Muratori Rerum Italicarum Scriptores Τόμ. III' σ. 742.

¹ Ἐκθ. Βόννης σ. 94.

γον και τὰ κάστρα, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Ἰταλὸς χρονογράφος¹, και παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου, περατωθέντος τῷ 1482, ἐν τῇ γενετείρᾳ, οὔτε περὶ τῆς Καρλόττας οὔτε περὶ τῆς Κύπρου φροντίζων. Καὶ ἡ μὲν βασίλισσα ἐξηκολούθησε διατρέβουσα ἐφ' ἑκανὰ ἔτη ἐν Ῥόδῳ, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ παρακολουθῇ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Κύπρου καὶ ὅπου ἐλάμβανε μηνιαῖον ἐπίδομα παρὰ τοῦ τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἡ δὲ παπικὴ αὐτὴ ἐξηκολούθει ἀναγνωρίζουσα αὐτὴν ὡς νόμιμον κυρίαρχον τῆς Κύπρου, τῷ δὲ 1471, ὅτε ὁ σφετεριστὴς τοῦ θρόνου τῆς νήσου ἔστειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λευκωσίας, ὅπως παρακαλέσῃ τὸν πάπαν νὰ στέψῃ αὐτὸν βασιλέα καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου Ζωῆν, τότε οὖσαν νεαρὰν χήραν, ζῶσαν ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος, ἡ αὐτοῦ Ἀγιότης ἀπέκρουσεν ἀμφοτέρωθεν τὰ αἰτήματα τοῦ Ἰακώβου Λουσινιανοῦ. Καὶ οὕτω μὲν ἔχει ἡ διήγησις τοῦ συγχρόνου Κυπρίου χρονικοῦ². Ἄλλ' ὁ Ἰταλὸς χρονογράφος παρατηρεῖ κυνικῶς, ὅτι ὁ μὲν πάπας συγκατένευσε νὰ στέψῃ αὐτὸν, ἂν ἐδέχετο νὰ νυμφευθῇ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ ἀγίου Πατρὸς, ἀλλ' ὅτι, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου εἶδε τὴν εἰκόνα τῆς προτεινομένης νύμφης καὶ ἤκουσε τὰ περὶ αὐτῆς, ἀπέκρουσε τὴν στέψιν ἐπὶ τοιοῦτοις ὅροις. Ἄντ' αὐτῆς δ' ἐνυμφεύθη τὴν περιλάλητον Αἰκατερίνην Κορνάρου, ἣτις τῷ 1489 μετεβίβασε τὸ βασίλειον τῆς Κύπρου εἰς τὴν Βενετίαν.

¹ Ἐπεται τὸ τέλος.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΑ ΤΟ 1911

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ¹

Γ'

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς περίπου τῆς τρίτης χιλιετηρίδος, ἐπὶ αἰῶνας ἀρκετοὺς κατήκησαν τὸν σπουδαῖον συνοικισμόν τῆς Ἀγίας Μαρίνης οἱ ἄνθρωποι τῆς πρωΐμου χαλκῆς ἐποχῆς.

Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ τέσσαρα ἕως πέντε μέτρα παχέος στρώματος τῶν ἐρειπίων τοῦ χωρίου των. Διότι βεβαίως αἰῶνές τινες χρειάζονται διὰ νὰ ὑψωθῇ εἰς τοιοῦτον ὕψος τὸ ἀρχικὸν ἔδαφος ἐνὸς ἀγροτικοῦ συνοικισμοῦ ἀπὸ μόνον τὰς ἀνανεουμένας καλαμοπλέκτους καὶ πηλοχρίστους καλύβας καὶ τὰ ἀπορρίμματα τῶν κατοικιῶν. Δίθινα οἰκοδομήματα εἰς αὐτὸν δὲν ὑπῆρχον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πολιτισμὸς τῆς τότε Ἑλλάδος ἐλάμβανε ὄλονεν μεγάλην ἐπίδοσιν εἰς τὴν σπουδαιοτέραν αὐτοῦ ἐστίαν καὶ εἰς τὰ ἄλλα σημαντικώτερα κέντρα του. Ἡ σπουδαιοτέρα αὕτη ἐστὶ εὗρισκετο τότε ἀναμφιβόλως εἰς τὴν Κρήτην. Τοῦτο γνωρίζομεν κάλλιστα πλέον ἀπὸ τὰς θαυμασίας ἀνακαλύψεις εἰς τὴν νήσον ταύτην, αἱ ὅποια δεικνύουν τὴν ἀδιάσπαστον συνέχειαν τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου τοῦ μινωικοῦ κράτους καθ' ἕλλην τὴν τρίτην καὶ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα. Τὰ σημαντικὰ δὲ κέντρα, τὰ ὅποια ὑπέκειντο εἰς τὴν ἀμεσον ἐπίδρασιν τῆς Κρήτης, εὗρισκοντο εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον διηκυόλυναν τὴν εἴσοδον καὶ τὴν διάδοσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τὰς νήσους ἕμως καὶ τὰ συχνάζόμενα παράλια ἐπροχώρει βεβαίως ἡ ἀνάπτυξις εἰς τὰ πλησιέστερα μεσόγεια. Ταῦτα ἦσαν εἰς τὴν

¹ Mélanges historiques Τόμ. Ε' σ. 411.

² [Γεωργίου Βουστρωνίου Χρονικὸν Κύπρου ἐν τῇ τοῦ Σάθα Μεσαιωνικῆ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Β' σ. 474 κ. ε.].

¹ Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 14.

βορείαν Ἑλλάδα αἱ πεδιάδες τῆς Κωπαΐδος, τῆς Χαιρωνείας, τῆς Φωκίδος, αἵτινες δὲν ἀπέχουν ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν λιμένων τῆς περισσότερον τῶν δώδεκα χιλιομέτρων. Ἡ Λάριμνα εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον ἦτο τὸ ἐπίνειον τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὅστις εἰς παναρχαίους ἤδη χρόνους — τοῦτα τὸ γνωρίζομεν ἀσφαλῶς — ἀνέπτυξεν ἐμπόριον καὶ δύνανμιν θαλασσίαν. Ἄλλαι λιμένες τῆς αὐτῆς θαλάσσης συνέδεον τὴν μέχρι τῶν Θερμακυλῶν χώραν πρὸς ἄλλην τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν.

Περὶ τὰ τέλη τῆς τρίτης χιλιετηρίδος, ὅτε ἡ Κρήτη ἐξήρχετο τῆς πρωτομινωϊκῆς λεγομένης περιόδου — περὶ τὰ 2000, καθὼς ἀκριβῶς ὀρίζουν οἱ ἐρευνηταὶ τῆς νήσου Ἕλληνας σοφοί —, μία μεγάλη ἐπίδρασις ἐνησκήθη ἐκ τοῦ νότου, ἣτοι τῆς Κρήτης ἅμα καὶ τῶν Κυκλάδων, ἐπὶ τῆς βορείας Ἑλλάδος. Ἐὐὴν ἀπόδειξιν ταύτην μᾶς δίδει περιτράνως ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον σπουδαιότατον ἐξαγόμενον διὰ τὴν προϊστορίαν τοῦ τόπου, τὸ ὅπολον προσφάτως παρέσχεν ἡ τόσον διδακτικὴ ἀνασκαφὴ τῆς θέσεως.

Πᾶσα ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος, τὴν ὁποίαν παρηκολουθήσαμεν εἰς τὸ πρῶτον στρώμα τοῦ συνοικισμοῦ, διεκόπη τότε διὰ μίαν. Χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως σχέσιν πρὸς αὐτὴν ἀρχίζει μία ἄλλη, ἡ ὁποία ἀμέσως συνδέεται πρὸς τὸ τέλος τῆς πρωτομινωϊκῆς περιόδου τῆς Κρήτης, μεταβαίνει εἰς τὴν μεσομινωϊκὴν περίπτου (καθὼς σήμερον χρονολογεῖται αὕτη εἰς τοὺς μεταξὺ 1900 καὶ 1600 πρὸ Χριστοῦ χρόνους) καὶ εἰσέρχεται ἀκολούθως ἀμέσως εἰς τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τῆς λεγομένης «ἐσχάτης μινωϊκῆς» περιόδου περὶ τὰ 1400 - 1100, ἣτοι τὴν ἐκ πλείστων τόπων καὶ ἀνασκαφῶν γνωστὴν πλέον τελείως μυκηναϊκὴν περίπτου τῶν περὶ τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον ἄλλην χωρῶν.

Ὁλόκληρον στρώμα πάχους τεσσάρων μέτρων ἀκολουθεῖ εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς Ἁγίας Μαρίνης τὸ πρῶτον ἐκεῖνο τῶν τεσσάρων ἕως πέντε μέτρων τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος. Ἐπειδὴ τὸ δεύτερον τοῦτο στρώμα ἀμέσως προηγείται τοῦ μυκηναϊκοῦ, ὀνομάζομεν αὐτὸ ἀπλῶς προμυκηναϊκόν. Ἐὐὴν προμυκηναϊκὸν λοιπὸν στρώμα, τὸ ὅπολον ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν

ἐρειπίων λιθίνων κατοικιῶν καὶ φυσικὰ συνάμα τῶν ἀπορριμμάτων αὐτῶν, εἶναι πλήρες πρῶτον: τοιοῦτων ἀγγείων, τὰ ὅποια εἶναι τελείως ὅμοια πρὸς τὰ τελευταῖα πρωτομινωϊκὰ τῆς Κρήτης: δεύτερον: περιέχει τεμάχια τοῦλάχιστον τοιοῦτων, τῶν ὁποίων ἡ προέλευσις ἀπὸ τὴν νοτίαν Ἑλλάδα καὶ ὁ συσχετισμὸς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κεραμικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ λεγομένου νεωτέρου κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ, ἣτοι ἐν γένει κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος, κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας: τρίτον τέλος: περιέχει πλῆθος τῶν ἀγγείων ἐκεῖνων, τὰ ὅποια ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τοὺς προμυκηναϊκοὺς καὶ τοὺς παλαιότερους μυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ εἶναι διαδεδομένα εἰς ἄλλην τὴν ἀπὸ Θεσσαλίας μέχρις Ὀρχομενοῦ χώραν, εὐρίσκονται ὅμως καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς νοτίας Ἑλλάδος μέχρι Μυκηναίων, Ἀργολίδος, καὶ αὐτῆς τῆς νήσου Μήλου, φέρουσι δὲ τὸ κατὰ συνθήκην δοθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Φουρτβαίγγλερ ὄνομα «μινύεια». Εἶναι πῆλοι, ἀμφορεῖς, φιάλαι μὲ ὑψηλοὺς πόδας, σκύφοι μὲ ὑψηλὰς λαβὰς, κύπελλα, τὰ πλεῖστα ἰδιαιτέρου τινὸς σκοτεινοῦ τεφροῦ χρώματος, πολὺ χαρακτηριστικοῦ διὰ τοῦτο μόνον τὸ εἶδος.

Ἐὐὴν δεύτερον εἶδος ἐκ τῶν εἰρημένων προϊόντων τῆς κεραμικῆς εἶναι πολὺ οὐσιῶδες διὰ τὴν χρονολογίαν. Ἦσαν, ὡς εἶπομεν, πολὺ διαδεδομένα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μυκηναϊκοῦ αἰῶνος — ὡς εἶπωμεν ἐν γένει περὶ τὸ 1500 καὶ 1600 — εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηναίων, εἰς τὸ Ἄργος, εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, τῆς ὁποίας τὰ καλῶς χρονολογημένα εὐρήματα τόσον μᾶς βοηθοῦν διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν εὐρημάτων καὶ στρωμάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἐχουν γεωμετρικὸν διάκοσμον μὲ κόκκινον ἢ καστανὸν θαμπὸν χρῶμα. Πολυπληθῆ εὐρέθησαν εἰς τὴν Αἴγινα. Νομίζω μάλιστα ὅτι ὁ πηλὸς τῶν εἶναι αἰγινητικὸς καὶ ἴσως τὸ κέντρον τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἦτο ἡ Αἴγινα.

Ἐὐὴν τρίτον εἶδος ὑποθέτω ὅτι ὀρθῶς ὀνομάσθη μινύειον. Πιστεύω ὅτι εἶναι προϊόντα τῆς κεραμικῆς τέχνης τῶν Μινυῶν, τῆς μεγάλης ταύτης καὶ ἰσχυρᾶς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἣτις καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἦτο ἐγκαθιδρυμένη, εἰς δὲ τὰ νοτιώτερα κέντρον τῆς δυνάμεώς της εἶχε τὸν Ὀρχομενόν. Ἡ ὑπαρξίς

της είναι συνδεδεμένη με όλον τὸν μυθικὸν κόσμον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶναι ὑπαρξίς πραγματικῆ ἱστορικῆ. Ἡ ἀποξήρανσις τῆς Κωπαίδος λίμνης ἦτο ἔργον ἰδικόν της κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα πρὸ Χριστοῦ. Τὰ ἔργα της σώζονται μέχρι σήμερον. Ὅτε πρὸ εἴκοσι περίπου ἐτῶν ἀπεξηράνθη ἡ λίμνη αὕτη, εὐρέθησαν σῶα τὰ κολοσσιαῖα προχώματα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἤδη 2000 ἔτη πρὸ Χριστοῦ εἶχον κατορθώσῃ τὸ αὐτὸ ἔργον. Μία ἀκρόπολις εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς λίμνης ποτὲ ταύτης, σήμερον ἀχανοὺς πεδιάδος, Παλαιόκαστρον ἢ Γουλάς ἀπλῶς λεγομένη, σώζει ἔτι τὰ κολοσσιαῖα ὀχυρώματά της καὶ τὰ ἐρείπια τῶν ἐκτεταμένων ἀνακτόρων της. Μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς νήσου Θήρας δύναται νὰ παρακολουθήσῃ ἡ ἱστορικῆ παράδοσις τὰ ἔχνη τῆς ποτὲ ὑπάρξεως καὶ δυνάμεώς των.

Τὸ μέγιστον ὅμως ἐνδιαφέρον παρουσιάζει δι' ἡμᾶς τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ἀγγείων, τῶν ὁμοίων, ὡς εἴπομεν, πρὸς τὰ τῆς τελευταίας ἐποχῆς τῶν πρωτομινωϊκῶν τῆς Κρήτης. Ὁλόκληρος βιομηχανία εἰσήχθη ἐκ τῆς Κρήτης εἰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Φωκίδα περὶ τὸ 2000 πρὸ Χριστοῦ καὶ τὰ ἐργοστάσιά της ἀνήγειρον ἐνταῦθα. Εἰς τὴν Κρήτην εἶχεν ἐπινοηθῆ ὁ τρόπος νὰ ἐπιχρίεται ὀλόκληρον τὸ ἀγγεῖον δι' ἐνὸς μαύρου γανώματος καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ ζωγραφίζωνται ἔπειτα μὲ λευκὸν ἀλαμπές χρῶμα σχήματά τινά ἀπλᾶ γεωμετρικά, ὅσον ῥόμβοι ἢ γωνίαι ἢ ἀπλάϊ ζῶναι, περὶ τὸ ἀγγεῖον. Ἡ τέχνη λοιπὸν αὕτη ἐπεκράτησε τότε καὶ εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου ὀλόκληρος συνοικισμὸς, ἀσχολούμενος μὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κεραμικῆς καὶ μεταχειριζόμενος αὐτὸ εἰς τὰς ἀνάγκας του, κατέλιπε τὸ μέγα πλῆθος τῶν λειψάνων αὐτῆς. Εἰσήγαγεν ὅμως ἐκ τῆς Κρήτης τὴν τεχνουργίαν μόνον, ὅχι δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων. Τὸ σχῆμα ἔδωκαν οἱ προϊστορικοὶ Φωκεῖς τῆς Ἁγίας Μαρίνης εἰς τὰ ἀγγεῖά των ὅπως διόλου κατὰ τὸν ἰδικὸν των γούστον. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι σχεδὸν κανὲν σχῆμα ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τῶν κρητικῶν ἀγγείων δὲν ἐπανέρχεται εἰς τὴν Φωκίδα. Ἐνταῦθα πάντα τὰ τοιαῦτα ἀγγεῖα ἀκολουθοῦσιν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον, ὅστις φαίνεται ὡς ἀπομίμησις τοῦ σχήματος χηνῶς ἢ πάπιας κατὰ τὸ σῶμα ὀλόκληρον καὶ τὴν ἀνάτασιν

τοῦ λαιμοῦ. Ὁ λαιμὸς τελειώνει εἰς στόμα ραιμφοειδές ἢ, ἐφόσον τὰ ἀγγεῖα εἶναι κύπελλα ἢ σκύφοι ἢ ἀμφορεῖς, τὸ πλατὺ στόμα δὲν εἶναι ἀπλῶς κυκλικόν, ἀλλὰ λοξὸν πάντοτε, πάλιν ὡς εἶδος ράμφους μάλλον.

Ὁ χωρικὸς πληθυσμὸς τοῦ ἀγροτικοῦ συνοικισμοῦ τῆς Φωκίδος περιωρίσθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς τέχνης ταύτης. Διότι μακρὸς βεβαίως χρόνος, αἰῶνές τινες πάλιν πρέπει νὰ παρῆλθον διὰ ν' ἀνυψωθῆ τὸ ἔδαφος τοῦ συνοικισμοῦ εἰς τρία ἢ τέσσαρα περίπου μέτρα διὰ τῆς βαθμιαίας ἀποθέσεως ἐπ' αὐτοῦ τῶν ἐρειπίων καταρρεόντων ἢ πυρπολουμένων οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ἀπορριμμάτων τῶν οἰκιῶν. Ἡ μικρὰ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφή, ἡ ὁποία περιωρίσθη εἰς ὀρύγματά τινά μόνον ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τοῦ συνοικισμοῦ, δὲν παρουσίασεν ἄλλα εἶδη κεραμικῆς περισσότερον προωδευμένης, περισσότερον πολυτελοῦς, ἢ ὁποία γνωρίζομεν κάλλιστα ὅτι ἠκολούθησεν εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τοὺς χρόνους τῆς λεγομένης μεσομινωϊκῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐσχάτης μινωϊκῆς περιόδου. Ταῦτα εἶναι τὰ θαυμάσια καμαραϊκὰ λεγόμενα ἀγγεῖα. Ἴσως ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ φέρῃ καὶ τοιαῦτα προϊόντα τῆς ὑπερέχου κρητικῆς κεραμικῆς εἰς τὸ φῶς.

Ἄλλ' εἰς ἄλλην θέσιν, ἐγγὺς τοῦ συνοικισμοῦ, ὅπου ηὐτύχησαν ν' ἀνακαλύψω ἀνέπαφον ἐντελῶς τάφον τῶν χρόνων ἐκείνων, παρουσιάσθησαν καὶ τὰ τελειότερα ταῦτα ἀγγεῖα τῆς προωδευμένης κρητικῆς τέχνης. Ὁ τάφος, τὸν ὁποῖον ἐσκέπαζεν ἱκανῶς μέγας τύμβος, ὁ παρακείμενος εἰς τὸν τάφον βόθρος τῶν θυσιῶν, τὰ ὠραῖα χρυσᾶ ἐνώτια, αὐτῆ ἢ ἀνέγερσις τύμβου ὑψηλοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου (ὀλίγον βορείως τοῦ χωρίου Δραχμάνι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου) δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολίαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιφανοῦς τινος προσώπου, ταφέντος ἐκεῖ μεγαλοπρεπῶς. Ἄν οἱ ἀγρόται εἰς τὰς οἰκιακὰς των χρεῖας δὲν μετεχειρίζοντο εἰ μὴ τὰ ὀλιγώτερον πολυτελεῖ ἀγγεῖα, μολονότι πάντως ὠραῖα καὶ μὲ πολλὴν καλαισθησίαν καμωμένα, οἱ πλουσιώτεροι ὅμως εἰσήγον καὶ πολὺ καλλίτερα ἔξωθεν ἢ ὑπεστήριζον ἐγχωρίαν βιομηχανίαν, ἥτις ἐπιτυχῶς ἀπεμιμείτο ἐκεῖνα. Μία μεγάλη ὠραία ραιμφοστόμος πρόχους τοῦ τάφου τούτου μὲ διάκοσμον κοκκίγου χρώματος, ἄλλη μία μικροτέρα μὲ διάκο-

σμον καστανού χρώματος, είναι ὄλως διόλου τοῦ τύπου τῶν ὠραίων μεσομινωϊκῶν ἀγγείων τῆς Κρήτης, φαίνεται ὅμως μᾶλλον ὅτι κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνων κατεσκευάσθησαν εἰς κεραμουργεῖον τῆς Φωκίδος.

Ὅτε διὰ τὴν Κρήτην παρήλθεν ἀνεπιστρεπτεῖ ἡ μακρὰ ἐποχὴ τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς δόξης, ὅτε περὶ τὸ 1400, ὡς πιστεύεται, Ἀχαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Πελοποννήσου κατέστρεψαν τὰς πόλεις τῆς εὐδαίμονος νήσου καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἐγκαθι-
δρῦθησαν αὐτοί, ἡ τελευταία μινωϊκὴ τέχνη διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς πάσας ἔτι τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Καὶ ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης τοῦ 13^{ου} περίπου μέχρι τοῦ 12^{ου} ἢ 11^{ου} αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ τὰ μαρτύρια τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων διετήρησεν ὁ ἡμέτερος συνοικισμὸς τῆς Φωκίδος εἰς τὸ ἐν μέτρον παχὺ ἀνώτατον τρίτον στρώμα του. Ἡ σκαπάνη ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τοιοῦτοτρόπως τὰ μαρτύρια μιᾶς ἀδιασπάστου συνεχείας τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας κατ' ἀναδρομὴν ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐποχῆς τῆς προϊστορίας της, ἥτις εἶναι οἱ τελευταῖοι πρὸ τῆς δωρικῆς μεταναστάσεως χρόνοι, μέχρι τῶν παμπαλαίων χρόνων τῆς προϊστορίας ταύτης, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1000 περίπου μέχρι τοῦ 3000 περίπου πρὸ Χριστοῦ. Καὶ τὰ ποτελέσματα ταῦτα ἐπέφεραν ἔρευνα ἀνασκαφικὴ, ἥτις εἰς τὰς ἀρχὰς της μόλις εὐρίσκεται. Δὲν δύναται νὰ εἴπη τις διὰ τοῦτο ὅτι ἐκ τῶν μικρῶν αὐτῆς νῦν ἀρχῶν δὲν προσιωνίζεται πολὺ λαμ-
πρότερον τὸ μέλλον.

Δ'

Τὰ εὐρεθέντα σιωπηλὰ μαρτύρια τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς πολιτιστικῆς καταστάσεως τῶν προϊστορικῶν ἐκείνων ἀνθρώπων δὲν λέγουσιν εἰς ἡμᾶς τίποτε περὶ τῆς ἐθνότητος αὐτῶν. Ἀλλὰ αἱ παρατηρήσεις περὶ τῆς βαθμιαίας μεταβολῆς καὶ προόδου τῆς καταστάσεως ταύτης, τὴν ὅποیان ἀντιλαμβάνομεθα ἐκ τῆς κεραμικῆς τέχνης τῶν διαφόρων στρωμάτων τοῦ συνοικισμοῦ, ἐκ τοῦ εἶδους τῶν κατοικιῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων αὐτῶν, ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν, αἱ παρατηρήσεις, λέγομεν, αὗται συνδυαζόμεναι πρὸς ἄλλα πορίσματα τῆς καθόλου ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, βοηθοῦσιν ἡμᾶς

εἰς τὸ νὰ καταρτίσωμεν ὑπόθεσιν τινὰ τοῦλάχιστον, ὅχι πολὺ τολμηρὰν οὔτε ἀπίθανον, καὶ περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ ζητήματος τῆς χώρας κατὰ τὴν τρίτην καὶ δευτέραν πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα.

Ἀμφίβολον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ ἐκεῖ-
ναι φυλαί, τῶν ὁποίων αἱ πράξεις ἐξυμνήθησαν εἰς τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, ἔζησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετη-
ρίδα, ἀφοῦ ἐγκατεστάθησαν ἀπαξ εἰς αὐτὴν εἰς χρόνους προ-
γενεστέρους βεβαίως καὶ ταύτης τῆς χιλιετηρίδος. Οἱ ἱστορικοὶ εἶναι σύμφωνοι περὶ τούτου, ὅτι ἂν ἡ ἐγκατάστασις αὕτη τῶν ἀλλαχόθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων εἶχε γίνῃ εἰς χρόνους ὀλίγον προ-
γενεστέρους τῆς δωρικῆς μεταναστάσεως, τουτέστιν ἀμέσως πρὸ τοῦ 1000 περίπου πρὸ Χριστοῦ, ἡ παράδοσις τοῦ ἔθνους ἀδύνα-
τον ἦτο νὰ μὴ διατηρήσῃ μνήμην γεγονότος τόσοσιν προσφάτου. Τοῦναντίον ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐθνικαὶ παραδόσεις παρουσιάζουσιν τοὺς Ἑλληνας ὡς αὐτόχθονας, ὡς γηγενεῖς, καὶ οὐδὲ νύξιν δίδουσιν περὶ τῆς ἀλλαχόθεν ποτὲ ἐλεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι λοιπὸν προφανὲς ὅτι τὸ γεγονός πρέπει νὰ ἦτο πολὺ παλαιόν, διὰ νὰ μὴ παραμείνῃ ἡ ἐλάχιστη αὐτοῦ μνήμη εἰς τὸν μῦθον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ ἔθνους.

Τὸ προμυκηναϊκὸν στρώμα τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἀγίας Μαρίνης, τὸ ὅποσον φθάνει βεβαίως μέχρι τοῦ 2000 πρὸ Χρι-
στοῦ, ἴσως μάλιστα καὶ ὑπερβαίνει τὸ ὄριον τοῦτο, προηγῆθη ἐξάπαντος τοῦ μυκηναϊκοῦ χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ οἷονδῆποτε χρονικὸν διάστημα μεταξύ των. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἐξ ὧσιν εἵπομεν ἀνωτέρω περὶ τῶν καλῶς χρονολογημένων κυκλα-
δικῶν ἀγγείων, τὰ ὅποια εὐρίσκομεν εἰς τὸ προμυκηναϊκὸν στρώμα, καὶ ἐκ τῶν μινυείων ἀγγείων, τὰ ὅποια ἐμφανίζονται ὀλίγα εἰς τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ στρώματος, ἔπειτα πληθύνουσιν καὶ ἐξακολουθοῦν ὅχι μόνον μέχρι τέλους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μεταβαίνουν εἰς τὸ μυκηναϊκόν. Ἄρα οἱ φορεῖς τοῦ πολιτι-
σμοῦ τῶν δύο τούτων στρωμάτων ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο ἦτο ἐπομένως τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὅποσον εὗρομεν ὑπάρχον εἰς τὴν χώραν καθ' ὅλην τοῦλάχιστον τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα, ἢ εἰδικώτερον αἱ φυλαὶ αὐτοῦ ἐκεῖ-
ναι, αἵτινες προηγῆθησαν τῶν περὶ τὸ 1000 πρὸ Χριστοῦ δια-
χυθέντων εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα Δωριέων καὶ αἵτινες εἰς τὰ

δημηρικὰ ἔπη περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν.

Ὅτι πάλιν ἐκ τῶν φυλῶν τούτων πρέπει εἰδικῶς νὰ θεωρησώμεν τοὺς Μινύας ὡς ἀντιπροσώπους τῆς χρονικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐσχηματίσθη τὸ ἐν λόγῳ προμυκηναϊκὸν στρώμα (μὲ στρογγύλον ἀριθμὸν μεταξὺ τοῦ 2000 περίπου καὶ 1400 περίπου πρὸ Χριστοῦ), φαίνεται αὐτονόητον. Διότι ἡ φυλὴ αὕτη εἶναι ἡ δεσπόσασα τῆς χώρας μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Ὀρχομενοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν δευτέραν χιλιετηρίδα.

Ἐν ζήτημα μόνον παραμένει ἐνταῦθα ἄλυτον: ἂν εἰς τὴν φυλὴν ταύτην τῶν Μινυῶν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν καὶ τὰ δύο εἶδη τῶν ἀγγείων τοῦ προμυκηναϊκοῦ στρώματος, δηλονότι καὶ τὰ ὅμοια πρὸς τὰ πρωτομινωϊκὰ καὶ τὰ μινύεια καλούμενα. Ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως κλίνω νὰ πιστεύσω ὅτι τὰ μόνον ἀντιπροσωπεύοντα τὴν κεραμικὴν τῶν Μινυῶν εἶναι ταῦτα τὰ μινύεια, ἐνῶ τὰ ὅμοια πρὸς τὰ τῆς Κρήτης πρωτομινωϊκὰ ὑποθέτω ὅτι εἶναι προϊόντα τῆς τέχνης ἢ ἰδιαιτέρας τινὸς φυλῆς τοῦ τόπου — δύναται τις νὰ σκεφθῆ ταῦς ὑπὸ τῆς παραδόσεως μαρτυρουμένους ἐλικωνίους Θρακίας ὡς τοιαύτην φυλὴν — ἢ αὐτὸ τοῦτο ἐποικίων Κρητῶν, οἵτινες κατὰ τινὰ τύχην εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῶν ἀδιακόπων μετακινήσεων τῶν ἔθνων καὶ φυλῶν ἐγκαθιδρύθησαν εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Πραγματικῶς τὰ πρωτομινωϊκὰ ἀγγεῖα εὐρέθησαν μόνον ἐνταῦθα ἀποτελοῦντα στρώμα ὁλόκληρον συνοικισμοῦ. Ἀλλαχοῦ οὐδαμοῦ εὐρέθησαν, ὀλίγα δὲ μόνον τεμάχια εἰς τὸν πλησίον Ὀρχομενόν.

Βαθεῖς ἐρευνηταὶ τῆς ἱστορίας βεβαιώνουν ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ μέγα ρεῦμα τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ ἀρίων λαῶν, οἵτινες κατέκλυσαν τὴν προϊστορικὴν ὑπὸ ἄλλων ἔθνων οἰκουμένην τότε Εὐρώπην καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀποσπασθεῖς κατήκησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἑλληνικὸς κλάδος αὐτῶν, δὲν παρουσιάσθη εἰς τὴν ἡμετέραν ἡπειρον πρὸ τῆς τρίτης χιλιετηρίδος πρὸ Χριστοῦ, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα δὲν κατήλθε πρὸ τοῦ 2500 περίπου πρὸ Χριστοῦ.

Ἐὰν λοιπὸν τοῦτο δεχθῶμεν ὡς ἀληθές, τότε τὸ στρώμα τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἀγίας Μαρίνης, τὸ ὁποῖον προηγῆθη τοῦ προμυκηναϊκοῦ, τουτέστι τὸ στρώμα τῆς πρωΐμου χαλκῆς

ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται εἰς τὸ 3000 περίπου πρὸ Χριστοῦ ἢ καὶ πρωτίτερα ἀκόμη, πρέπει νὰ ἐσχηματίσθη πρὶν ἀκόμη ἐγκατασταθῶσιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσχηματίσθη δηλονότι ὅτε τὴν χώραν ἀκόμη κατεῖχε τὸ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν νέων ἐποικίων ὑπάρξαν εἰς αὐτὴν ἔθνος.

Πραγματικῶς ἡ γλωσσολογία διδάσκει ὅτι ἀναμφιβόλως ὑπήρξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἔλθωσιν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ βορρᾶ οἱ Ἕλληνες, ἄλλοι κάτοικοι, οἵτινες ἐλάλουν γλῶσσαν ὅλως διόλου ξένην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν. Τοῦτο συνάγεται ἐκ πληθῆος ἀρχαίων ὀνομάτων ὀρέων, ποταμῶν, πόλεων διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, τὰ ὁποῖα διόλου δὲν ἐξηγοῦνται ἐκ τῶν ριζῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ προφανῶς ἀνήκουσιν εἰς ξένον τι ἰδίωμα. Τοιαῦτα εἶνε τὰ ὀνόματα ὀρέων καὶ δήμων τῆς Ἀττικῆς, ὀρέων καὶ πόλεων τῆς Βοιωτίας, τὰ ὀνόματα Κόρινθος, Ζάκυνθος καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εὐρόντες οἱ Ἕλληνες προὑπάρχοντα παρέλαβον εἰς τὴν γλῶσσάν των.

Ἡ μεγάλη διαφορὰ τῆς κεραμικῆς τοῦ πρώτου στρώματος ἀπὸ τὴν κεραμικὴν τοῦ δευτέρου, ἡ ἔλλειψις πάσης καὶ οἰασθήποτε σχέσεως μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς κεραμικῆς τῶν δύο τούτων στρωμάτων, καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὅλως διάφορα ἔθνη, ἀντιπροσωπεύουν ἑκάτερον εἶδος αὐτῆς. Φαίνεται ἐπομένως ὅλως διόλου φυσικὸν ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω χρονολογικῶν λόγων περὶ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν εἰς τὴν Εὐρώπην νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς πρωΐμου χαλκῆς ἐποχῆς εἶναι οἱ πρωτογενεῖς ἀλλόγλωσσοι κάτοικοι τῆς χώρας, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς τρίτης χιλιετηρίδος διεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος ἐνισχύων τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Ἡ πρώτη βαθμὶς πολιτιστικῆς καταστάσεως ἐν τῇ ἑλληνικῇ χώρᾳ ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος. Πρὸ αὐτῆς κανὲν ἔχνος δὲν εὐρέθη ἔστω καὶ ἐντελῶς πρωτογενοῦς τινος καταστάσεως. Δὲν γνωρίζομεν ἐπομένως οὐδὲ ἂν κατωκίετο ἡ Ἑλλάς ὑπ' ἀνθρώπων, πρὶν κατάσχωσιν αὐτὴν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς πρωΐμου χαλκῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπήρχον, ὡς ἄγριοι μᾶλλον καὶ παντελῶς ἀπολίτιστοι,

ἀφοῦ καὶ κατώτατός τις βαθμὸς τῆς κεραμικῆς τέχνης ἦτο ἀγνώστος εἰς αὐτούς, προδήλως ὡς τοιοῦτοι δὲν ἀπετέλουν ὁμάδα ἐθνικὴν, ἣτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ τόσον βαθέως γλωσσικῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους ὅσον ἀνεφέραμεν δι' ἐπέδρασαν πράγματι εἰς τούτους οἱ προκάτοχοί των. Οἱ ἀληθινοὶ ἐπομένως οὗτοι προκάτοχοι τῶν Ἑλλήνων ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ ἦσαν οἱ προηγμένοι ἤδη εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀντιπρῶτοι τῆς πρώτου χαλκῆς ἐποχῆς.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι πάλιν τῆς πρώτου χαλκῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλλάδος δεικνύουν διὰ τῶν προϊόντων τῆς κεραμικῆς τῶν μεγάλῃν συγγένειαν πρὸς τοὺς ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις κατοικήσαντας τὰς βορείας χώρας τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν Καρπαθίων. Γεννᾶται ἐπομένως αὐθις τὸ ζήτημα μήπως οἱ πρὸ τῶν Ἑλλήνων κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν τμήμα τῶν λαῶν ἐκείνων τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ὑποστάντες τὴν πρώτην προσβολὴν τῶν ἐξ Ἀσίας ἐλθόντων Ἰνδοευρωπαίων ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ νότια, ὅπου πάλιν μετὰ τινὰ χρόνον—μετὰ αἰῶνας ἴσως—ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην ὑπὸ τοῦ πρὸς νότον διαχυθέντος ἐλληνικοῦ κλάδου τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἐκείνων.

Ἄλλ' εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο φῶς θὰ ἐπιγύψωσιν ἄλλαι ἔρευναι, αἱ ὅποια ἐκτείνονται ἤδη καὶ θὰ ἐπεκταθῶσιν ἔτι μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι εἰς χώρας κειμένας πολὺ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφιβόλως ὁμοίως καὶ ἐντὸς τῆς στενῆς σχετικῶς περιοχῆς τῶν βορείων ἐλληνικῶν τόπων ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Βοιωτίας ἡ ἔρευνα δύναται νὰ παρουσιάσῃ πολλὰ ἔτι τὰ ἀπροσδόκητα. Ἡ γενομένη ἐργασία εἶναι μικρὰ ἀκόμη, ἐνῶ τὸ ὕλικόν εἶναι ἀπείρον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΤΟ ΥΔΩΡ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ¹

Διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν των μνήμην ἐφημίζοντο πολλοὶ Γάλλοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ τῶν περελθόντων αἰώνων. Ὁ Κορνήλιος, δσάκις παρεκαλεῖτο ν' ἀναγνώσῃ καμμίαν ἐκ τῶν τραγωιδιῶν του, τὴν ἀπήγγελλεν εὐθὺς δλόκληρον ἐκ μνήμης. Ὁ Ρακίνας ἀπεστήθισεν δλόκληρον ἀρχαῖον ἐλληνικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον κρυφίως εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον, ὅπου ἐσπούδαζεν. Ὁ Πιρὼν καὶ ὁ Κρεδιγιὼν δὲν ἀνεγίνωσκον, ἀλλ' ἀπήγγελλον ἐκ μνήμης τὰ θεατρικὰ των ἔργα εἰς τοὺς ἠθοποιούς καὶ τὰ ἔγραφον μόνον, ἀφοῦ ἠθέλον γίνει δεκτὰ πρὸς παράστασιν. Ὁ Πασκάλ δὲν ἐλησμόνει τίποτε ἐξ ὅσων εἶχεν ἴδει ἢ ἀκούσει ἢ ἀναγνώσει. Δύο δὲ λόγιοι Ἰησοῦται τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁ Σουαρὲ καὶ ὁ Μενεστρέλ ἦσαν φαινόμενα μνήμης ἀξιοθαύμαστα. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν εἶχε συγγράψῃ 22 τόμους μεγάλου σχήματος βιβλίων καὶ ἐνεθυμεῖτο τόσον καλῶς τὸ περιεχόμενον ὅλων, ὥστε ἤρκει νὰ τοῦ ἀναφέρουν τὴν πρώτην γραμμὴν ἐνὸς κεφαλαίου ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ τὸ ἀπαγγείλῃ ἀμέσως δλόκληρον ἐκ στήθους. Ὁ δεῦτερος δὲ ὑπέστη θριαμβευτικῶς τὴν ἐπομένην περιεργὸν δοκιμασίαν. Ἡ βασίλισσα τῆς Σουηδίας Χρηστίνα κατὰ τὴν διέλευσίν της ἐκ Λυών, ὅπου διέμενεν ὁ Μενεστρέλ, ἀκούσασα περὶ τῆς καταπληκτικῆς του μνήμης, εἶπε ν' ἀπαγγείλουν ἐνώπιόν του καὶ νὰ γράφουν τριακοσίας λέξεις ἐκ τῶν μᾶλλον ἀσυνήθων καὶ ἀλλοκότων τῆς γαλλικῆς γλώσσης· αὐτὸς δὲ τὰς ἐπανέλαβε μίαν πρὸς μίαν κατὰ σειράν, ἔπειτα τὰς ἐπανέλαβε κατὰ σειράν ἀντίθετον, κατόπιν τὰς ἐπανέλαβεν ἀναμῖξ, χωρὶς νὰ παραλείψῃ μίαν. Ἐπίσης καταπληκτικὸν ἦτο τὸ μνημονικὸν τοῦ Λαμότ-Ουδάρ. Εἰς τὸν συγγραφέα αὐτὸν παρουσιάσθη ποτὲ νεαρὸς ποιητής, ὅστις τοῦ ἀνέγνωσε μίαν

¹ Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 29.

τραγωδίαν του. Ὁ Λαμὸς μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως συνωφρυνώθη καὶ ἐπετίμησε σφοδρῶς τὸν ποιητὴν ὡς σφετεριστὴν ξένου ἔργου. «Ἡ τραγωδία αὐτή, τοῦ εἶπε, μοῦ εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ καὶ διὰ τὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω, θὰ σοῦ ἀπαγγείλω τὴν τετάρτην σκηνὴν τῆς δευτέρας πράξεως, τὴν ὁποῖαν ἄλλοτε εἶχα ἀποστηθίσαι». Καὶ τὴν ἀπήγγειλε τῷ ὄντι λέξιν πρὸς λέξιν πρὸς τὸν ποιητὴν, ὅστις διεμαρτύρετο ἐμβρόντητος καὶ ὅστις ἠσύχασε, μόνον ὅταν ἤκουσε παρὰ τοῦ Λαμὸς ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀστεϊσμοῦ, ὀφειλομένου εἰς τὴν τεραστίαν του μνήμην.

Μερικοὶ ἔχουν τὸ πλεονέκτημα νὰ διακρατοῦν εἰς τὴν μνήμην των τὴν εἰκόνα τῆς μορφῆς ἀνθρώπων, τοὺς ὁποῖους παραδικῶς καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἐγνώρισαν, νὰ τοὺς ἀναγνωρίζουν ἐκ πρώτης ὄψεως μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, νὰ ἐνθυμοῦνται δὲ καὶ τὸ ὄνομά των. Τοιαύτην φήμην ἔχαιρόν τινες τῶν τεθνεώτων πολιτικῶν ἡμῶν ἀνδρῶν, ὅσον ὁ Ἰρικούπης καὶ ὁ Δηλιγιάννης, ὅστινες ἀναγνώριζον εὐθὺς τοὺς πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συρρέοντας εἰς τὸν οἶκόν των ἀναριθμήτους φίλους καὶ ὄπαδούς καὶ προσηγόρευον αὐτοὺς ὀνομασί. Ὁ Ἰούλιος Καίσαρ ἐγίνωσκεν ἐξ ὀνόματος πάντας τοὺς στρατιώτας του, τὸ αὐτὸ δὲ λέγεται καὶ περὶ ἄλλων μεγάλων στρατηγῶν τῆς ἀρχαιότητος, περὶ τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Σκιπίωνος. Ὁ δὲ Μέγας Ναπολέων μὴ θέλων νὰ φανῆ κατώτερος αὐτῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μὴ κεκτημένος εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν τὸ δῶρον τῆς μνήμης, μετήρχετο, κατὰ τινὰς νεωτέρους βιογράφοις του, τὸν ἐξῆς δόλον. Συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν συνταγμάτων τῆς φρουρᾶς του καὶ λαμβάνων παρ' αὐτῶν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ ὀνόματος, τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν προτέρων ὑπηρεσιῶν τῶν παλαιότερων στρατιωτῶν του, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐπιθεωρήσεως ἀπηυθύνετο δῆθεν τυχαίως πρὸς αὐτούς, τοὺς ἐξήταξε, προσεποιεῖτο ὅτι ἐνεθυμεῖτο τὸ ὄνομά των καὶ τὰς μάχας, εἰς ἃς παρευρέθησαν, καὶ τὰς πράξεις, δι' ἃς διέπρεψαν, καὶ πολλάκις τοὺς ἐβράβευε διαθρύπτων τοιοῦτοτρόπως τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἐξάπτων τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν ἀνδρείων ἐκείνων, ἀλλ' ἀφελῶν πολεμιστῶν.

Ἐτερός τις στρατιωτικὸς, ἀφανῆς ὅμως οὗτος ἀξιωματικὸς, ἀλλ' ἀρκετὰ εὐφυῆς, μετεχειρίσθη ἄλλο τέχνασμα εἰς παρ-

ομοίαν περίστασιν. Ὁ συνταγματάρχης του εἶχε τὴν ἀξίωσιν, ὅπως ἕκαστος λοχαγὸς γνωρίζῃ ἐκ στήθους τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου του. Κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος ὁ συνταγματάρχης ἔφιππος μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον τῶν παρατεταγμένων λόχων ὑπέβαλλεν εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην τοὺς λοχαγοὺς καί, ἐπειδὴ φυσικὰ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον, ἀπηύθυνε βαρείας ἐπιπλήξεις εἰς ἕκαστον καὶ ἀπήρχετο δυσηρεστημένος. Ὁ τελευταῖος λοχαγός, βλέπων ὅτι ἤρχετο ἡ σειρά του, συνεννοήθη ἐν τάχει μετὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου του, ν' ἀπατήσῃ τὸν συνταγματάρχη κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: νὰ ἐκφωνῇ αὐτὸς ὀνόματα κατὰ τύχην, καθεὶς δὲ τῶν στρατιωτῶν κατὰ σειράν ν' ἀπαντᾷ «παρών.» Τοῦτο καὶ ἐγένετο, μετὰ τὸ εἰκοστὸν δὲ ὄνομα ὁ συνταγματάρχης συνεχάρη τὸν λοχαγὸν καὶ ἀπῆλθεν εὐχαριστημένος. Ἀλλὰ τὸ τέχνασμα δὲν ἐβράδυνε νὰ γνωσθῇ εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἀξιωματικῶν, φυσικὰ δὲ περιῆλθεν εἰς γνῶσιν καὶ τοῦ διοικητοῦ, ὅστις ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀπάτην, προσεκάλεσε τὸν λοχαγὸν εἰς ἀπολογία.

— Συνταγματάρχα μου, εἶπεν οὗτος δικαιολογούμενος, κατέφυγα εἰς αὐτὸ τὸ μέσον διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω· ἀλλ' εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ἐκ στήθους τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν ὀλοκλήρου λόχου, ἀφοῦ ὀλιγώτερα ἀκόμη καὶ ἀπλούστερα πράγματα ὁ νοῦς δυσκολεύεται πολλάκις νὰ ἐνθυμηθῇ ἀμέσως. Καὶ θὰ σᾶς δώσω ἀμέσως τὴν ἀπόδειξιν. Αὐτὸς ἐκεῖ ὁ λοχίας εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων ὑπαξιωματικῶν τοῦ λόχου μου, παλαιὸς στρατιώτης, ἔμπειρος προγυμναστής, γνωρίζων καλὰ τὸ ἔργον του. Προσκαλέσατέ τον καὶ ἐρωτήσατέ τον νὰ σᾶς εἰπῇ ἀμέσως τὸ ἕκτον παράγγελμα τῆς γεμίσεως.

— Νομίζετε; εἶπεν ὁ συνταγματάρχης δυσπίστως.

Καὶ προσκαλέσας τὸν ὑπαξιωματικόν, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀποτόμως:

— Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον παράγγελμα τῆς γεμίσεως τοῦ ὄπλου;

— Τὸ ἕκτον παράγγελμα, ἐπανελάθεν ὁ λοχίας· σταθῆτε μιὰ στιγμή! . . . Τὸ πρῶτον εἶναι «φέρτε ἄρμ,» τὸ δεύτερον . . .

— Ἄ! μὰ ἂν πηγαίνης κατὰ σειράν, θὰ τὸ εὖρης βέβαια· ἀλλ' ἐγὼ ἐννοῶ νὰ μοῦ τὸ εἰπῆς ἀμέσως.

— Μὰ νομίζετε ὅτι εἶναι εὐκόλον αὐτό, κύριε συνταγματάρχα; Δότε μου τὴν ἄδειαν νὰ σᾶς ἐρωτήσω καὶ ἐγὼ κάτι διὰ νὰ πεισθῆτε, εἶπεν ὁ λοχίας. Γνωρίζετε βέβαια τὸ ἀλφάβητον;

— Τί ἐρώτησις εἶναι αὐτή! εἶπεν ὁ συνταγματάρχης συνοφρυούμενος.

— Δοιπόν, ἐξηκολούθησεν ἀταράχως ὁ ὑπαξιωματικός, πέτε μου ποῖον εἶναι τὸ δέκατον ἑβδομον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου;

— Τὸ δέκατον ἑβδομον γράμμα, . . . εἶπεν ἐν ἀμηχανίᾳ ὁ συνταγματάρχης· στάσου μία στιγμή! . . . "Αλφα ἓνα, Βῆτα δύο . . .

— "Α! . . . μὰ ἂν πηγαίνετε ἔτσι, θὰ τὸ εὔρετε βεβαίως, παρήρησεν ὁ λοχίας· ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ μοῦ τὸ εἰπῆτε ἀμέσως!

Καὶ ὁ συνταγματάρχης ἐδέησε νὰ παραδεχθῆ ὅτι εἶχεν ἄδικον.

Ἐν ἑκτακτον φαινόμενον τεραστίας μνήμης εἶχομεν καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις, τὸν πρὸ ἐτῶν ἀποθανόντα Δημήτριον Κοκκίδη, καθηγητὴν τῆς Ἀστρονομίας καὶ διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀληθῆς φωνογραφικὴ μηχανή. Ὅ,τι ἔδλεπεν ἢ ἤκουεν, ὅ,τι ἀνεγίνωσκεν ἢ ἐμάνθανεν ἐνετυποῦτο εἰς τὴν μνήμην του ἀνεξιτήλως καὶ ἐν δεδομένῃ στιγμή ἀπεδίδετο μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας καὶ σαφηνείας. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο παρατηρητικὸς καὶ φιλομαθὴς καὶ φιλαναγνώστης ἀνεκαθεν, ἀπεθησαύρισεν ἐν ἑαυτῷ πλῆθος γνώσεων παντοειδῶν, ἐξ ὧν οὐδεμία ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ πέπλου τῆς λήθης. Διὰ τοῦτο ἢ ἀπέραντος μνήμη του εἶχε καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἦτο πολυσχιδῆς καὶ ποικίλη, περιλαμβάνουσα πολλὰ κεφάλαια γνώσεων ἀσχετίων πρὸς ἀλλήλας. Οὕτω χάριν παιδείας καὶ ἐν ὥρᾳ εὐθυμίας εὐρισκόμενος ἐν κύκλῳ φίλων, ἠρέσκετο νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν ἑκτασιν τῆς μνήμης του ἐπαναλαμβάνων τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ἁγίων τοῦ ἑορτολογίου κατὰ σειράν, ἀπὸ τῆς 1^{ης} Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 31^{ης} Δεκεμβρίου, τὰ ὅποια ἐγνώριζεν ἐκ στήθους. Ἐγνώριζε καταλεπτῶς τὰ τῆς συστάσεως καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ πάντων τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἱπποτικῶν ταγμάτων καὶ περιέγραφεν ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ καὶ λεπτομερείᾳ τὰ διάσημα ἑκάστου αὐτῶν, τοὺς βαθμούς, τὰ χρώματα τῆς ταινίας κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο καὶ ὀλίγον μουσικός, εἶχε καταγίνειν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς καὶ ἐγίνωσκεν ἀκριβέστατα πόσα καὶ ποῖα μελοδράματα συνέθεσεν ἕκαστος τῶν ἐπιφανῶν μουσουργῶν καὶ ἦτο εἰς θέσιν ἐρωτώμενος νὰ σᾶς ἀπαντήσῃ ἀμέσως κατὰ ποῖον ἔτος ἐγράφη ἢ «Ἰφιγένεια» τοῦ Γλοῦκ ἢ ὁ «Ὁθέλλος» τοῦ Ροσσίνι καὶ ποῦ παρεστάθη τὸ πρῶτον καὶ τίνα ἔκβασιν ἔσχε. Χρηματίσας δὲ πολλάκις ἔνορκος εἰς τὸ Κακουργιοδικεῖον Ἀθηνῶν, ἔλαβεν ἀφορμὴν ν' ἀναγνώσῃ τὸν Ποινικὸν Νόμον καὶ ν' ἀποστηθίσῃ ὅλα αὐτοῦ τὰ ἄρθρα, ἀπαγγέλλων ἐν πάσῃ στιγμῇ ἀπροσκόπτως τὸ κείμενον ἑκάστου. Ἰδίως ἦτο δεινότητος περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν, γινώσκων ἐν καταπληκτικῇ λεπτομερείᾳ οὐ μόνον τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως ἑκάστου καὶ τὰς περιπετείας καὶ τὰς πολεμικὰς του πράξεις, ἀλλὰ καὶ τὸν ὀργανισμὸν καὶ τὰς τεχνικὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις τῶν σωμάτων καὶ τὰ διακριτικὰ σημεῖα τῆς στολῆς καὶ τὸν ὀπλισμὸν ἑκάστου συντάγματος. Συνέβη μάλιστα ποτε ἕνεκα τούτου ἀστεϊὸν τι ἐπεισόδιον. Ἐσπέραν τινὰ ὁ Κοκκίδης εἰσηλθεὶν εἰς τὸ μόνον τότε ὑπάρχον ἐν Ἀθήναις εὐπρεπὲς ζυθοπωλεῖον, τὸ λεγόμενον τοῦ Μπερνιουδάκη καὶ κείμενον εἰς παροδὸν τινὰ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ παρὰ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, καταφύγιον δὲ τῶν παρεπιδημούντων ξένων καὶ ἰδίως τῶν Γερμανῶν καὶ ἐντευκτῆριον μερικῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς. Εἶδεν εἰς γωνίαν τινὰ καθήμενον ἓνα κύριον μόνον, ξένον προφανῶς, τὸν ἐπλησίασε καὶ μετὰ τὴν συνήθη του διαχυτικότητα δὲν ἐβράδυνε νὰ συνάψῃ συνομιλίαν. Ὁ ξένος ἦτο Γερμανὸς καὶ ὁ Κοκκίδης γερμανομαθέστατος, μαθὼν δὲ ὅτι ὁ μεθ' οὗ συνδιελέγετο ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ εἰς τὸν πρωσικὸν στρατὸν, ἤρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ περὶ τοῦ συντάγματός του, καὶ νὰ τοῦ ἀναφέρῃ λεπτομερείᾳ περὶ τῆς ἱστορίας του, περὶ τῆς διοικήσεώς του, περὶ τῆς δυνάμεώς του, περὶ τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων τῆς στολῆς του καὶ τῶν γενομένων εἰς αὐτὴν κατὰ καιροὺς τροποποιήσεων μετὰ τῆς ἀκριβείας, ὥστε ὁ ξένος ἀπορῶν, τὸν ἠρώτησεν ἐν τέλει, ἂν ἦτο καὶ αὐτὸς στρατιωτικὸς, διὰ νὰ γνωρίσῃ τόσον καλῶς αὐτὰ τὰ πράγματα. Κατεπλάγη δὲ ἀκόμη περισσότερο ὁ πρῶστος ἀξιωματικὸς, ὅταν ἤκουσεν ὅτι ὁ Κοκκίδης δὲν ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ, ἀλλὰ καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας!

Καὶ ὅμως μόνον περὶ τῆς ἀστρονομίας, ἣτις ἦτο ἢ ἐπιστήμη του καὶ περὶ τὴν ὁποῖαν ἦτο ἐγκρατέστατος, ἀπέφευγε νὰ ὀμιλῇ

Καὶ ὅμως μόνον περὶ τῆς ἀστρονομίας, ἣτις ἦτο ἢ ἐπιστήμη του καὶ περὶ τὴν ὁποῖαν ἦτο ἐγκρατέστατος, ἀπέφευγε νὰ ὀμιλῇ

ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Δημητράκης, ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως, ἐνῶ ἦτο λαλίστατος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπαγωγὸς περὶ ὅλα τὰ ἄλλα θέματα, περὶ ὧν κατείχεν ἀνεξαντλήτους γνώσεις καὶ ἀναμνήσεις ἢ ἀκοίμητος αὐτοῦ μνήμη. Ἡρέσκειτο πρὸ πάντων ν' ἀναπολή τὰ παρελθόντα καὶ νὰ διηγῆται τερπνότατα πράγματα περὶ τοῦ παλαιοῦ ἀθηναϊκοῦ βίου, περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν αὐτῆς, περὶ τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως Ὀθωνος, ἀναφέρων ἐπεισόδια, ἐξ ὧν τῶν μὲν εἶχε χρηματίσει μάρτυς, ἄλλα δ' ἐγίνωσκεν ἐκ παραδόσεως. Συνδεόμενος οἰκειότατα μετ' αὐτοῦ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τοῦ βίου του, ηὐτύχησα νὰ ἀρυσθῶ ἐκ τῆς μνήμης του ὡς ἐξ ἀρχείου πολυτίμους ἀνεκδότους πληροφορίας, ἀκριβεστάτας ἐν ταῖς λεπτομερείαις, διότι καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐνεθυμεῖτο, αἵτινες μοῦ ἐχρησίμεισαν τὰ μέγιστα κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν συμβάντων τινῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος, ἣν ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσα ἄλλοτε. Ἡ ἱστορία ἦτο τὸ ἀγαπητόν του πεδῖον· ἐγίνωσχε τὰ ἱστορικὰ συμβάντα τῶν περισσοτέρων ἐθνῶν χρονολογικῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως, ἀλλ' ἰδιαιτέραν εἶχε προτίμησιν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸ πάντων τὴν τῶν ναπολεοντικῶν πολέμων. Ἐκεῖ ὁ Κοκκίδης ἐδρίσκετο εἰς τὸ στοιχείον του, διότι τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Κορσικανοῦ ἐγνώριζε καὶ ἐνεθυμεῖτο σελίδα πρὸς σελίδα καὶ ἐδάφιον πρὸς ἐδάφιον. Ὅτε ἐπελαμβάνετο αὐτοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ του θέματος, ἡ διήγησις διήρκει ἐπὶ ὥρας· ἡ ναπολεοντικὴ ἐποποιΐα παρήλαυεν ὀλόκληρος μὲ τὰς πολυκρότους μάχας τῆς, μὲ τοὺς περιωνύμους στρατάρχας τῆς, μὲ τὰ διάφορα ἐπεισόδιά τῆς, τὸ Μαρέγκον, τὸ Αὐστερλίτζ, ἡ Ἴένα, τὸ Βάγραμ, ἡ Μόσχα, ὁ Μασσένας, ὁ Δαβού, ὁ Μυρά. Ἐὖ ἐπιστέγασμα δὲ ἦτο ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ, περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλῶν ἀπηρῖθμι τὰ σώματα, τὰς μεραρχίας, τὰς ταξιαρχίας, τὰ συντάγματα τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ὡς νὰ εἶχε χρηματίσει μέλος τοῦ ἐπιτελείου των, ἀναφέρων τὰ ὀνόματα τῶν διοικητῶν, ἐξηγῶν τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τῶν ἀρχηγῶν, περιγράφων τὰς διαφόρους φάσεις. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ἐσπέραν τινὰ χειμερινήν, εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἐφημερίδος, ὅπου τότε εἰργαζόμην καὶ ὅπου ὁ Κοκκίδης ἐφοίτα τακτικῶς, θέλων νὰ καταπλήξω τοὺς συνηγμένους αὐτόθι φίλους,

ἔστρεψα ἐπίτηδες τὸ νῆμα τῆς συνομιλίας καὶ κατόπιν διαφόρων ἐλιγμῶν τοῦ ἐπαρουσίασα τὴν ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσῃ περὶ Βατερλώ. Μετὰ τοῦτο, ἐπειδὴ εἶχα ὑποστῆ πολλάκις αὐτὴν τὴν μάχην καὶ ἐγίνωσκα ἐκ πείρας ὅτι ἡ διήγησις διήρκει περίπου ὅσον καὶ τὸ φονικὸν ἐκείνο γεγονός, ἐξῆλθα λαθραίως ἐκ τοῦ γραφείου καὶ ἀφῆκα τοὺς ἀκροατὰς νὰ ὑψίστανται τὰς ἐπελάσεις τῶν θωρακοφόρων καὶ τοὺς τουφεκοβολισμοὺς τῆς φρουρᾶς, ἐπὶ ὥρας, ἠττημένοι ὡς ὁ Ναπολέων, ἐξηγντλημένοι, συντετριμμένοι καὶ μὴ ἔχοντες ὑποχώρησιν, διότι εἶχα φροντίσει κακεντρεχῶς ἐξερχόμενος νὰ κλείσω ἔξωθεν τὴν θύραν.

Ἐπολείπεται ἡ τρίτη, ἡ ἀπέραντος κατηγορία τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔχουν τὴν κοινὴν μνήμην, τὴν μνήμην μὲ τὴν συνήθη ἔκτασιν καὶ ἐγρήγορσιν, ἣτις δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν.

Αὕτη δὲ ἡ κατηγορία εἶναι ἡ σπουδαιότερα, διότι αὕτη ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην πλειονότητα ἐν τῷ κόσμῳ. Αὕτη τῶν ἀσυγκρίτως περισσοτέρων ἡ μνήμη εἶναι ὁ ὁδηγὸς τῆς ζωῆς, τὸ κάτοπτρον τοῦ παρελθόντος, ὁ σύνδεσμος ὁ συνενῶν τὸν προγενέστερον βίον καὶ τὰς φάσεις καὶ τὰ συμβάντα αὐτοῦ μετὰ τοῦ παρόντος· αὕτη ὑπαγορεύει τὴν ἱστορίαν καὶ μορφώνει τὴν κρίσιν. Ποῖαι ὁμῶς ὑπάρχουν ἐγγυήσεις περὶ τοῦ εὐλικρινοῦς καὶ τοῦ ἀλανθάστου τῆς μαρτυρίας; Ἴδου ἐν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ λυθῆ, ἂν καὶ παρουσιάζεται κατὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ κατὰ πᾶσαν ὥραν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἔχει ὑψίστην σπουδαιότητα εἰς πάσας τῶν ἀνθρώπων τὰς σχέσεις καὶ εἰς πάσας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τὰς περιστάσεις.

Καὶ ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μνήμη εἰς τὰς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου μαρτυρίας, ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις. Ἐὰ κύρια γεγονότα ἐνθυμεῖται καὶ καταθέτει ὁ μάρτυς—καὶ ὀμιλῶ περὶ τῶν καλῆς πίστεως καὶ ἀρτίας νοημοσύνης μαρτύρων— μολονότι καὶ περὶ τὰ κύρια αὐτὰ γεγονότα αἱ καταθέσεις παρουσιάζουν πολλάκις παραδόξους ἀντιφάσεις. Ἐπάρχουν ὁμῶς καὶ λεπτομέρειαι, αἵτινες εἶναι σπουδαιόταται, διότι ἐξ αὐτῶν ἐξαρτᾶται τὸ ἐλατήριον

ἢ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς πράξεως, περὶ αὐτὰς δὲ αἱ ἀντιφάσεις εἶναι συνηθέσταται. Πολλάκις ἔτυχε, παρακαθήσας ὡς ἔνορκος εἰς τὸ Κακουργιοδικεῖον, νὰ εὔρεθῶ εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, προκειμένου νὰ μορφώσω γνώμην καὶ νὰ δικάσω περὶ τῆς πράξεως, ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἀσυμφωνίας τῆς μνήμης τῶν διαφόρων μαρτύρων. Ἡ μνήμη ἀδυνατεῖ νὰ διακρατήσῃ σαφῆ καὶ ὠρισμένην ἐντύπωσιν περὶ ὠρισμένων πραγμάτων ἀφηρημένων, λόγου χάριν περὶ χρονικῆς διαρκείας ἢ περὶ ἀποστάσεως. Μία ὥρα, βεβαιοῖ ὁ εἰς τῶν μαρτύρων, εἴκοσι λεπτά, λέγει ὁ ἄλλος ἑκατὸν βήματα, ὀρίζει ὁ μὲν, πενήντα, διατείνεται ὁ δὲ. Καὶ τότε ἐνθυμεῖται κανεὶς τὸ περίφημον σπειρὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ ἔδγαλε κάποτε ἓνα σπειρὶ εἰς τὴν πλάτην, τὸ ὁποῖον δὲν ἤμποροῦσεν αὐτὸς νὰ ἴδῃ καὶ ἐρωτοῦσε τοὺς προσερχομένους φίλους του περὶ τοῦ μεγέθους του. Ὁ ἓνας τοῦ ἔλεγεν ὅτι εἶναι σὰν ἓνα βεβίθι· ὁ ἄλλος σὰν ἓνα καρύδι, ὁ τρίτος σὰν ἓνα φουντοῦκι· ὅθεν ἀγανακτήσας ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεφώνησε τὸ περίφημον ἐκεῖνο: «Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθῃ τί γίνεται μακρῶς, ἀφοῦ ἐγὼ ἀπ' ἐδῶ ὄσῃ μὲ τὴν πλάτην μου δὲν μπορῶ νὰ μάθω τί συμβαίνει». Πολλάκις δὲ μερικὰ περιστατικά, μερικὰ γνωρίσματα διαφεύγουν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν μνήμην. Φερ' εἶπεῖν, ἐὰν ἐρωτηθῆτε ἐξ ἀπροόπτου, περὶ προσώπου τινὸς πολὺ γνωστοῦ σας, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει νὰ βλέπετε καθ' ἑκάστην, ἀν φέρῃ ἢ ὄχι γένειον, θὰ εὔρεθῆτε πιθανῶς εἰς ἀπορίαν καὶ δὲν θὰ δυνηθῆτε ν' ἀπαντήσητε ἀμέσως καὶ ἀδιστακτῶς· ἐὰν ἐρωτηθῆτε περὶ τοῦ χρώματος τῆς κόμης τοῦ ἀτόμου, ὁ δισταγμὸς σας θὰ εἶναι ἀκόμη μεγαλείτερος· ἐκτὸς ἐὰν ἰδιαιτέρῳ τι περιστατικὸν σᾶς ἔκαμιν ἄλλοτε νὰ προσέξετε ἰδιαιτέρως καὶ νὰ ἔχετε ζωηροτέραν τὴν ἐντύπωσιν.

Περὶ τῆς ἀξίας τῶν τοιούτων μαρτυριῶν ἠσυχολήθη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, τὰ πορίσματα δὲ τῶν μελετῶν αὐτῆς ἦσαν ὄντως περιεργότατα. Ἀπευθύνεται, λόγου χάριν, ἡ παράκλησις εἰς ἀριθμὸν τινα ἀνθρώπων, ὅπως ἐνθυμηθῇ ἕκαστος καὶ παραστήσῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸ σημεῖον τῆς ἑκτης ὥρας, ὅπως εἶναι χαραγμένον εἰς τὴν πλάκα τοῦ ἰδικοῦ του ὠρολογίου. Πάντες σχεδὸν θὰ γράψουν ἀδιστακτῶς τὸν ἀριθμὸν ἕξ διὰ λατινικῶν ἢ δι' ἀραβικῶν

ψηφίων, VI ἢ 6, οἱ ἀγγινοῦστεροι θὰ φροντίσουν νὰ σημειώσουν αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν ἀνάποδα, ἐνθυμούμενοι ὅτι κεῖται εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ κύκλου, καὶ ὅτι ἡ βᾶσις του πρέπει νὰ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸ κέντρον. Ὅταν ὁμοῦς εἰπῆτε εἰς αὐτοὺς κατόπιν νὰ παρατηρήσουν τὰ ὠρολόγια των, θὰ ἐκπλαγοῦν βλέποντες ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἕξ δὲν ὑπάρχει σημειωμένος εἰς τὴν πλάκα αὐτῶν, διότι εἰς πάντα σχεδὸν τὰ νεώτερα ἰδίως ὠρολόγια ἡ θέσις τοῦ ἕξ κατέχεται ὑπὸ τοῦ κύκλου τῶν δευτερολέπτων.

Ὁ γάλλος ψυχολόγος Binet ἐνήργησεν ἐπὶ παιδίων πειράματα δοκιμαστικὰ τῆς μνήμης ὡς πρὸς γεγονότα λίαν πρόσφατα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐτοποθέτει ἐνώπιον αὐτῶν, προσηρμοσμένα ἐπὶ χαρτονίου χωριστὰ διάφορα ἀντικείμενα, ἐν γραμματόσημον ἀμεταχείριστον τῶν δύο λεπτῶν, ἐν νόμισμα πεντάλεπτον, μίαν εἰκόνα ἀνδρός, ἐν κομβίον κλπ. Ἐπειτα ἀφήρει τὰ ἀντικείμενα καὶ ἀπηύθυνε πρὸς τὰ παιδία διαφόρους ἐρωτήσεις, οἷον: Τὸ γραμματόσημον ἦτο γαλλικὸν ἢ ξένον; Ἴ χρώμα εἶχεν; Ἦτο ἀθικτὸν ἢ μεταχειρισμένον; καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Αἱ ἀπαντήσεις τῶν μικρῶν ἦσαν παραδοξόταται. Ὡς πρὸς τὸ χρώμα, λόγου χάριν, τοῦ γραμματοσήμου, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐκ τῶν ἀπαντήσεων ἦσαν πεπλανημέναι, τριάκοντα καὶ μία ἀκριβεῖς. Ἦσαν δὲ τινες ἐκ τῶν ἀπαντησάντων, οἵτινες ἐβεβαίουν βτι τὸ ἐπιδειχθὲν γραμματόσημον ἔφερε σημεῖα καὶ γνωρίσματα ἀνύπαρκτα καὶ ἐντελῶς φαντασιώδη.

Ὁ καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βρεσλαυίας Στέρν προέβη εἰς ἀνάλογα ψυχολογικὰ πειράματα ἐπὶ τοῦ ἐξῆς θέματος: «Μέχρι τίνος σημείου ἡ μαρτυρία ἀνθρώπου ὑγιοῦς τὰς φρένας καὶ καλῆς πίστεως δύναται νὰ εἶναι πιστευτή;» Ἡ μέθοδος τοῦ Στέρν συνίσταται εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιον τῶν ἀκροατῶν του μίαν εἰκόνα ζωγραφικὴν, παριστώσαν σκηνὴν τινα οἰανδῆποτε, καὶ νὰ ζητῆ κατόπιν παρ' αὐτῶν νὰ περιγράψουν τὴν ἀπεικονιζομένην σκηνὴν ἐκ μνήμης. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἀπελπιστικόν. Οἱ αὐτόπται οὐ μόνον ἐλησμόνουν πλείστας ὄσας λεπτομερείας, ἀλλὰ καὶ διέστρεφον πολλάς· ὥστε ὁ καθηγητῆς κατέληξεν εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: «Ἡ πιστὴ καὶ ἀκριβὴς μαρτυρία δὲν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, ἀλλὰ τὴν ἐξαίρεσιν». Συνιστῶμεν τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο εἰς τοὺς δικαστὰς μας, ἰδίως τῶν

ποινικῶν δικαστηρίων, οἱ ὅποιοι μὲ τόσην εὐκολίαν ἀπαγγέλλουσι κατηγορίαν κατὰ δυστυχῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι διηγούνται τὰ πράγματα, ὅπως τὰ ἀντελήφθη καὶ τὰ διεκράτησεν ἡ ἀσθενής των μνήμη, καὶ οἱ ὅποιοι ἐκλαμβάνονται ὡς ψευδομάρτυρες. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι οἱ πλανώμενοι ἀνέφερον τὴν ἀνακριθείας μετὰ πλήρους βεβαιότητος, ἔτοιμοι νὰ ὀρκισθῶσι περὶ λεπτομερειῶν, αἵτινες ὑπῆρχον μόνον εἰς τὴν φαντασίαν των. Μία δεσποινίς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπεδείχθη εἰκὼν ἀνδρὸς σιτιζόντος παιδίον, ὕστερα ἀπὸ πέντε μῆνας ἰσχυρίζετο μὲ ὄρκου ὅτι εἰς τὴν εἰκόνα ὁ ἀνὴρ παρίστατο σιτιζὼν περισσότερῃ, ἐνῶ οὔτε ἴχνος πτηνοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὴν παράστασιν.

Ἡ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης διδάσκουσα δεσποινίς Borts ἐπὶ τῇ βάσει ἀναλόγων ψυχολογικῶν παρατηρήσεων κατήρτισε περίεργον πίνακα τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν τοιούτων ἀπαντήσεων. Ἄλλ' ὁ εἰς τὸ αὐτὸ Πανεπιστήμιον διδάσκων καθηγητῆς Claragère, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς, δι' ἡ χάριν τοιούτων πειραμάτων ἐξεταζόμενος μάρτυς, ἐν γνώσει διατελῶν περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, φροντίζει νὰ εἶναι πάντοτε προσεκτικώτερος, προέβη εἰς δοκιμὰς περιεργότερας, βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀπροόπτου καὶ τοῦ ἀπροετοιμαστού. «Ὅθεν ἡμέραν τινὰ κατὰ τὴν παράδοσίν του χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε περὶ τοῦ σκοποῦ του, διένειμεν εἰς τοὺς φοιτητὰς τεμάχια χάρτου, ἐφ' ἃ ἀνεγράφοντο περὶ τὰ εἴκοσιν ἐρωτήματα, παρακαλῶν ν' ἀπαντήσουν εἰς αὐτὰ ἀμέσως. Ἐὰ ἐρωτήματα ἦσαν σχετικὰ μὲ τὸ κτίριον τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς λόγου χάριν: «Ἐπάρχει παράθυρον ἐσωτερικόν, ἀνοιγόμενον εἰς τὸ παράθυρον τοῦ Πανεπιστημίου ἀπέναντι τοῦ παραθύρου τοῦ θυρωροῦ; Ἦσσοι σῶλοι ὑπάρχουν εἰς τὸν πρόδομον τοῦ Πανεπιστημίου; Ἦσσοι προτομαὶ ὑπάρχουν εἰς τὸ προαύλιον;» κλπ.

Ἐἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἐδίδθησαν πεντήκοντα τέσσαρις ἀπαντήσεις, ἐξ ὧν τεσσαράκοντα καὶ δύο προήρχαντο ἐξ ἀνδρῶν, δεκατρεῖς δὲ ἐκ γυναικῶν. Ὀυδέμια ἐκ τῶν ἀπαντήσεων ἦτο ἐντελῶς ἀκριβής. Τὸ περιεργότερον δὲ τοῦ πειράματος ἦτο τὸ ἀφορῶν εἰς τὸ παράθυρον, ἐν παράθυρον μεγάλῃν διαστάσει, πρὸ τοῦ ὁποίου διέρχονται κατ' ἐκάστην οἱ φοιτηταί. Ἐκ τῶν πεντήκοντα τεσσάρων μαρτύρων οἱ τεσσαράκοντα τέσσαρις

ἠρνήθησαν τὴν ὑπαρξιν τοῦ παραθύρου. Ὅκτῶ μόνον ἀπήντησαν ὅτι τὸ παράθυρον ὑπάρχει τῷ ὄντι καὶ δύο ἀπήντησαν: «Ἄγνοῶ». Ὁ ἀνθρώπινος ἐγωϊσμός παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην· οἱ περισσότεροι δὲν ἐνεθυμοῦντο τὴν ὑπαρξιν τοῦ παραθύρου, διότι δὲν εἶχον προσέξῃ· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ δείξουν ἀδυναμίαν μνήμης, ἀντὶ ν' ἀπαντήσουν ὅτι ἀγνοοῦν, ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ὑπάρχει.

Ἐτι σπουδαιότερον ἦτο τὸ ἐπόμενον πείραμα τοῦ ἰδίου καθηγητοῦ. Ἡμέραν τινὰ κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραδόσεως εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀνθρωπὸς τις μετημφιεσμένος, ὅστις ἤρχισε νὰ χειρονομῇ καὶ νὰ φθέγγεται ἀκατάληπτα. Ὁ καθηγητῆς τὸν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ὑπήκουσε, τὸν ἐδίωξε βιαίως. Ἡ σκηνὴ συνέβη τὴν ἐπομένῃν πατριωτικῆς ἐορτῆς, τελουμένης ἐν Γενεύῃ, καθ' ἣν εἴθισται νὰ περιφέρονται εἰς τὰς ὁδοὺς προσωπιδοφόροι. Ὅθεν οἱ φοιτηταὶ ὑπέθεσαν ὅτι κάποιος ἐξ αὐτῶν βραδύνας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν χάριν ἀστειότητος, ἢ συνεπείᾳ στοιχήματος, οὐδεὶς δὲ ὑπόπτεισεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ψυχολογικοῦ πειράματος. Ἡ σκηνὴ ἀρα διεξήχθη φυσικώτατα. Ὁ καθηγητῆς μετὰ τὸ ἐπεισόδιον ἐξηκολούθησεν ἀταράχως τὴν παράδοσίν του καὶ μόνον μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἀνέφερε τὴν σκηνὴν τοῦ προσωπιδοφόρου καὶ παρεκάλεσε τοὺς φοιτητὰς νὰ προσέλθουν εἰς τὸ γραφεῖόν του καὶ νὰ τοῦ δώσουν σχετικὰς τινας· περὶ τοῦ συμβάντος πληροφορίας. Εἴκοσι καὶ πέντε φοιτηταὶ ὑπήκουσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιόν του ἐκ διαλειμμάτων ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος τριῶν μηνῶν. Ὁ καθηγητῆς ἰδιαιτέρως εἰς ἕνα ἕκαστον ὑπέδαλλε μερικὰς ἐρωτήσεις: «Ὁ εἰσελθὼν προσωπιδοφόρος ἔφερε καπέλλον;» — «Ἐἶδους καπέλλον ἔφερε;» — «Τί χρῶμα εἶχε τὸ καπέλλον του;» — «Ἐφερε χειρόκτια;» — «Τίνος χρώματος χειρόκτια ἔφερε;» — «Πῶς ἦτο ἐνδεδυμένος;» — «Ἐφερε λαιμοδέτην;» — «Τί χρῶμα εἶχεν ὁ λαιμοδέτης του;» κλπ.

Μετὰ τὴν κατάθεσιν δὲ ὁ καθηγητῆς ὠδήγει τὸν ἐξεταζόμενον εἰς παραπλεύρως κείμενον δωμάτιον, ὅπου ἦσαν ἐκτεθειμέναι δέκα διάφοροι προσωπίδες καὶ τὸν παρεκάλει νὰ δείξῃ τίνα ἐξ αὐτῶν ἔφερον ὁ ἀγνώστος.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποκρίσεως ἦτο λίαν ἐνδιαφέρον. Μολο-

νότι ἢ ἐμφάνισις τοῦ προσωπιδοφόρου εἶχε προξενήσῃ ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ φοιτητάς, ἢ γενομένη παρ' αὐτῶν περιγραφὴ πόρρω ἀπέιχε τῆς ἀληθείας. Ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν οἱ φοιτηταὶ κατέβηκαν παντοίας ἀνακριθεῖς καὶ φαντασιώδεις λεπτομερείας. Οὕτως εἰς ἕξ αὐτῶν ἰσχυρίσθη μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ προσωπιδοφόρος ἔφερεν ὑψηλὰ ὑποδήματα μέχρι γονάτων, ἐνῶ ἔφερεν ὑποδήματα συνήθη· ἕτερος, ὅτι ἔφερε πανταλόνιον καθολλιὲ ἀνοικτοῦ χρώματος, ἐνῶ πραγματικῶς ἔφερε πανταλόνιον μαυρον. Ἐκ τῶν 25 δὲ μαρτύρων οἱ 5 μόνον ἀνεγνώρισαν τὴν πραγματικὴν προσωπίδα, καὶ αὐτοὶ οὐχὶ μετὰ πλήρους βεβαιότητος. Καὶ τὸ πόρισμα τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ἦτο ὅτι ὁ μάρτυς δυσκολώτατα δύναται νὰ πιστοποιήσῃ τὴν ταυτότητα ἀγνώστου προσώπου ἐκ μόνῃς τῆς μνήμης τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων.

Μετὰ τὰ πορίσματα ταῦτα τῆς ἐπιστήμης φρίττει τις ἀναλογιζόμενος πόσαι δικαστικαὶ πλάναι εἶναι δυνατόν νὰ συμβοῦν, καὶ θὰ συνέβησαν βεβαίως, καὶ πόσαι ἄλλαι πλάναι, πόσαι ἐκτιμήσεις ἐσφαλμέναι, πόσα ἀνύπαρκτα ἢ παραμεμορφωμένα γεγονότα θὰ παρεξέφρησαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τὴν ὁποῖαν διδασκόμεθα καὶ γνωρίζομεν ἐκ τῆς μνήμης τῆς τόσο ἐπισφαλοῦς καὶ τόσο εὐαπατήτου.

Καὶ ἐνῶ ἡμεῖς οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὴ ἔχοντες τὸ προνομιακὸν χάρισμα τῶν ὀλίγων ἐξαιρέσειον, ὅπως προανέφερα, φέρομεν αὐτὴν τὴν μνήμην τὴν πενιχρὰν ὡς ἐφόδιον διὰ τὰς σκέψεις μας, διὰ τὰς γνώσεις μας, διὰ τὴν πείραν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ βίου, τὴν καμαρώνομεν, τὴν θεωροῦμεν ὡς πολῦτιμον, βασιζόμεθα ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους. Ὅταν εἴμεθα μικροί, γράφομεν εἰς τὰ τετράδια ἢ τὰ βιβλία τὸ στερεότυπον ἐκεῖνο:

Κὰν θάλασσαν περὶ ἡμῶν
Κὰν ποταμὸν διαβῆς,
Τὸν ποθητὸν σου φίλον
Ποτέ μὴ λησιμονῆς.

Ὅταν μεγαλώσωμεν καὶ ἀρχίζωμεν νὰ ξεφυλλίζωμεν τὴν ἐρωτικὴν μαργαρίταν, ὑποσχόμεθα μετ' ὄρκου ἐνθύμησιν παντοτεινήν. Καὶ ὅταν ἀποθάνωμεν, ἔρχεται ἢ ἐκκλησιάζεται καὶ μᾶς

ψάλλει οἶονεὶ πρὸς ἐμπαιγμὸν τὸν ἐπωδόν: «Αἰωνία σου ἢ μνήμη!» Ποῖα μνήμη εἶναι αἰωνία; Ὅχι βέβαια τῶν ἀπιόντων εἰς τὸ σκοτεινὸν βασίλειον τῶν σκιῶν, ἔπου ἢ μνήμη τῶν ἐγκοσμίων δὲν μᾶς χρειάζεται πλέον, πρὸς εὐτυχίαν κάθε κληρονόμου καὶ κάθε ἀπαρηγορήτου χήρας. Οὕτε αἰωνία εἶναι φυσικὰ ἢ μνήμη τῶν ἐπιζώντων, ἢ ὁποῖα μόλις λήξῃ ἢ ταινία τῆς ζωῆς τοῦ δυστυχοῦς ἐκλιπόντος, ἀρχίζει ὡς κινηματογράφος ν' ἀντικατοπτρίζῃ τὴν εἰκόνα τῆς σπαργώσης, τῆς αἰσθητῆς, τῆς διαρκῶς ἐξελισσομένης περὶ αὐτὴν ζωῆς καὶ ἐνθυμεῖται τοὺς νεκροὺς μόνον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαθήκης, ἢ κατὰ τὰ πνευματικὰ πειράματα πέριξ τῶν κινουμένων τραπεζῶν. Ἀλλὰ μήπως ἢ Ἐκκλησία δὲν μετέρχεται ἀκουσίως σκληρὰν εἰρωνείαν, ὅταν κηδεύουσα ταλαίπωρὸν τινα ἀλήτην, ἀνέστιον καὶ πειναλέον διαρκῶς κατὰ τὴν ζωὴν, λέγει καὶ πρὸς αὐτὸν ἐξίσου ὡς καὶ πρὸς τὸν μεταστάντα τυχὸν Κροῖσον: «Ποῦ ἐστὶν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος;», ἐνῶ κατὰ τὰς παρελλούσας μάλιστα ἡμέρας τῆς καταναγκαστικῆς κυκλοφορίας, εὐκολώτερον θὰ ἦτο εἰς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον νὰ ἴδῃ τὴν ἀντίστροφον ὄψιν τῆς σελήνης παρὰ τὴν ὄψιν τοῦ εἰκοσαφράγκου!

Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ὅσα εἶπα καὶ ὅσα εἶχετε τὴν ὑπομονὴν ν' ἀκούσετε, παραμένει πάντοτε ἢ ἀμφιβολία, ἀν ἢ μνήμη εἶναι τι συμφέρον καὶ εὐχάριστον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ εἶναι προτιμότερα ἢ λήθη. Ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον μερικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν διὰ νὰ μένουν διαρκῶς ἄλυτα. Τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, λόγου χάριν, τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικὸν ἐν Ἑλλάδι, τὸ ζήτημα τοῦ χειμερινοῦ θεάτρου ἐν Ἀθήναις καὶ τόσα ἄλλα εἶναι προωρισμένα ν' ἀπασχολοῦν αἰωνίως τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ μὴ εὕρσκουν ποτέ λύσιν. Διὰ τὸν γάμον κάποιος ἀρχαῖος σοφὸς ἀπεφάνθη με μίαν ὑπεκφυγὴν καὶ με μίαν ἀμφιλογίαν, εἰπὼν: «καλὸν τὸ γῆμαι καὶ τὸ μὴ γῆμαι καλόν». Τὸ αὐτὸ περίπου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὴν μνήμην: Καλὸν εἶναι ἐνίοτε νὰ ἐνθυμῆται ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐπίσης εἰς πολλὰς περιστάσεις εἶναι καλόν—καὶ ἴσως καλλίτερον—νὰ λησιμονῆ· διότι, ὅπως εἶπε κάποιος ἰδικὸς μας ποιητῆς ἐκ τῶν παλαιότερων, καὶ ὅπως θὰ ἐπανελάμβανε προθύμως ὁ Monsieur de la Palice:

Ἐκεῖνος, ὅστις λησιμονεῖ, δὲν ἐνθυμεῖται πλέον!

Ο ΚΩΔΩΝ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΙΟΥΛΙΟΥ ΛΕΜΑΙΤΡ

Ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἀνθισμένης Χέρσου εἶχεν ἓνα παλαιὸν κώδωνα καὶ ἓνα γέροντα ἐφημέριον.

Ὁ κώδων ἦτο τόσον ραγισμένος, ὥστε ὁ ἦχος τοῦ ὠμοίαζε μὲ τὸν βῆχα γραίας, δυσάρεστος εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ προξενῶν λύπην εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ εἰς τοὺς ποιμένας τοὺς διεσπαρμένους εἰς τοὺς ἀγρούς.

Ὁ ἐφημέριος ἀββάς Κοραντέν ἦτο ἀκμαῖος ἀκόμη, ἂν καὶ ἡλικίας ἑβδομήκοντα πέντε ἐτῶν. Εἶχε πρόσωπον παιδικόν, ρυτιδωμένον, ἀλλὰ θαλερόν, πλαισιούμενον ὑπὸ τριχῶν λευκῶν ὅπως τὸ ἔριον, τὸ ὁποῖον ἐνηθον αἱ ἀγαθαὶ γυναῖκες τῆς Ἀνθισμένης Χέρσου. Τὸν ἐλάτρευον δὲ οἱ ἐνορίται τοῦ ἐξ αἰτίας τῆς καλωσύνης τοῦ καὶ τῆς μεγάλης τοῦ εὐσπλαγχνίας.

Ἐπειδὴ ὅσον οὐπω ἐπρόκειτο νὰ συμπληρωθῇ ἡ πεντηκονταετηρὶς τῆς ἱερωσύνης τοῦ, αἱ ἐνορίται τοῦ ἀπεφάσισαν νὰ τοῦ προσφέρουν ἀξιόλογόν τι δῶρον πρὸς πανηγυρισμὸν τοῦ ἰωβιλαίου τοῦ.

Οἱ τρεῖς ἐπίτροποι ἐνήργησαν κρυφίως ἔρανον μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ ἀφοῦ ἐσύναξαν ἑκατὸν τάλληρα, τὰ ἔφεραν εἰς τὸν ἐφημέριον καὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος ἓνα νέον κώδωνα διὰ τὴν ἐκκλησίαν.

— Παιδιά μου, εἶπεν ὁ ἀββάς Κοραντέν, ἀγαπητά μου τέκνα... χωρὶς ἄλλο ὁ Θεὸς... θέλω νὰ εἰπῶ... δηλαδὴ τρόπον τινά...

Καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰπῇ περισσότερα ἕνεκα τῆς σφοδρᾶς τοῦ συγκινήσεως. Ἠδυνήθη μόνον νὰ ψελλίσῃ:

« Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου ἐν εἰρήνῃ ».

* *

Ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ὁ ἀββάς Κοραντέν ἐξεκίνησε διὰ ν'ἀγοράσῃ τὸν κώδωνα. Ἐπρεπε νὰ ὁδοιπορήσῃ πεζῇ ἐπὶ δύο ὥρας μέχρι τῆς κωμοπόλεως Ροζύ-λέ-Ρόζ, ὁπόθεν διήρχετο τὸ λεωφορεῖον τὸ μεταβαῖνον εἰς τὴν πόλιν Πόν-λ' Ἀρσεδέκ, πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς μὲ τὴν φαντασίαν γεμάτην ἤδη ἀπὸ τοὺς μέλλοντας φαιδροὺς ἦχους τοῦ κώδωνος, ἐβάδιζε κατευχαριστημένος, δοξάζων τὸν Θεόν, ὅπως ὁ ἅγιος Φραγκίσκος, διὰ τὴν ὠραιότητα τῆς πλάσεως.

Ὅτε ἐπλησίαζεν εἰς Ροζύ-λέ-Ρόζ, εἶδε παρὰ τὴν ὁδὸν ἀμαξάν θιάσου σχινοβατῶν ἀπεξευγμένην. Ὅχι μακρὰν τῆς ἀμάξης γηραιὸς ἵππος ἔκειτο κατὰ γῆς κατακεκλιμένος εἰς τὸ ἐν πλευρόν, μὲ τοὺς τέσσαρας πόδας τεταμένους καὶ ἀκινήτους, μὲ τὰς πλευράς καὶ τὰ αἰχμηρὰ ὀσῆα τῶν νώτων σχεδὸν διαπερῶντα τὸ τετριμμένον δέρμα, μὲ τοὺς μυκτῆρας αἱματωμένους, μὲ τὴν κεφαλὴν ἀδρανοῦσαν καὶ τὰ ὄμματα λευκὰ καὶ ἀπλανῆ.

Εἰς γέρων καὶ μία γραῖα φέροντες ἀλλόκοτα ράκη καὶ περικνημίδας πλεκτὰς ἐμβαλωμένας βαμβακερᾶς ροδίνου χρώματος ἐκάθηντο παρὰ τὴν τάφρον τῆς ὁδοῦ θρηνοῦντες τὸν νεκρὸν ἵππον.

Κοράσιον δεκαοκταετὲς προέκυψεν ἐκ τῆς τάφρου καὶ ἔδραμε πρὸς τὸν ἀββᾶν λέγων:

— Κάμετε, ἐλεημοσύνην, ἅγιε ἐφημέριε! ἐλεημοσύνην, σᾶς παρακαλῶ!

Ὁ ἀββάς βραδύνας τὸ βῆμα, καὶ ἐξαγαγὼν τὸ βαλλάντιόν τοῦ εἶχεν ἤδη ἀνασύρη ἐξ αὐτοῦ ἐν νόμισμα δέκα λεπτῶν· ἀλλ' ἀντικρύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ κορασίου, ἐσταμάτησε καὶ ἤρχισε νὰ τὸ ἐρωτᾷ.

— Ὁ ἀδελφός μου, εἶπεν ἡ μικρά, εἶναι εἰς τὴν φυλακὴν, διότι τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἔκλεψε μίαν ὄρνιθα· αὐτὸς μᾶς τρέφει καὶ εἴμεθα νηστικοὶ τῶρα δύο ἡμέρας.

Ὁ ἀββάς ἐπανέθεσε τὸ χάλκινον νόμισμα εἰς τὸ βαλλάντιον καὶ ἀνέσυρεν ἐν ἄλλο ἀργυροῦν.

— Ἐγώ, ἐξηκολούθησεν ἡ μικρά, ξεύρω νὰ κάμνω παιγνίδια καὶ ἡ μητέρα ξεύρει νὰ λέγῃ τὴν τύχην· ἀλλὰ δὲν μᾶς ἀφίλουν νὰ δουλεύσωμεν εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία, διότι εἴμεθα

πολύ ἐλεεινοί. Καί τώρα νά ποῦ μᾶς ἐψόφησε καί τὸ ἀλογόν μας! Τί θὰ γίνωμε οἱ δυστυχισμένοι;

— Ἀλλά, ἠρώτησεν ὁ ἀβδᾶς δὲν ἤμπορεῖτε τάχα νά ζητήσετε νά εὑρετε καμμίαν ἐργασίαν ἐδῶ τριγύρω;

— Οἱ ἄνθρωποι μᾶς φοβοῦνται καί μᾶς πετροβολοῦν. Ἐπειτα δὲν ἐμάθαμεν ποτὲ καμμίαν ἐργασίαν· ἄλλο δὲν ξεύρομεν νά κάνωμεν παρά παιγνίδια σχοινοβατικά... Ἄν εἴχαμεν ἐν ἀλογόν καί μερικά χρήματα διὰ νά ἐνδουθῶμεν, ἴσως θὰ ἤμπορούσαμεν ἀκόμη νά ζήσωμεν μὲ τῆ δουλειά μας... Ἀλλά τώρα δὲν μᾶς μένει ἄλλο παρά ν' ἀποθάνωμεν τῆς πείνας.

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἔθεσε πάλιν τὸ ἀργυροῦν νόμισμα εἰς τὸ βαλλάντιόν του.

— Ἀγαπᾶς τὸν Θεόν; ἠρώτησε.

— Θὰ τὸν ἀγαπῶ, ἂν μᾶς βοηθήσῃ, ἀπήντησε τὸ κοράσιον.

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἠσθάνετο περὶ τὴν ὀσφύν του τὸ βᾶρος τοῦ σάκκου τοῦ περιέχοντος τὰ ἑκατὸν τάλληρα τῶν ἐνοριτῶν του.

Ἡ ἐπαίτις εἶχε διαρκῶς ἐστραμμένους πρὸς τὸν ἀγαθὸν ἱερέα τοὺς ὀφθαλμούς της, τοὺς ἀθιγγανικοὺς ὀφθαλμούς της, τῶν ὁποίων αἱ κόραι ἐσκίαζαν βλῆν τὴν ἐπιφάνειαν.

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἠρώτησεν ἐκ νέου:

— Εἶσαι φρόνιμη;

— Φρόνιμη; εἶπεν ἡ ἀθιγγανὶς μετ' ἐκπλήξεως, διότι δὲν ἐνόησε τὴν ἐρώτησιν.

— Γιὰ πές: «Θεέ μου, σὲ ἀγαπῶ!»

Τὸ κοράσιον ἐσίγησε καί οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπλήσθησαν δακρύων.

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἐξεκούμωσε τὸ ράσον του καί ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του τὸν ὀγκώδη σάκκον μὲ τὰ χρήματα.

Ἡ ἀθιγγανὶς ἤρπασε τὸν σάκκον μὲ κίνημα πιθήκου καί εἶπεν:

— Ἄγιε ἐφημέριε, σ' ἀγαπῶ!

Καί ἔφυγε πρὸς τοὺς δύο γέροντας, οἵτινες ἀκίνητοι ἐξηκολούθουν νά θρηνοῦν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἵππου.

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του πρὸς τὸ Ροζὺ-λὲ-Ρόζ, ἀναλογιζόμενος τὴν μεγάλην ἀθλιότητα, εἰς ἣν εὐδοκεῖ ὁ

Ἐπειτα ὁ ἄγιος νά κρατῆ πολλὰ τῶν πλασμάτων του, καί ἐκετεύων αὐτὸν νά φωτίσῃ τὴν μικρὰν ἀθιγγανίδα, ἣτις προφανῶς ἦτο ἀθρησκός, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα δὲν εἶχε κἄν βαπτισθῆ.

Ἀλλ' ἀφ' ἑσῆς ἐσυλλογίσθη ὅτι ἦτο περιττὸν νά μεταβῆ εἰς Πὸν-λ' Ἀρσεδέκ, ἀφοῦ δὲν εἶχε πλέον τὰ χρήματα τοῦ κώδωνος.

Ἐπειτα ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω.

Δὲν κατῴρθωνε τώρα νά ἐννοήσῃ πῶς εἶχε δώσει εἰς μίαν ἄγνωστον ἐπαίτιδα, εἰς μίαν σχοινοβάτιδα ποσὸν χρημάτων τόσο σημαντικόν, τὸ ὅποῖον πρὸς τούτοις δὲν τοῦ ἀνήκεν.

Ἐσπευσε τὸ βῆμα ἐλπίζων νά ἐπανεύρῃ τὴν ἀθιγγανίδα· ἀλλὰ παρά τὴν ἄκρην τῆς ὁδοῦ δὲν εὐρίσκετο πλέον παρά τὸ πτώμα τοῦ νεκροῦ ἵππου καί τὸ ἀπεξευγμένον ἀμάξιον.

Ἀνεμέτρησε τὴν πρᾶξίν του. Χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν εἶχε σοβαρῶς ἀμαρτήσῃ. Εἶχε καταχρασθῆ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἐνοριτῶν του, εἶχε σπαταλήσῃ τὴν δοθείσαν εἰς αὐτὸν παρακαταθήκην, εἶχε κλέψῃ σχεδόν.

Καί διέδλεπε μετὰ τρόμου τὰς συνεπείας τοῦ σφάλματός του. Πῶς νά τὸ κρύψῃ; Πῶς νά τὸ ἐπανορθώσῃ; Ποῦ νά εὑρῇ ἄλλα ἑκατὸν τάλληρα; Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τί ν' ἀπαντήσῃ εἰς ἐκείνους ὁποῦ θὰ τὸν ἐρωτοῦσαν; Πῶς θὰ ἠδύνατο νά δικαιολογήσῃ τὴν διαγωγὴν του;

Ἐπειτα ὁ οὐρανὸς ἐσυννεφοῦτο. Τὰ δένδρα ἀπέκτων χρῶμα πράσινον τραχὺ καί ἀποκρουστικὸν εἰς τὸν πελιδνὸν ὀρίζοντα. Χονδραὶ ρανίδες βροχῆς ἤρχισαν νά πίπτουν. Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς Κοραντὲν συνησθάνθη τὴν κατῆφειαν τῆς φύσεως.

Ἐπειτα ἠδυνήθη νά ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πρεσβυτέριόν του ἀπαρητήρητος.

— Ἐγυρίσατε, ἄγιε ἐφημέριε; ἠρώτησεν ἡ ὑπηρέτριά του, ἡ γραῖα Σχολαστική· ὥστε δὲν ἐπήγατε εἰς Πὸν-λ' Ἀρσεδέκ;

Ἐπειτα ὁ ἀβδᾶς ἠναγκάσθη νά ψευσθῆ.

— Δὲν ἐπρόφθασα τὸ λεωφορεῖον τοῦ Ροζὺ-λὲ-Ρόζ... Θὰ ὑπάγω μίαν ἄλλην ἡμέραν... Ἄκουσέ με ὅμως, μὴν εἰπῆς εἰς κανένα πῶς ἐγύρισα ἀπὸ τώρα...

Τὴν ἐπαύριον δὲν ἐλειτούργησεν. Ἐμείνε κλεισμένος εἰς τὸ

δωμάτιόν του και δὲν ἐτόλμησε οὔτε κἀν νὰ περιπατήσῃ εἰς τὸν λαχανόκηπόν του.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθαν νὰ τὸν ζητήσουν, διὰ νὰ ὑπάγῃ μὲ τὴν ἁγίαν Μετάληψιν νὰ κοινωνήσῃ ἓνα ἐπιθάνατον εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Κλὸ - Μουσσέ.

— Ὁ ἅγιος ἐφημέριος δὲν ἐγύρισεν, εἶπεν ἡ θεράπαινα.

— Ἡ Σχολαστικὴ πλανᾶται ἐδῶ εἶμαι, πᾶμε, εἶπεν ὁ ἀββάς Κοραντέν.

Ἐπιστρέφων ἐκ Κλὸ - Μουσσέ συνήντησεν ἓνα τῶν εὐλαβεστέρων ἐνοριτῶν του.

— Λοιπόν, ἅγιε ἐφημέριε, τὸν ἠρώτησεν αὐτός, ἐκάμετε καλὸ ταξίδι;

Ὁ ἀββάς ἐψεύσθη διὰ δευτέραν φοράν.

— Ὡραῖον, φίλε μου, ὦραῖον.

— Καὶ ἡ καμπάνα;

Ὁ ἀββάς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ ἐκ νέου εἰς ψεῦδος. Ἀλλοίμονον! τὰ ψεύδη του ἐγένοντο πλέον ἀναρίθμητα.

— Πολὺ ὦραία, φίλε μου, θαυμασία! Νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι ἀσημένια. Ἴ εὐμορφα ποῦ κτυπᾷ!.. Ἔτσι ἀπλῶς νὰ τῆς δώσῃ κανεὶς μιὰ μὲ τὰ δάκτυλα, κτυπᾷ καὶ δὲν τελειώνει πλέον.

— Καὶ πότε θὰ τὴν ἴδοῦμε;

— Σὲ λιγάκι, παιδί μου, σὲ λιγάκι. Ἀλλὰ χρειάζεται προτῆτερα νὰ χαραχθῇ ἐπάνω εἰς τὸ μέταλλον τὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὅποιο θὰ βαπτισθῇ ἡ καμπάνα, τὰ ὀνόματα τοῦ ἀναδόχου καὶ τῆς ἀναδόχου, ὅπως συνηθίζεται, καὶ μερικὰ ρητὰ ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν... Ὡστε δι' ὅλα αὐτὰ χρειάζεται νὰ περάσῃ λίγος καιρός.

— Κυρὰ Σχολαστικὴ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν του, ἐὰν πωλήσωμεν τὴν πολυθρόναν, τὸ ὄρολόγι καὶ τὸ ἐρμάρι ποῦ εἶναι εἰς τὸ δωμάτιόν μου, νομίζεις ὅτι μποροῦμε νὰ πιάσωμε ὡς ἑκατὸ τάλληρα;

— Οὔτε τριᾶντα φράγκα δὲν σᾶς δίνουν, ἅγιε ἐφημέριε· γιατί, καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶτε, ὅλα σᾶς τὰ ἐπιπλα μαζωμένα, δὲν ἀξίζουν ἓνα παρᾶ.

— Κυρὰ Σχολαστικὴ, ἐπαιέλαβεν ὁ ἐφημέριος, δὲν θὰ ξαναφάγω κρέας, ἐπειδὴ μὲ βλάπτει.

— Ἄγιε ἐφημέριε, ἀπήντησεν ἡ γηραιὰ θεράπαινα, αὐτὰ ποῦ λέτε δὲν ἔχουν τὸν τόπον τους... κάτι θὰ σᾶς συμβάλῃ, χωρὶς ἄλλο. Ἐὶς βλέπω ἀπὸ τὴν ἡμέραν ὅπου ἀνεχωρήσατε διὰ τὸ Πόν - λ' - Ἀρσεβέκ. Τί σᾶς ἐσυνέβηκε λοιπόν;

Καὶ τόσον πολὺ τὸν ἐστενοχώρησε μὲ τὰς ἐρωτήσεις τῆς, ὥστε εἰς τὸ τέλος ὁ ἱερεὺς τῆς τὰ διηγῆθη ὅλα.

— Ὡ! δὲν μοῦ παραξενοφαίνεται, εἶπεν ἡ γραῖα. Ἀπὸ τὴν πολλή σας καλωσύνη τὰ τραβᾶτε αὐτά... Ἀλλὰ μὴ χολοσκᾶτε, ἅγιε ἐφημέριε. Ἐγὼ ἀναλαμβάνω νὰ δικαιολογήσω τὸ πρᾶγμα, ἕως νὰ ἠμπορέσετε νὰ μαζεύσετε ἄλλα ἑκατὸν τάλληρα.

Καὶ ἡ κυρὰ Σχολαστικὴ ἐπενόησε διαφόρους μύθους, τοὺς ὁποίους διηγείτο εἰς τὸν τυχόντα. Εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπεν ὅτι ὁ νέος κώδων ἐρραγίσθη, ἐνῶ τὸν ἐτύλιξαν διὰ τὴν ἀποστολήν, καὶ ἔπρεπε νὰ χυθῇ ἐξ ἀρχῆς. Ἐπειτα ὅτι, ἀφοῦ ἐξαναχύθη ὁ κώδων, ὁ ἅγιος ἐφημέριος ἐσκέφθη νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ τὸν εὐλογήσῃ ὁ Μακαριώτατος Πάπας καὶ τὸ ταξίδι αὐτὸ ἦτο μακρυνόν.

Ὁ ἀββάς τὴν ἄφινε νὰ λέγῃ, ἀλλ' ἔπασχεν ἀκόμη περισσότερο. Διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του ψεύδη συνησθάνετο ὅτι ἔφερε τὴν εὐθύνην καὶ διὰ τὰ ψεύδη τῆς Σχολαστικῆς, τοῦτο δὲ μαζὶ μὲ τὴν ὑπεξαίρεσιν τῶν χρημάτων τῶν ἐνοριτῶν του ἀπετέλει ἓνα ὀγκώδη σωρὸν ἀμαρτημάτων. Ἐκυπτεν ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὠχρότης πελιδνῆ διεδέχθη ἐπὶ τῶν ἰσχνῶν παρειῶν του τὴν ροδίνην χροιάν τοῦ ἀθῶου καὶ εὐρώστου γήρατός του.

Ἡ ὠρισμένη ἡμέρα διὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς συμπληρώσεως πεντηκονταετίας τῆς ἱερωσύνης τοῦ ἐφημερίου καὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κώδωνος εἶχε παρέλθῃ πρὸ πολλοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνθισμένης Χέρσου ἠπόρουν διὰ τὴν τόσῃν βραδύτητα. Φῆμαι δυσάρεστοι ἐκυκλοφόρουν. Ὁ Φαριγκοῦλ ὁ

πεταλωτής διηγείτο ότι είχε ήδη τον άββα Κοραντέν με κακή συντροφιάν εις τὰ περίχωρα τοῦ Ροζὺ - λὲ - Ρόζ. Καὶ προσέθετεν:
— Ἀκούστε ποῦ σὰς τὸ λέγω: ὁ παπᾶς θὰ ἔφαγε χωρὶς ἄλλο τὰ χρήματα τῆς καμπάνας.

Φατρία ἐχθρική ἐσχηματίζετο ἤδη ἐναντὶον τοῦ ἀγαθοῦ ἱερέως. Ὅταν ἐπεριπάτει εἰς τὰς ὁδοὺς, πολλὰ κεφαλαὶ ἔμνον κεκαλυμμένοι κατὰ τὴν διάβασίν του, ἤκουε δὲ ὀπισθὲν του ψιθυρισμοὺς ἐχθρικούς.

Ὁ ἐνάρετος κληρικὸς ἦτο συντετριμμένος ἐκ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότος. Ἀνεμέτρει καὶ συνησθάνετο ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ σφάλματός του, ἐδοκίμαζε δὲ ἀλγεινοτάτην συντριβὴν· ἀλλ' ὅμως μὲ ὄλα ταῦτα δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τελείαν μεταμέλειαν.

Ἦσθάνετο ὅτι τὴν ἀπερίσκεπτον ἐκείνην ἐλεημοσύνην, τὴν ἐλεημοσύνην μὲ ξένα χρήματα τὴν ἔκαμεν οἶονεὶ ἀκουσίως του καὶ χωρὶς καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν νὰ σκεφθῇ. Καὶ ἐνδομύχως ἐφρόνει ὅτι ἡ παράλογος ἐκείνη ἐλεημοσύνη ὑπῆρξε πιθανὸν διὰ τὴν ἀμαθῆ ψυχὴν τοῦ τέκνου τῶν ἀθιγγάνων ἢ ἀρίστη ἀποκάλυψις καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ ψυχικοῦ του φωτισμοῦ. Καὶ διαρκῶς ἔβλεπεν ἐνώπιόν του μαθρα πολὺ καὶ γλυκέα καὶ πλήρη δακρύων τὰ ὄμματα τῆς μικρᾶς σχινοβάτιδος...

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ στενοχωρία τῆς συνειδήσεώς του καθίστατο ἀφόρητος. Τὸ ἀμάρτημά του ἐμεγεθύνετο ἐφ' ὅσον διήρκει. Ἡμέραν δὲ τινα, ἀφοῦ ἔμεινεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσευχόμενος, ἀπεφάσισε ν' ἀποπλύνῃ τὸ σφάλμα του, ἐξομολογούμενος αὐτὸ δημοσίᾳ πρὸς τοὺς ἐνορίτας του.

* *

Τὴν ἐπομένην Κυριακὴν ἀνέβη εἰς τὸν ἄμβωνα μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὠχρότερος δὲ καὶ ἐξ ὑψίστης προσπάθειας μᾶλλον ἀπτώητος τῶν μαρτύρων ἐν τῇ κονίστρᾳ τῶν θηριομαχιῶν, ἤρχισε λέγειν ταῦτα:

— Ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, ἀγαπητοὶ μου φίλοι, ἀγαπητά μου τέκνα, ἔχω κάτι νὰ σὰς ἐξομολογήθῃ!...

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἤχοι κώδωνος διαυγεῖς, φαιδροί, ἀργυρόηχοι, ἐκπορευόμενοι ἐκ τοῦ κωδωνοστασίου, εἰσέδυσαν εἰς τὸν παλαιὸν ναόν.

Πᾶσαι αἱ κεφαλαὶ ἐστράφησαν καὶ ψίθυρος θαυμασμοῦ διέτρεξε τὰ θρανία τῶν πιστῶν:

— Ἡ καινούργια καμπάνα! ἡ καινούργια καμπάνα...

Θαῦμα ἄρά γε συνετελεῖτο; Ὁ Θεὸς εἶχε στείλῃ τὸν νέον κώδωνα διὰ τῶν ἀγγέλων του, ὅπως σώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ εὐσπλάγχχνου λειτουργοῦ του;

Ἡ μήπως ἡ Σχολαστικὴ εἶχε μεταβῆ νὰ ἐκμυστηρευθῇ τὴν στενοχωρίαν τοῦ γηραιοῦ κυρίου τῆς εἰς τὰς δύο ἐκείνας κυρίας — τὰς δύο Ἀμερικανίδας, καλέ! — τὴν Σωσσάνην καὶ τὴν Βεττίαν Πέρσιδαλ, τὰς κατοικοῦσας εἰς ὠραίαν ἐξοχικὴν ἔπαυλιν, εἰς τριῶν λευγῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἀνθισμένης Χέρσου καὶ αἱ καλὰ εἶπαι κυρίαι ἀνέλαβον νὰ κάμουν εἰς τὸν ἄββα Κοραντέν τὴν ἐξαφνικὴν ἐκείνην εὐχαρίστησιν;

Κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ αὐτὴ ἡ δευτέρα εἰκασία παρουσιάζει ὅχι ὀλιγωτέρας ἀμφιβολίας ἀπὸ τὴν πρώτην.

Ὅπωςδὴποτε ὅμως οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνθισμένης Χέρσου δὲν ἔμαθαν ποτὲ τί ἤθελε νὰ τοὺς ἐξομολογήθῃ ὁ ἄββας Κοραντέν.

Μετάφρασις Χ.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ Δ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ¹

Τὸ σπουδαιότερον διὰ τὸν Σύλλογον γεγονός κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Μαρίνου Κοργιαλένιου καὶ τὰ κατὰ τὴν διαθήκην αὐτοῦ.

Ὁ Μαρτίνος Κοργιαλένιος, γόνος τῆς εὐάνδρου Κεφαλληνίας καὶ σύγγαμβρος τοῦ ἀοιδίου ἰδρυτοῦ τοῦ Συλλόγου, ἀνέπτυξε τὸ ἐμπορικὸν αὐτοῦ τάλαντον ἐν Λονδίῳ. Ἐκεῖ καὶ ὁ αἰμυνηστος Βικέλας ἐπὶ πολὺ ἐπεχείρησε νὰ θεραπεύσῃ τὸν Κερδῶν Ἑρμῆν, ἀλλ' ἰσχυρὰν ὑφιστάμενος ἔλξιν πρὸς τὸν Λόγιον, ταχέως ἀπεχαιρέτισε τὸν Κερδῶν, ὅπως παραδοθῆ ὀριστικῶς εἰς τὸν Λόγιον, μεθ' οὗ καὶ συνέζησε μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ ἡμερῶν.

Ἀποχωρῶν ἐκ Λονδίνου προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ ἐκεῖθεν καὶ τὸν φίλτατόν του Κοργιαλένιον, ἀλλ' ἐκεῖνος εὗρισκετο ἐν πλήρει ὀρμῇ δράσεως καὶ μόνον τὴν ὑπόσχεσίν του ἔδωκεν εἰς τὸν Βικέλαν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εὐθὺς ὡς σχηματίσῃ κεφάλαιον 100.000 λιρῶν.

Ὀλίγα παρῆλθον ἔκτοτε ἔτη, καὶ ὅτε ὁ Βικέλας ἐπανεῖδε τὸν Κοργιαλένιον, ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ἤδη λεληθότως ὑπερπηδήσῃ τὰ ἐσκαμμένα, συμπληρώσας περιουσίαν πολὺ ἀνωτέραν τοῦ ταχθέντος ὀρίου πρὸς ἀποχώρησίν του.

Ἔθεσε τότε πρὸς τὸν Βικέλαν τὸ ζήτημα: ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ἢ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ὁ Βικέλας αὐτῆς, βεβαιῶν ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ὡς θεματοφύλαξ τῆς περιουσίας, ἣν ἤθελεν ἀποκτήσῃ.

Ὁ Βικέλας δὲν ἐδίστασε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς ὑποσχέσεώς του, καὶ ὁ Κοργιαλένιος ἐκράτησε τὸν λόγον του. Οὐριόδρομῶν ἐν τῇ ἐμπορικῇ βιοπάλῃ ἐτριπλασίασεν εἰς ὀλίγα ἔτη τὴν καὶ τότε μεγάλην περιουσίαν του καὶ διὰ τῆς ἐξόχως πρακτικῆς διαθήκης του καταλείπει εἰς τὸ Ἔθνος 425.000 λιρῶν καὶ πλεόν.

Ἀφελῆς καὶ ἀπέριττος, ἐνθουσιώδης λάτρης τῶν ἑλληνικῶν ἰδεωδῶν, ἐν καὶ μόνον εἶχεν ὄνειρον, πῶς νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα του μεγάλην. Περὶ δὲ τὰ τελευταῖά του ἔτη ἡ μεγαλειτέρα του εὐχαρίστησις ἦτο νὰ σκέπτεται καὶ συζητῆ πῶς νὰ διαθέσῃ πρακτικώτερον καὶ ὠφελιμώτερον τὰ τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους.

Ἐν τῇ διαθέσει ταύτῃ πρυτανεῦει οὐ μόνον τὸ πατριωτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξόχως πρακτικὸν πνεῦμα τοῦ Κοργιαλένιου.

Ἐκ τῶν φρ. 10.500.000 περίπου, ἅτινα καταλείπει εἰς τὸ Ἔθνος, τὰ πλεῖστα, ἵνα μὴ εἴπω σχεδὸν πάντα, ἀποβλέπουσιν εἰς ἐκπαιδευτικούς καὶ ἠθικοκοινωνικούς σκοπούς.

Καταλείπει κληροδοτήματα πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλῶν, ἰδρυσιν ἐπαγγελματικῶν καὶ πρακτικῶν σχολῶν, μέγα ποσὸν ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου, ἀλλὰ διὰ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, τὸ Ὠδεῖον, τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον, διὰ Φυλακὰς καὶ Στρατώνας, ἄλλο ὑπὲρ ἐκπαιδεύσεως σπουδαστῶν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ εἰς τὰς φυσικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστήμας — ἐξαιρουμένης τῆς Νομικῆς καὶ Ἰατρικῆς — καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὰς ἐν γένει τέχνας. Καὶ εἰς αὐτὸ δὲ τὸ ὑπὲρ ἰδρύσεως Νοσοκομείου κληροδοτήμα ἐκ λιρῶν 80.000 ὀρίζει ὅπως τὸ ἰδρυθησόμενον Νοσοκομεῖον χρησιμεύῃ πρὸς ἐκπαιδεύσιν τῶν φοιτητῶν τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς.

Ἐν τῇ ἐνδελεχεῖ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς καθόλου ἠθικῆς τοῦ λαοῦ διαπλάσεως μερίμνη δὲν ἐλησμόνησε τὸν Σύλλογον ἡμῶν, εἰς ὃν καταλείπει κληροδοτήμα λιρῶν 10.000 διὰ τῆς ἀκολουθου βήτρας: «Ἐπιθυμῶν νὰ μετάσχῳ τοῦ

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Καταστάσει τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ Προέδρου κ. Ἰ. Ἀθανασάκη κατὰ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἐταίρων τὴν 29 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ.

» εκπολιτιστικού έργου τῆς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου συγγάμβρου
 » μου ἰδρυθείσης εταιρείας πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων καὶ
 » νὰ ἐξασφαλίσω τὴν ὑπαρξίν καὶ δρᾶσιν τῆς κοινωφελοῦς ταύ-
 » τῆς εταιρείας, δίδω εἰς αὐτὴν τὸ ποσὸν τῶν 10.000 λιρῶν, αἱ
 » ὁποῖαι ἐπιθυμῶ νὰ μένωσιν ἐν ἐντόκῳ καταθέσει παρὰ τῆ
 » Ἐθνικῆ Ἰραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος. Δύναται ὁμοίως τὸ Διοικητικὸν
 » Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου, ἐὰν τὸ κρίνῃ συμφερώτερον, νὰ
 » ἐνδύσῃ τὸ εἰρημένον ποσὸν εἰς πρώτης τάξεως Κυβερνητικὰ
 » χρεώγραφα ἢ εἰς μετοχὰς τῆς ῥηθείσης Ἰραπέζης, τὰ ὅποια
 » χρεώγραφα ἢ μετοχαὶ θέλουσι μείνῃ παρακατατεθειμένα ὡς
 » ἄνω. Ἐπιθυμῶ δὲ νὰ λαμβάνῃ ἡ Ἐταιρεία τὸ εἰσόδημα τοῦ
 » ῥηθέντος ποσοῦ, ἢ τῶν τοποθετήσεων τῶν ἀντιπροσωπευουσῶν
 » αὐτό, καὶ, τελοῦσα ὅπερ ἤδη τελεῖ ἔργον, χρησιμοποιοῖ τὸ
 » ῥηθὲν εἰσόδημα ὑπὲρ ἐκπαιδευτικῶν σκοπῶν, συντελούντων
 » εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ ἠθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ῥήτρα θὰ ἴσῃ νὰ παραστήσῃ τὰ αἰσθη-
 ματα τοῦ ἀνδρός.

Διὰ τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἐξασφαλίζει ὁ Κοργιαλένιος
 τὴν ὑπαρξίν τοῦ Συλλόγου, ὡς ὁ ἀειμνήστος αὐτοῦ ἰδρυτῆς
 Βικέλας ἐφρόντισε νὰ τῇ παράσῃ τὴν στέγην.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι αὕτη ἡ μόνη ἔνδειξις ἐκτιμῆσεως τοῦ Κορ-
 γιαλένιου πρὸς τὸν Σύλλογόν μας.

Ἄναγνωρίζων τὴν ἀρμοδιότητα καὶ ἐπίδοσιν τοῦ Συλλόγου
 εἰς πάντα τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, διατάσσει ὅπως τὸ Κορ-
 γιαλένιον Διοικητικὸν Συμβούλιον, τὸ μέλλον ν' ἀνεγείρῃ τὰ
 ἐν Κεφαλληνίᾳ Σχολεῖα διὰ τοῦ κληροδοτήματός του «ἐγείρῃ
 » αὐτὰ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ ἐντολὰς τοῦ Συλλόγου πρὸς διά-
 » δοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων καὶ συμφώνως πρὸς σχέδια γενησό-
 » μενα ὑπ' αὐτοῦ ἢ τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ».

Ἡ Διαθήκη αὕτη τοῦ Κοργιαλένιου ἀποτελεῖ ἀναντιρρήτως
 τίτλον εὐγενείας καὶ τιμῆς, οὐ μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν,
 ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.

Δι' ὃ μεγάλη ὀφείλεται αὐτῷ εὐγνωμοσύνη ὑπὸ σύμπαντος
 τοῦ Ἑθνους ἡμῶν, ἀλλ' ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ἐταίρων καὶ τοῦ Διοικη-
 τικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου.

Τὸ κληροδοτήμα τοῦτο θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Σύλλογόν μας,

πρὸ παντός, νὰ ἔλθῃ εἰς ἀρωγὴν τῆς ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ
 λειτουργούσης Σεβαστοπούλειου Ἐργατικῆς Σχολῆς, πρὸς ἣν
 ἰδιαιτέραν ἔτρεφε καὶ ὁ ἀειμνήστος Κοργιαλένιος συμπάθειαν.
 Ἐφ' ὄντι ὅτε ὁ Βικέλας κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Σχολῆς ἀνε-
 κολίωσε τὰς στενοχωρίας του εἰς τὸν Κοργιαλένιον, διότι τὸ ὑπὸ
 τοῦ ἀειμνήστου Σεβαστοπούλου προορισθὲν διὰ τὴν οἰκοδομὴν
 ποσὸν δὲν ἐπῆρκει πρὸς τοῦτο, ὁ Κοργιαλένιος μετὰ πολλῆς
 προθυμίας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ ποσὸν 20.000 δραχμῶν,
 ὅπως δι' αὐτῶν κατασκευασθῶσι τὰ λουτρά καὶ ἡ κατοικία
 τοῦ Διευθυντοῦ.

¶

Ἡ Σεβαστοπούλειος Ἐργατικὴ Σχολὴ διήνυσε τὸ 6^{ον} αὐτῆς
 σχολικὸν ἔτος 1910-1911 καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ 7^{ον}, καθ' ὃ
 συμπληροῦνται καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ προγράμματος αὐτῆς καθοριζό-
 μεναι τάξεις.

Δυστυχῶς κατὰ τὸ ἀρξάμενον τοῦτο ἔτος δὲν ἐσημειώθη ἡ
 κατὰ τὸ β^{ον} ἔτος παρατηρηθεῖσα ἀθρόα προσέλευσις τῶν μαθητῶν.

Κατὰ τὸ γ^{ον} ἔτος προσῆλθον μόνον 14 μαθηταί. Ἐν ἐκ τῶν
 ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν γονέων αἰτίων τῆς ὀλιγαριθμοῦ προσε-
 λεύσεως τῶν μαθητῶν εἶναι, ὅτι τὸ ἀπολυτήριον τῆς Σεβαστο-
 πουλείου Σχολῆς δὲν ἀποτελεῖ προσὸν διὰ κατάληψιν δημο-
 σίας τινὸς θέσεως! Δὲν πρέπει ἴσως νὰ μᾶς ξενίσῃ ἡ ταιαύτη
 ἀντίληψις τῶν γονέων, ὅσον λυπηρὰ καὶ ἄν εἶναι, διότι ἀπαιτεῖ-
 ται χρόνος πολὺς, ἕως οὐ γεννηθῇ εἰς ἕνα ἕκαστον ἡ αὐτοπε-
 ποίθησις, ὅτι διὰ τῶν γνώσεων, ὅς ἀπέκτησε, θὰ δυνηθῇ νὰ εὐδο-
 κμήσῃ ἐν τῇ βιοτικῇ πάλῃ καὶ ἐκτὸς δημοσίας θέσεως.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν 33 μαθητῶν, τῶν ἐγγραφέντων τῷ 1910
 εἰς τὴν Α^ν τάξιν, ἐναπελείφθησαν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους μόνον
 23, καθόσον τινὲς μὲν ἀπεμακρύνθησαν λόγῳ θανάτου τῶν
 γονέων των, ἄλλοι λόγῳ μεταβολῆς τῆς κατοικίας αὐτῶν καὶ οἱ
 πλεῖστοι τοποθετηθέντες ὑπὸ τῶν γονέων των εἰς διαφόρους
 ἐργασίας. Ἐφέτος δὲ προσῆλθον ἐξ αὐτῶν μόνον 14. Ἴδιως
 μεγάλη ἐλάττωσις τῶν μαθητῶν παρατηρήθη κατὰ τὰς ἔνεκα
 τῆς ἐπιδημίας τῆς μηνιγγίτιδος ὑποχρεωτικὰς διακοπὰς ἐπὶ
 μῆνα καὶ πλέον.

Εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς Σχολῆς προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ Σε-

πτεμβρίου, ὅτε συνεπληρώθησαν αἱ τρεῖς τάξεις τῆς Σχολῆς, καὶ ἕτερος διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν, ὁ κ. Χαντζάκης, εἰς ἔτι τῶν μαθηματικῶν, ὁ κ. Βλησιδης, καὶ εἰς ἐργοδηγὸς ξυλουργός, ὁ κ. Δενογίας. Ὁ Διευθυντὴς καὶ ἅπαν τὸ προσωπικὸν τῆς Σχολῆς εἰργάσθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἐπιτυγχόντες λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα εἰς τὰς προόδους τῶν μαθητῶν. Ἐκεῖνο δ' ὅπερ ἰδίως πρέπει νὰ ἐξαρθῆ εἶναι ἡ στερεότης καὶ μονιμότης τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κτηθεισῶν γνώσεων. Τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ εὐμέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν μαθητῶν, οὗ ἕνεκα εἰς ἕκαστος παρακολουθεῖται ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, καὶ τέλος εἰς τὴν κατάργησιν τῶν πολλῶν βιβλίων καὶ τὴν χρῆσιν ὡς οἷόν τε διδακτικῶν ὀργάνων. Ὁ μαθητὴς μὴ δυνάμενος νὰ ἐπαναπαυθῆ εἰς τὴν προσφυγὴν τῶν βιβλίων, ἀναγκάζεται κατὰ τὴν παράδοσιν νὰ ἐντείνῃ πλείοτερον τὴν προσοχὴν του, ἥτις ἄλλως ἐλκύεται καὶ ἐκ τῆς διὰ διδακτικῶν ὀργάνων καὶ εἰκόνων ζωογονουμένης διδασκαλίας.

Ἐπίσης ἕτερα αἰτία ἐπιτυχίας εἶναι καὶ τὸ ὅτι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς ὅλης τάξεως, οὐ μόνον ἡ ἐπίδοσις τῶν ἀρίστων μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσθενεστέρων καὶ ἰδίως τούτων, καὶ τὸ ὅτι συχνῇ γίνεται ἀναδρομὴ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀνασκόπησις τῆς διδαχθείσης ὕλης, δι' οὗ τρόπου κατορθοῦται καὶ συνοχὴ μεγάλη τῶν κτηθεισῶν γνώσεων καὶ στερεοποιήσις τρόπον τινὰ αὐτῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, μόνον ὅσοι εἶδον τοὺς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος προσελθόντας εἰς τὴν Σχολὴν μαθητὰς, ἐπανείδον δὲ τούτους μετὰ ἓν ἔτος, οὗτοι δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὅποια ἔσχον ἐπὶ τοῦ ἠθους αὐτῶν ἢ εὐγενῆς καὶ προσεκτικῆ συμπεριφορᾶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τὸ ἐν γένει περιβάλλον τῆς Σχολῆς.

Μεγάλην ὡσαύτως ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν μαθητῶν ἔσχον καὶ οἱ συχνοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ τῆς Σχολῆς ἐπισκέπται.

Τὴν Σχολὴν ἐπεσκέφθησαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος μετὰ τῆς Α. Β. Υ. τῆς Πριγκηπίσσης Σοφίας, τῆς Σεπτῆς τοῦ Συλλόγου προστάτιδος, ἥτις καὶ μόνη πάλιν ἐπεσκέφθη τὴν Σχολὴν, ἡ Α. Πανιερότης ὁ Μητροπολίτης Ἀθη-

νῶν, ἡ Κυρία Ἑλένη Μαυροκορδάτου, οἱ κατὰ τὸ θέρος συνελθόντες ἐν Ἀθήναις δημοδιδάσκαλοι, ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Τὸ δὲ θέαμα τῶν μαθητῶν τούτων κατὰ τὰς μετὰ τὸ συσσίτιον ὥρας 1—2, προετοιμαζόντων τὰ μαθήματα τῆς ἐπομένης ἢ ἀναγινωσκόντων τὰ βιβλία τοῦ Συλλόγου, ἐξ ὧν ἀριθμὸν τινα ἔχει ἐκάστη τάξις πρὸς ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν μαθητῶν ἀνευ ἐπιβλέψεως, παρέχει λίαν εὐάρεστον ἐντύπωσιν.

Ἀλλὰ κατ' οὐδὲν ὑστέρησε καὶ ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις τῶν μαθητῶν χάρις εἰς τὴν καθόλου ὑγιεινὴν ἐν τῇ Σχολῇ διαίταν καὶ εἰς τὴν ἐνδελεχῆ μέριμναν τοῦ ἱατροῦ κ. Λαμπίκη, ὅστις ἀφιλοκερδῶς καὶ κατὰ τὸ β' τοῦτο ἔτος οὐ μόνον ἐδίδαξε δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα μαθήματα ὑγιεινῆς καὶ φυσιολογίας, ἀλλὰ παρακολούθησε, καὶ κατ' οἶκον ἀκόμη ἐπισκεπτόμενος τοὺς μαθητὰς, τὴν κανονικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Εἶναι δὲ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξαιρετὰ τὰ ἀποτελέσματα σχετικῶς πρὸς τὸ βάρος, τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν δύναμιν τῶν μαθητῶν. Ὁ μέσος ὀρος τοῦ βάρους τῶν μαθητῶν κατὰ Ὀκτώβριον 1910 ἦτο χιλιόγρ. 33.700, κατὰ δὲ Ἰούνιον 1911 ἀνῆλθεν εἰς 37.300, τὸ δὲ ἀνάστημα κατὰ μὲν Ὀκτώβριον 140 1/2, κατὰ δὲ Ἰούνιον 146 1/2 καὶ ἡ δύναμις τῶν χειρῶν 47.500 (δεξιᾶς) καὶ 43.500 (ἀριστερᾶς) τὸν Ὀκτώβριον ἀνῆλθεν εἰς 51.500 καὶ 48.200 χιλιόγραμμα τὸν Ἰούνιον.

Καὶ τὰ λουτρὰ τῆς Σχολῆς ἐλειτούργησαν τακτικώτατα ἐφέτος πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν μαθητῶν.

Τέλος ἡ ἐποπτεία τῆς Σχολῆς ὑπὸ ἑποψιν ὑγιεινῆς καὶ καθαριότητος συνεπληρώθη διὰ τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ διορισμοῦ Κοσμητείας Κυριῶν, ἀποτελουμένης ὑπὸ τῆς Κυρίας Ἀμαλίας Βαλσάμου ὡς Προέδρου, τῆς Κας Αἰκατερίνης Οἰκονόμου καὶ τῆς Κας Χαρικλείας Σταθάτου ὡς μελῶν.

Ἡ Κοσμητεία αὕτη πλὴν τοῦ ἐποπτικοῦ τῆς ἔργου θὰ δυνηθῆ ἐνεργοῦσα συνδρομὰς τινας νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς οὐ μόνον εἰς τὴν διὰ τὸ συσσίτιον τῶν μαθητῶν ἀπαιτουμένην δαπάνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ καταβάλωσι οὐδὲ τὴν μικρὰν ἐτησίαν πληρωμὴν διὰ τὰ ὑλικά διδασκαλίας καὶ τὴν γραφικὴν ὕλην.

Τὴν πέρυσι ἀγγελθεῖσαν δωρεὰν τοῦ Ἀποστόλου Μεζεβίρη

ἐμιμήθη καὶ ἕτερος ἐκ Στεννημάχου ἐπίσης φιλόπατρις ὁμογενῆς, οὐτινος, κατὰ ῥητὴν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν, ἀποσιωπῶμεν τὸ ὄνομα. Ἡ δωρεὰ αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ φράγκων 30.000 κατατεθειμένων παρὰ τῆ Ἐθνικῆ Τραπεζῆ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Συλλόγου, ὅπως, μετὰ θάνατον τοῦ δωρητοῦ καὶ τῆς συζύγου του, ὁ Σύλλογος εἰσπράττη τὸ εἰσόδημα ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Σεβαστοπούλειου Ἐργατικῆς Σχολῆς, ἐὰν αὕτη λειτουργῇ, ἄλλως ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου.

*

Τὸν Σύλλογον δὲν ἐγκατέλειψαν καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος αἱ συνήθειαι αὐτοῦ ὑποστηρικταί: ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις διὰ τῆς ἐκ 2.000 δραχ. συνδρομῆς της, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ ὁ κ. Δημ. Χατζηλάζαρος ἀνὰ δραχμὰς 500, ὁ κ. Λ. Ἐμπειρῆκος ἐκ Βραβίας διὰ δωρεᾶς ἐκ δραχ. 240, καὶ ἀνώνυμος διὰ τοῦ Προεδρείου δι' ἐτέρων δραχ. 1000. Πρὸς πάντα τοὺς ἀνωτέρω δωρητὰς τὸ Διοικ. Συμβούλιον ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του.

*

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου, ὅπως διευκολύνη τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῆς σειρᾶς τῶν 100 Ὠφελίμων Βιβλίων, ἀπεφάσισε τὴν ἐκχώρησιν τῶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ ὑπολειπομένων 120.000 ἀντιτύπων εἰς τὸν βιβλιοπώλην κ. Σιδέρην, μὲ ἡλαττωμένην τιμὴν, ὅπως οὗτος ἔχων ἀρκετὸν περιθώριον, δυνηθῆ νὰ παράσχῃ εἰς διαμέσου πρᾶκτορας ἀρκοῦσαν ὠφέλειαν καὶ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπανταχοῦ διασπορὰν τῶν Βιβλίων. Ὁ συνδυασμὸς ἐπέτυχε τόσον, ὥστε ὁ Σύλλογος εὐρέθη εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν ν' ἀνατυπώσῃ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν 100 Ὠφελίμων Βιβλίων 18 ἐν ἑξῆς ἐξαντληθέντα βιβλία. Οὕτω μέχρι σήμερον κυκλοφοροῦσαν ἀντίτυπα Ὠφελίμων Βιβλίων ὑπερβαίνουν τὸ ἑκατομμύριον.

Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς νέας σειρᾶς ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος: 1) Ἀπάνθισμα ἐκ τῶν πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ, αἵτινες καὶ ἐν τῇ σήμερον κρατούσῃ καταστάσει τοσοῦτον ἔχουν τὸ ἐπίκαιρον. 2-3) Δύο τεύχη ἐκ τοῦ διασῆμου συγγράμματος τοῦ Ἐσσελιγγ «Βυζάντιον καὶ Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς» κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου. Τὸ βιβλίον τοῦτο παρέχει ἐν ὀλίγοις καὶ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πιστὴν

καὶ ζωηροτάτην εἰκόνα τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ἔτυχε δὲ τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας. 4^{ον} δὲ βιβλίον ἐξεδόθησαν αἱ εἰκόνες ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐξάριτον παιδικὸν ἀνάγνωσμα.

Καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὁ Σύλλογος θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκδοσιν τῆς σειρᾶς ταύτης, ὡς καὶ τὴν τοῦ περιοδικοῦ ἢ «Μελέτη», ἐπιφυλασσομένης πάσης σκέψεως περὶ τοῦ μέλλοντος μετὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ κληροδοτήματος Κοργιαλενίου.

*

Ἄλλως, ἔχει ἤδη ὁ Σύλλογος ἀρκοῦσαν ἐπασχόλησιν, τὴν ἐκδοσιν βιβλίου περὶ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος γαλλιστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Grèce Actuelle». Τὸ βιβλίον τοῦτο προῦρισται νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ξένους πιστὴν εἰκόνα τῆς κινήσεως καὶ προόδου τοῦ ἔθνους καθ' ἅπαντα αὐτοῦ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον. Κρίνομεν ὅμως περιττὸν νὰ ἐξάρωμεν τὴν σημασίαν καὶ χρησιμότητα τοιοῦτου συγγράμματος, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσχερὲς τῆς ἐκδόσεως, οὐ μόνον διὰ τὸ πολυδάπανον πολυτελοῦς τοιαύτης μετ' εἰκόνων, χαρτῶν, πινάκων καὶ γραφικῶν παραστάσεων, ἀλλ' ἰδίᾳ διὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καὶ πιστῆς ἀπεικονίσεως τῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ἐνώπιον τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπάρξεως τοιοῦτου βιβλίου δὲν ἐδίστασε τὸ Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον μεθ' ὅλας τὰς δυσχερείας, ὅς συνεπήγετο.

Τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπιδοκιμασία τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου, τόσον ἤτο καταφανῆς ἢ ἔλλειψις τοιοῦτου βιβλίου, ὥστε ταχύτατα ἐξωμαλύνθη ἡ οικονομικὴ δυσχέρεια, διὰ τῆς προσελεύσεως προθύμων ἀρωγῶν οὐ μόνον τῶν τριῶν Τραπεζῶν: Ἐθνικῆς, Ἀθηνῶν καὶ Ἀνατολῆς καὶ τῶν Διευθυντῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων φιλογενῶν, αἵτινες εἰσέφερον γενναῖα ποσά. Ὅριστικῶς ὅμως ἔλυσε τὸ οικονομικὸν πρόβλημα ἡ ὑπὸ τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως χορηγηθεῖσα συνδρομὴ ἐκ δραχ. 10.000 διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου. Καὶ οὕτως ἀπετελέσθη κεφάλαιον ἐπαρκὲς πρὸς ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου ἀνευ τῆς ἐλαχίστης οικονομικῆς ἀναμίξεως τοῦ Συλλόγου, καθ' ἣν ἀρχὴν ἀνέκαθεν εἶχε τάξῃ τὸ Συμβούλιον.

“Όσον δ’ ἀφορᾷ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ, ἢ πρὸς τοῦτο συστάσα ἐπιτροπὴ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν καὶ τὰ φῶτα πάντων τῶν παρ’ ἡμῖν κορυφαίων ἐν τοῖς γράμμασι, ταῖς ἐπιστήμας καὶ τῶν προεχόντων εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Διοικήσεως. Ἡ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως ἀναλαβοῦσα Ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βαλαωρίτου Διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου, τοῦ κ. Ἀλεξ. Διομήδους βουλευτοῦ, τοῦ κ. Γεωργίου Δροσίνη τμηματάρχου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, καὶ τῶν κ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ Δ. Αἰγινήτου καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου, τῶν δύο τελευταίων ἀρισθέντων ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κ. κ. Γ. Στρέϊτ καὶ Δ. Κακλαμάνου ἀπόντων ἐξ Ἀθηνῶν. Τὸ βιβλίον θάποτελεσθῆ ἐξ 800 σελ. περίπου εἰς μέγα ὄγδοον ἐπὶ πολυτελοῦς χάρτου, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα θά γίνῃ βραδύτερον καὶ ἐλληνικῇ ἐκδόσει αὐτοῦ.

*

Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Μοσεῖον ἐξακολουθεῖ μεταδίδον κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἄκρα τὰς ὁδηγίας καὶ τὰ μέσα πρὸς βελτίωσιν τῶν μεθόδων τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μετ’ εὐχαριστήσεως ἐπίσης ἀναφέρει τὸ Συμβούλιον τὴν μεγάλην διάδοσιν τῆς Σχολικῆς Σκοποβολῆς, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ὥθησιν ἔδωκεν ὁ Σύλλογος διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Προτύπου Σκοπευτικῆς Σχολῆς παρὰ τὸν Ἰλισὸν διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ κ. Π. Μπελλένη. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συντελοῦσι τὰ «Ἐλευθέρια», δυνάμεθα δὲ νὰ ἐλπίσωμεν, ἂν ἡ τάσις αὕτη ἐξακολουθήσῃ, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν δὲν θά μείνῃ σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος ἄνευ σκοπευτηρίου.

Ἐτερον σπουδαῖον γεγονὸς εἶναι ἢ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος παραίτησις τοῦ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου γραμματέως αὐτοῦ. Ὁ κ. Δροσίνης διατελὼν τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πλέον νὰ διατηρῆ καὶ τὴν γραμματεῖαν τοῦ Συλλόγου. Τὸ Συμβούλιον μετὰ λύπης ἠναγκάσθη ν’ ἀποδεχθῆ τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Δροσίνη, θεωρεῖ δὲ ἐπιβεβλημένον καθῆκον νὰ ἐκφράσῃ καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας

του πρὸς αὐτόν, διὰ τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον πολυτίμους ὑπηρεσίας του. Οὐχ ἤπτον ὁ κ. Δροσίνης, καὶ ὡς διαρκῆς ἑταῖρος τοῦ Συλλόγου καὶ ὡς λόγιος καὶ ὡς ἐντριβὴς περὶ τὰ ἐκπαιδευτικά, οὐδ’ ἔπαυσεν οὐδὲ θὰ παύσῃ βεβαίως καὶ ἐν τῇ μέλλοντι συνεργαζόμενος μεθ’ ἡμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πεπραγμένα, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν δ’ αὐτοῦ θέσιν, αὕτη ἐβελτιώθη μὲν αισθητῶς ὡς ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ βιβλίων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐφετινὴ χρήσις κλεῖει μὲ ζημίαν δραχ. 2.684,30, προερχομένην ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Μελέτης» καὶ τῶν βιβλίων.

Ὡς βλέπετε ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν κρίσιν ὑμῶν ἰσολογισμοῦ, τὸ κεφάλαιον τοῦ Συλλόγου φαίνεται ηὐξημένον κατὰ 50.000 δρ. ἀνελθὸν ἤδη εἰς δρ. 192.483,30. Ἀντιπροσωπεύουν δ’ αὗται τὰς δύο ἐκ Στενημάχου δωρεάς, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ εἰσόδημα, καθ’ ὃ εἴπομεν θὰ περιέλθῃ εἰς τὸν Σύλλογον βραδύτερον. Ὡς ἔχουν νῦν τὰ πράγματα αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Συλλόγου ἀνέρχονται εἰς 13.798,05, ἀπέναντι δ’ αὐτῶν ἔχομεν τὰ ὑπὸ τῆς Σεβαστοπουλείου Σχολῆς ὀφειλόμενα δραχ. 9.354,20, τὰ παρὰ διαφόρων ὀφειλετῶν δρ. 2.407,20 καὶ τὰ ἐν τῇ ἀποθήκῃ βιβλία, σχολικὰ εἶδη καὶ εἶδη σκοποβολῆς, ὧν ἡ ἀξία ὑπολογίζεται εἰς δρ. 19.794,25. Συνημμένως εὐρίσκετε καὶ τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀνάλυσιν τῆς ληξάσης χρήσεως τῆς Σεβαστοπουλείου Ἐργατικῆς Σχολῆς.

Ἐχομεν δι’ ἐλπίδος ὅτι ἡ παραλαβὴ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Κοργιαλένιου θέλει ἀπαλλάξῃ τὸν Σύλλογον τῶν ὑποχρεώσεων αὐτοῦ καὶ θέλει ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτόν, οὐ μόνον εἰς τὴν Σεβαστοπούλειον Σχολὴν νὰ ἔλθῃ ἄρωγός, ἀλλὰ καὶ τὸν κύριον αὐτοῦ σκοπὸν συντονώτερον νὰ ἐπιδιώξῃ.

Τρία είναι τὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος εἶναι γεννημένος, — ἐργασία, πόνος, χαρὰ. Ἐὰν καθὲν ἀπὸ τὰ τρία ταῦτα πράγματα ἔχει τὴν εὐτέλειάν του καὶ τὴν εὐγένειάν του. Ἵπάρχει εὐτελής ἐργασία καὶ εὐγενής ἐργασία· εὐτελής πόνος καὶ εὐγενής πόνος· εὐτελής χαρὰ καὶ εὐγενής χαρὰ. Μόνον δὲν πρέπει νὰ νομίσης ὅτι ἀποφεύγεις τὸν ἕξ αὐτῶν ὀλεθρον διερχόμενος τὸν βίον σου ἄνευ αὐτῶν. Δὲν ὑπάρχει δὲ καὶ κανεὶς ἀληθινὸς βίος, ὁ ὁποῖος νὰ μὴν εἶχε καὶ τὰ τρία. Ἐργασία χωρὶς χαρὰν εἶναι εὐτελής· ἐργασία χωρὶς πόνον εἶναι εὐτελής· θλιψὶς χωρὶς ἐργασίαν εἶναι εὐτελής· χαρὰ χωρὶς ἐργασίαν εἶναι εὐτελής.

*

Ὁ Θεὸς δίδει εἰς ἕκαστον ἀπὸ τὰ πλάσματά του ἰδιαιτέρον ἔργον, καὶ ἐὰν ἐκπληρώσουν τοῦτο τιμίως καὶ φανοῦν ὡς ἄνθρωποι, ἐὰν πιστῶς ἀκολουθήσουν τὸ φῶς, τὸ ὅποιον εἶναι ἐντὸς αὐτῶν, καὶ τὸ προφυλάξουν ἀπὸ ὅλας τὰς ψυχρὰς καὶ ἀποπνικτικὰς ἐπηρείας. Ἐότε τὸ φῶς τοῦτο ἢ ἀναδιώσῃ βέβαια τοιαύτην φλόγα, ὥστε ν' ἀναλάμψῃ εἰς ὅσον βαθμὸν προωρισθῇ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ παρέχῃ διαρκῶς ἱερὰν ὠφέλειαν. Εἶναι φυσικὸν ὅτι ὑπάρχουν ἀπειροὶ βαθμοὶ λάμψεως, ἀλλὰ καὶ ὁ πλέον ἀσθενὴς ἐξ ἡμῶν κατέχει πάντοτε ἐν προσόν, τὸ ὅποιον φαινομενικῶς ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀστήμαντον πάλιν ἀνήκει μόνον εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ὅποιον, ὀρθῶς χρησιμοποιούμενον, θὰ εἶναι διαρκὲς προσόν καὶ ὀλοκλήρου τοῦ γένους του.

*

Ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφικτὰς ἐλευθερίας προσπάθησε κατὰ πρῶτον ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀδειαν νὰ εἶσαι ὠφέλιμος. Καλλίτερον θὰ ἦτο ἐξ ἄλλου ἐὰν ἔπαυες νὰ ὀμιλῆς περὶ ἀνεξαρτησίας, διότι ἐξαρτᾶσαι ὄχι μόνον ἀπὸ ἐκάστην πράξιν τῶν εἰς σὲ ἀγνώστων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ζοῦν γύρω σου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πᾶσαν παρελλοῦσαν πράξιν ἐκείνων ὅσοι ἀπὸ αἰῶνων μετεδλήθησαν εἰς σποδόν. Ὁμοίως καὶ ἡ πορεία τῶν μελλουσῶν χιλιετηρίδων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν μικρὰν πρόσκαιρον δύναμιν, ἢ ὁποῖα εἶναι ἐντὸς σου.

*

Ἀπὸ πόσα βάσανα ἢ ἀπηλλάσσοντο χιλιάδες ἀνθρώπων, ἐὰν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀλήθεια, αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαξ μόνον κατενοεῖτο μὲ εὐκρίνειαν καὶ μὲ ταπεινοφροσύνην: — ὅτι, ἐὰν δύναται, ἐν γένει, νὰ ἐπιτελεσθῇ ἐν μέγα ἔργον, αὐτὸ δύναται νὰ γίνῃ εὐκόλα, ὅτι, ἐὰν ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ, εἰς μόνον ἴσως ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ τὸ ἐπιτε-

λέσῃ, ἀλλ' αὐτὸς ἠμπορεῖ νὰ τὸ πράξῃ χωρὶς κανένα κόπον, — δηλαδή μὲ ὄχι περισσότερον τοῦ κόπου, τὸν ὅποιον θὰ ἐξώδευον μικροὶ ἄνθρωποι διὰ νὰ κάμουν μικρὰ πράγματα καὶ ἴσως μάλιστα καὶ μὲ ὀλιγώτερον ἀκόμη. Καὶ ὅμως ποῖα ἀλήθεια κείται πλέον φανερὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων φαινομένων; Δὲν φέρουν ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα ἐπὶ τοῦ μετώπου των τὸ καθαρὸν σῆμα μακαρίως ἀκόπου ἐκτελέσεως; Δὲν μᾶς λέγουν εὐκρινῶς — ὄχι ἐδῶ ἐχρειάσθη μεγάλος κόπος, ἀλλὰ ἐδῶ εἰργάσθη μία μεγάλη δύναμις; . . .

*

Ἀλλὰ νὰ μὴ το παρεξηγήσης καὶ νὰ μὴ φαντασθῆς, ὅτι αὐτὴ ἡ μεγάλη ἀλήθεια ἠμπορεῖ ποτε νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ προσφιλὲς ἐκεῖνο δόγμα τῶν νέων, ὅτι δῆθεν δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ ἐργασθοῦν, ὅταν ἡ φύσις τοὺς ἔχῃ προικίσῃ μὲ νοημοσύνην. Ἐὐ πράγμα ἔχει μᾶλλον ὡς ἐξῆς: ὅτι ὁ μεγαλοφυὴς ἄνθρωπος πάντοτε εἶναι προθυμότερος εἰς ἐργασίαν παρὰ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι καὶ διὰ τῆς ἐργασίας του κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον εὐδοκιμεῖ, ἐν ᾧ πολλάκις τόσον ὀλίγην ἐπίγνωσιν ἔχει τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικουμένης θείας δυνάμεως, ὥστε ἀποκλίνει ὅλην του τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἀποδίδῃ μᾶλλον εἰς τὴν ἐργασίαν, εἰς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν περὶ τοῦ πῶς ἔγινε τοιοῦτος, ὁποῖος εἶναι, ν' ἀπαντᾷ: ἐὰν εἶμαι κἀτι, τὸ ὅποιον πολὺ ἀμφιβάλλω, ἔγινα μὲ τὴν ἐργασίαν. Κατ' αὐτὸν περίπου τὸν τρόπον ὠμίλει ὁ Νεύτων καὶ τοιοῦτον τόνον, πιστεύω, μεταχειρίζονται, ἐν γένει, ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῇ τέχνῃ ἡ μεγαλοφυΐα πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον αὐτεπίγνωστος, ἀλλ' ὀπωσδήποτε εἰς ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς γνώσεως τὸ διακριτικὸν τῆς γνώρισμα εἶναι ἡ ἐνδέλεχῆς, ἀκατάπαυστος, συστηματικὴ, εὐδόκιμος καὶ εὐκρινὴς ἐργασία ἐν τῇ συσσωρεύσει καὶ τῇ κυβερνήσει τῶν δυνάμεών της, καθὼς καὶ ἡ τεραστία καὶ ἀμετάδοτος εὐκολία ἐν τῇ ἐκτελέσει της. Δι' αὐτὸ λοιπὸν κανεὶς κυριολεκτικῶς δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται, ἂν εἶναι μεγαλοφυὴς ἢ ὄχι: νὰ ἐργασθῇ χρεωστῆ ὀποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι — ἀλλὰ ἡσύχως καὶ ἀδιακόπως, καὶ τὸ φυσικὸν καὶ ἀβίαστον ἀποτέλεσμα τοιαύτης ἐργασίας θὰ εἶναι πάντοτε ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ζητεῖ ὁ Θεὸς παρ' αὐτοῦ. Καμμία ψυχικὴ ἀγωγή καὶ καμμία στενοχωρία τῆς καρδίας δὲν θὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν νὰ πράξῃ τι καλλίτερον. Ἐὰν εἶναι μέγας ἄνθρωπος, τὰ ἔργα του θὰ εἶναι μεγάλα, ἐὰν δὲ μικρὸς, μικρὰ θὰ εἶναι καὶ τὰ ἔργα του, ἀλλὰ ἐὰν ἐκτελεσθοῦν μὲ γαλήνην καὶ μὲ ἡρεμίαν, θὰ εἶναι πάντοτε καλὰ καὶ ἀληθινὰ, ἐν ᾧ, ἐὰν γίνουσι μὲ ταραχὴν ψυχῆς καὶ μὲ μταιοδοξίαν, θὰ εἶναι πάντοτε ψευδῆ, ἐπιπόλαια καὶ ἀξιοπεριφρόνητα ἔργα.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Τὴν 29ην Ἰανουαρίου ἐγένετο ἐν τῷ Καταστήματι τοῦ Συλλόγου ἡ ἐτησίαι γενική συνέλευσις τῶν ἐταίρων. Κατὰ τὴν συνέλευσιν δὲν παρέστη ἡ Α. Β. Γ. ἡ Πριγκίπισσα Σοφία, Προστάτις τοῦ Συλλόγου, καθὼς ἀποῦσα ἐξ Ἀθηνῶν, παρέστησαν δὲ ὁ Πρωτοπουργὸς κ. Βενιζέλος, ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου κ. Λάμπρος, ὁ νομάρχης κ. Δάσιος καὶ ἄλλοι. Ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἀθανασάκης ἀνέγνωσε τὴν λογοδοσίαν τοῦ Συμβουλίου διὰ τὰ γενόμενα κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, μεθ' ὃ ὑπεβλήθη ὁ λογαριασμὸς τοῦ 1911 καὶ ἐξελέχθησαν δύο ἐλεγκταὶ οἱ κ. κ. Α. Νικολαΐδης καὶ Γ. Μαρῖνος διὰ τὸ τρέχον ἔτος.

— Γεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, κατενεμήθη ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ εἰς ἑπτὰ Τμήματα περιλαμβανόμενα τὰ διάφορα Γραφεῖα τοῦ Ὑπουργείου ὡς ἑξῆς :

Τμήμα Α': 1) Γραφεῖον Ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων.

Τμήμα Β': 2) Γραφεῖον Ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας 3) Γραφεῖον Καλῶν Τεχνῶν.

Τμήμα Γ': 4) Γραφεῖον Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως 5) Γραφεῖον Στατιστικῆς (6) Γραφεῖον Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ Ὁργάνων.

Τμήμα Δ': 7) Γραφεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως 8) Γραφεῖον Γυμναστικῆς καὶ Σκοποβολῆς.

Τμήμα Ε': 9) Γραφεῖον Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως 10) Γραφεῖον Σχολικῆς Ἑγείσεως.

Τμήμα ΣΤ': 11) Ἀρχιτεκτονικὸν Γραφεῖον Σχολικῶν Κτιρίων καὶ Συντηρήσεως Ἀρχαίων Μνημείων καὶ Ἀρχαιολογικῶν Μουσείων.

Τμήμα Ζ': 12) Γραφεῖον Λογιστηρίου 13) Γραφεῖον Κληροδοτημάτων. Τὰ Γραφεῖα 14) Διεκπεραιώσεως 15) Πληροφοριῶν 16) Ἀρχείων, ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

— Διὰ Β. Διατάγματος ὠρισθὲν τὸς τῆς τελέσεως τῶν προσεχῶν Ἐλευθερίων τὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας, ἡμέρα δὲ ἐνάρξεως αὐτῶν ἡ τελευταία Κυριακὴ τοῦ Μαΐου, ἡτις ἡ 27η. Οἱ ἀγῶνες θὰ διεξαχθῶσι δι' ὀπλων Γκρά καὶ Μάνλιχερ. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου ὁ ἀτομικὸς ἀγὼν ἀπὸ 200 μέτρων, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ τῶν δμάδιων ἀπὸ 300 μέτρων. Εἰς τὰ ἐφετινὰ Ἐλευθέρια, κατὰ τὴν τροποποίησιν τοῦ νόμου, θὰ λάβουν μέρος οἱ ἀγῶνες ἡλικίαν μέχρι τοῦ 40στοῦ ἔτους συμπληρωμένου, παρεκτός δὲ τῶν μεγάλων ἐπάθλων τοῦ Κράτους δρ. 10 χιλ. 2 χιλ. καὶ χιλίων διὰ τὸν ἀτομικὸν ἀγῶνα καὶ δραχ. 5 χιλ. 2 χιλ. καὶ χιλίων διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν δμάδιων, θὰ ἀπονεμηθῶσι καὶ 60 ἐνθαρρυντικαὶ ἀμοιβαὶ εἰς τοὺς σχετικῶς δοκίμους σκοπευτὰς, ἡτις 10 ἐκ δρ. 150, 20 ἐκ δρ. 100 καὶ 30 ἐκ δρ. 50.

ΑΓΓΛΙΑ

Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, τὸ ἀρχαιότατον, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρότατον τῆς Σκωτίας, ἐώρτασε, τὴν 12-15 τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου, τὴν πέμπτην ἐκατονταετηρίδα του. Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ γεραροῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου σύντομον ἱστορικὴν ἐδημοσίωσεν ἡ «Revue des Bibliothéques», γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ βιβλιοθηκαρίου αὐτοῦ, ὅστις ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ, μὲ ὑπομονὴν καὶ πολυμάθειαν ἀξιοσημειώτως, τὰ τῆδε κἀκεῖσε ἐσπαρμένα στοιχεῖα. Ἐπιστεύεται ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ

Ἀγίου Ἀνδρέου ἐκέκτητο ἐνδιαφέρουσαν συλλογὴν πολυτίμων χειρογράφων καὶ ἀρχετύπων, ἧτις διὰ διαφοροῦς αἰτίας διεσπάρη κατὰ τὰς ταραχὰς τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ γνώμη αὕτη ἀναμφισβόλως δὲν στερεῖται βάσεως, ἀλλ' ἡ ἔκτασις καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς συλλογῆς ἐμεγαλοποιήθησαν. Πολὺ ὀλίγα βιβλία καὶ χειρόγραφα ἀπωλέσθησαν, εἴτε εἰς παλαιὴν ἐποχὴν, εἴτε εἰς ἔγγυτέρους χρόνους ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε εἰς τὰ σύγχρονα ἐπίσημα ἔγγραφα, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ἐκέκτητο ὅ,τι ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ τὸ ὄνομα μεγάλης βιβλιοθήκης. Πράγματι ὀλίγα βιβλία ἦσαν ἀναγκαῖα διὰ τὴν συνήθη κλασσικὴν ἐργασίαν τῶν πρὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως χρόνων, καὶ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ταῦτα ἦσαν ἰδιοκτησία τῶν διαφόρων διδασκάλων. Μετὰ τεσσαρακονταετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου ἐσκέφθησαν νὰ σχηματίσουν συλλογὴν βιβλίων διὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν διδασκάλων καὶ μαθητῶν. Τὴν 17 Ἰανουαρίου 1845 ἡ Σχολὴ τῶν Τεχνῶν πρώτη ἀπεφάσισε νὰ δαπανήσῃ ἐλάχιστόν τι ποσὸν δι' ἀγορὰν κειμένων τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατόπιν ἐπηκολούθησαν ἀραιαὶ καὶ μικραὶ κατὰ πρῶτον, μεγαλύτεραι δὲ καὶ συχνότεραι ὕστερον, αἱ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου δωρεαὶ βιβλίων καὶ δλοκλήρων βιβλιοθηκῶν. Ἡ ἰδρυσις τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου ἐγένετο τῆ 1612, ἰδρυτῆς δ' αὐτῆς ὑπῆξεν ὁ βασιλεὺς Ἰάκωβος Δ' ἐν τῇ ζήλῳ του «ὅπως ἴδῃ τὴν ἀμάθειαν φυγαδευομένην, τὴν βαρβαρότητα ἐκκριζομένην, ἀξαναμένην τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλολογίαν ἀκμάζουσας εἰς τὸ βασιλείον του τῆς Σκωτίας». Εἶναι δὲ ἰδιαιτέρως ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ὅχι μόνον ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἡ βασίλισσα καὶ πᾶν μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας μετέσχον εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς νέας Βιβλιοθήκης, καὶ ἐδῶρησαν βιβλία πολλὰ ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ἐξ ὧν εἶχον δημοσιεῦσθαι

κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ 17ου αἰῶνος. Τῆ 1695 ἡ Βιβλιοθήκη ἐφθάσε τὸν ἀριθμὸν τῶν 2 χιλιάδων τόμων. Μετὰ ταῦτα τῆ 1710 ἡ δημοσίευσις τῶν νόμων περὶ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας (Copyright Act) ἦλθε νὰ δώσῃ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ἀνά ἐν ἀντίτυπον ἀπὸ πᾶν ἔργον κατατεθειμένον εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ γραφείου τοῦ Copyright (Stationer's Hall). Ἐκτοτε ἡ Βιβλιοθήκη ηὔξθη ταχέως κατὰ ποσότητα, ἀν ὄχι κατὰ ποιότητα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1903 τὸ «Carnegie Trust» διὰ τὰ Πανεπιστήμια τῆς Σκωτίας παρεχώρησεν ἐτησίως χιλίας ἀγγλικὰς λίρας εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ἐπὶ τῇ ὄρφῳ ὅπως τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον τοῦ ποσοῦ τούτου δαπανᾶται δι' ἀγορὰν βιβλίων. Κατὰ διάφορα χρονικά διαστήματα τὸ κτίριον τῆς Βιβλιοθήκης ὑπέστη τροποποιήσεις καὶ προσυζητήσεις, κατὰ τὰ τελευταία δ' ἔτη ἡ ἔκτασις του διὰ τὰς ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἦτο ἀνεπαρκής, ὅτε ὁ Ἀνδρέας Καρνέγη εἶδεν ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐπεκτάσεως καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου τὸ ποσὸν τῶν 12 χιλιάδων λιρῶν. Χάρις εἰς τὸ ποσὸν αὐτό, ἐν τρίτον οἰκοδόμημα, συνεχόμενον μετὰ τῶν ἄλλων, ἠγέρθη τῆ 1907-1908. Τὸ κτίριον Καρνέγη κατεσκευάσθη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν «στηλῶν βιβλίων» (book stack), συστήματος ἀμερικανικοῦ, τοῦ κυρίου σκοποῦ του ὄντος νὰ περιλαμβάνῃ ὅσα τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν βιβλίων ἐν μικροτάτῳ χώρῳ χωρὶς νὰ ἐμποδίζεταί ἡ ἐλευθέραι εἰσοδος τοῦ φωτός καὶ ἀέρος. Γενικῶς σήμερον ἡ ἀρχαία αὕτη Βιβλιοθήκη θεωρεῖται μίαι ἀπὸ τὰς καλλιτέρας Βιβλιοθήκας τῆς Σκωτίας, περιλαμβάνουσα περὶ τὰς 150 χιλιάδας τόμων καὶ δημοσιεύουσα τριμηνιαῖον δελτίον (Library Bulletin) περιέχον πλήρη κατάλογον τῶν τελευταίων προσκτημάτων καὶ ἄλλας ὠφελίμους πληροφορίες.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Εἰς Κολοράδον τῆς Ἀμερικῆς ἀνεκαλύφθη ὄρυχτον ἐλατηρίτου,

δηλαδή ούσιας έχουσης πολλήν συγγένειαν πρὸς τὸ καουτσούκ. Δείγματα ἐστάλησαν εἰς τὸ ὀρυκτολογικὸν ἐργαστήριον τοῦ Σικάγου, αἱ δὲ γενόμεναι δοκιμαὶ ἀπέδειξαν ὅτι δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ εἰς πολλὰ τὰ καουτσούκ, τοῦ ὁποίου ὡς γνωστὸν ἢ ὁσημέραι εὐρυνομένη χρῆσις ἀναβιδάξει ὄλονέν τὴν ἀξίαν. Τὸ ὄρυχαίον τοῦ Κολοράδου δύναται νὰ προμηθεύσῃ ἑκατομμύρια τόννων ἐλατηρίτου.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος Σλαῦοι ἐν Εὐρώπῃ θεωροῦντο οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Πολωνοί. Οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς φυλῆς, ὑποταγμένοι ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν ἦσαν σχεδὸν λησιμονημένοι ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον. Ἄφ' ὅτου ὁμοῦς ἡ Βουλγαρία ἀπέκτησε θέσιν μεταξὺ τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἐβάδισε πρὸς τὴν πρόοδον, καὶ ὅλους τοὺς κλάδους, μὲ μεγάλα βήματα καὶ σήμερον εἶναι ἀρκετὰ γνωστῆ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ κράτος τοῦτο καὶ νὰ τὸ μελετῶσιν. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἠσχολήθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν φιλολογίαν, ἦτο ὁ Βούκ Καρατζίτς, συγγραφεὺς Σέρβος, ὅστις συνέλεξε μερικὰ δημοτικὰ ᾄσματα βουλγαρικὰ καὶ τὰ ἐδημοσίευσε τῆ 1822 ἐν Βιέννῃ. Τῆ 1829, ὁ Βενελίν, Ρῶσος συγγραφεὺς, ἐδημοσίευσε τὴν ἱστορίαν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἱ ἀρχαῖοι καὶ νέοι Βούλγαροι καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ αὐτῶν σχέσεις πρὸς τοὺς Ρῶσους», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκθέτει ὅτι οἱ Βούλγαροι τοῦ Βόλγα καὶ οἱ Βούλγαροι τοῦ Δουνάβειος εἶναι Σλαῦοι καὶ ὄχι Τάρταροι ἐκσλαυτῶθέντες. Ἀργότερον ἔρχονται τὰ ἔργα τῶν κ. κ. Γίρετσκι, Κάνιτς, Δοξόν, Βαρώνου δ' Ἀβρίλ, Λ. Λέγκερ κλπ., τὰ ὁποῖα ἠκολούθησεν μέγας ἀριθμὸς ἄλλων γαλλικῶν δημοσιευμάτων, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα δύναται τις νὰ γνωρίσῃ τὴν Βουλγαρίαν. Πρὸς εὐκολίαν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μελετήσουν καὶ

νὰ σπουδάσουν μετὰ τινος μεθοδικότητος τὸ Βαλκανικὸν αὐτὸ κράτος ὑπὸ πολιτικὴν, φιλολογικὴν, ἱστορικὴν κλπ. ἐποψίν ἡ «Ἐπιθεώρησις τῶν Βιβλιοθηκῶν» ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ τεύχους Ἰουλίου—Σεπτεμβρίου 1911 δημοσιεύουσα ἐκτενῆ βιβλιογραφίαν Γαλλο-Βουλγαρικὴν, ἐν ἣ συνοπτικὴ παρατίθεται ἀνάλυσις ὅλων τῶν γαλλιστῶν δημοσιευμάτων ἔργων, ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑφ' ὄψιν αὐτῆς τὰς φάσεις.

ΓΑΛΛΙΑ

Κατὰ τὴν ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν στατιστικὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας, ἀνέρχεται οὗτος εἰς 89.601.509 κατοίκους, ἦτοι παρουσιάζει αὐξήσιν 349.264 ἀπὸ τοῦ 1906. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ ἐγκατεστημένοι ἢ παρεπιδημοῦντες ἀλλοδαποὶ ἀνέρχονται εἰς 1.132.696.

— Μεθ' ὅλην τὴν διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν παρατηρεῖται ἀνάλογος αὐξήσις, εἰς τὴν ἐκδοσιν βιβλίων. Κατὰ τὰς ἐπιστήμους στατιστικὰς ἀπὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος περίπου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1812 μέχρι τοῦ 1910, μόλις ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος ἐκδιδομένων συγγραμμάτων. Ἀπὸ δεκαετίας δὲ μόλις κατὰ 100 βιβλία ἐτησίως αὐξάνει ἡ παραγωγή. Τοῦτο ἀποδίδεται ἰδίως εἰς τὴν τεραστίαν αὐξήσιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν εἰκονογραφημένων περιοδικῶν, διὰ τῶν ὁποίων τροφοδοτεῖται τὸ πολὺ κοινόν. Τὰ εἰκονογραφημένα περιοδικὰ συνέτειναν καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἐκδόσεως εἰκονογραφικῶν. Ἐν ἧ ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξεδίδοντο ἐτησίως 1300—1500, κατὰ τὸ 1910 ἐξεδόθησαν μόνον 634.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἡ Βερολινία Ἐφημερίς τοῦ «Φόρ» τῆς 11 Φεβρουαρίου δημοσιεύει τὰ ἐπόμενα:

Νέαι λεξικολογικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἡ πρὸς μελέτην τῶν γερμανικῶν διαλέκτων ἐπιτροπεία, ἀπαρτιζομένη ἐκ

μελῶν τῆς ἐν Βερολίνῃ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Κάιζερ ἐν τῇ προσφωνήσει αὐτοῦ, κατὰ τὴν 200ῆν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα περὶ ἐξευρέσεως πόρων ἀρκούντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἐπιχειρεῖ τώρα νὰ τάξῃ παρὰ τὸ Γερμανικὸν λεξικόν, τὴν κληρονομίαν ταύτην τῶν ἀδελφῶν Γρίνιπ, καὶ παρὰ τὸ ἐκδοθὲν λεξικόν τοῦ Ρήνου, δύο νέα ἐπαρχιακὰ λεξικά.

Ὁ Κορράδος Burdach καὶ ὁ Ἄνδρέας Heusler, ὁ Γουσταῖος Roethe καὶ ὁ Εἰρήνιος Segmidt, τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπείας εἶναι πεπεισμένοι ὅτι ἡ συλλογὴ τῶν ἐν ταῖς Γερμανικαῖς διαλέκτοις γλωσσικῶν ἠθασαυρῶν εἶναι τῶν πρωτίτων ἀναγκῶν τῆς ἡμετέρας καὶ ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς σοβαρὰν ἀπώλειαν.

Τὰ κατὰ πρῶτον μέλλοντα νὰ παρασκευασθῶσι λεξικά θὰ περιέχωσι τὸν ἠθασαυρὸν τοῦ Hessen-Nassau καὶ τὸν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Πρωσίας, τὴν διεύθυνσιν δὲ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Hessen-Nassau ἀνέλαβεν ὁ ἐν Μαρβούργῳ καθηγητῆς Wrede, κακτημένος μεγάλην πείραν καὶ ἐμπείρου τοῦ ἔργου βοηθοῦς ἐνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ συνεργασίας εἰς τὸν Γλωσσικὸν Ἀτλαντὰ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Weiker καὶ ἐνεκα τῆς καρποφόρου περὶ τῶν διαλέκτων διδασκαλίας του ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μαρβούργου. Τὸ λεξικόν τοῦτο θὰ περιλαμβάνῃ πλὴν τοῦ γλωσσικοῦ ἠθασαυροῦ τοῦ Hessen-Nassau τὸν τῆς παραρρηνίου ἐπαρχίας Weimar καὶ τὸν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου Oberhessen. Περισσότερον ἔχουσι προχωρήσῃ αἱ συλλογαὶ διὰ τὸ Πρωσσικὸν λεξικόν, τοῦ ὁποίου τὴν παρασκευὴν ἀνέλαβεν ὁ ὑφηγητῆς Walder Ziesemer, Königsherg ὑποστηριζόμενος ἐν τούτῳ πολυειδῶς ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Beckenberger καὶ Meissner. Τὸ Πρωσσικὸν λεξικόν θὰ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Πρωσίαν, καθὼς καὶ ἐπὶ τὰς γλωσσικῶς ἀναμίκτους χώρας, ἐν

αἷς δηλ. λαλοῦνται καὶ λιθουανικά καὶ πολωνικά κλπ.

— Εἰς τὸ Βαυρῶν, ἀντιμέτωπον τοῦ περιφήμου θεάτρου Βάγνερ, πρόκειται νὰ ἰδρυθῇ τὸ θέατρον Στράους, ὅπου θὰ παριστάνωνται ἀποκλειστικῶς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἦτοι ἡ «Σαλώμη», ἡ «Ἡλέκτρα», ὁ «Ἰππότης τοῦ Ρόδου» καὶ ἡ «Ἀριάδνη εἰς Νάξον».

— Εἰς τὸ Σαξωνικὸν κοινοβούλιον ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις προτίθεται τὴν ἰδρυσιν μιᾶς Γερμανικῆς Κεντρικῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ Σαξωνικὴ Κυβέρνησις εἶχε προσπαθήσῃ, ὅπως ὡς ἔδρα τῆς Βιβλιοθήκης ταύτης ὀρισθῇ ἡ Δειψία, κέντρον τοῦ γερμανικοῦ βιβλιομπορίου, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ πόλις τῆς Δειψίας εἶχεν ἤδη προσφέρῃ δωρεὰν γῆπεδον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τῆς ιδέας ὁμοῦς ταύτης ἀντεπεξῆλθεν ὁ διευθυντῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου, ὅστις ὑπεστήριξεν ὅτι κεντρικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Γερμανίας εἶναι ἡ τοῦ Βερολίνου.

— Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου ὁ καθηγητῆς Α. Ζορδάν ἔκαμιν ἐνδιαφέρουσαν ἀνακάλυψιν. Ἀναδίφησε καὶ ἐξήτασε τὰ χειρόγραφα τοῦ Βολταίρου καὶ καθώρισεν ὅτι πρόκειται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ χειρογράφων τοῦ συγγραφέως, ὑπαγορευθέντων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν μέρει διορθωθέντων ἰδίᾳ χειρὶ. Ταῦτα εἶναι δωρεὰ τοῦ Βολταίρου πρὸς τὸν μέγαν Ἐκλέκτορα Κάρολον Θεόδωρον (1724—1799), ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἐπροθυμοποιήθη νὰ προσκαλέσῃ τὸν περιφανῆ γάλλον συγγραφέα εἰς τὴν αὐλήν του. Διτηρήθησαν ἐπίσης αἱ εὐχαριστικαὶ τοῦ μεγάλου Ἐκλέκτορος δι' ἐκάστην ἀποστολὴν. Τὰ χειρόγραφα τῆς «Ἀυρηλιανῆς Παρθένου», τῶν δύο πρώτων τόμων τοῦ «Δοκιμίου τῆς Παγκοσμίου ἱστορίας», τῆς τραγηδίας «Τὸ ὄρφανόν τῆς Κίνας» καὶ τοῦ «Ταγκρέδου» διαφέρουν αἰσθητικῶς ἀπὸ τὰ ἐντυπα κείμενα καὶ περιλαμβάνουν ἐν μέρει ἐνδιαφερωτάτας παραλλαγὰς: Παραδείγματος χάριν «Τὸ ὄρφανόν τῆς Κίνας» εἰς τρεῖς πράξεις, τὸ ὁποῖον

ήτο γνωστόν ὑπ' αὐτὸν τὸν τύπον, ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Βολταίρου, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἐνομιζέσθε ἀπολοθέν.

ΙΑΠΩΝΙΑ

Ἡ χρῆσις τοῦ τηλεφώνου, ἀπὸ εἰκοσαετίας εἰσαχθέντος εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, δλονέν γίνεται εὐρυτέρα. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει ἤδη δαπανήσῃ 70 ἑκατομμύρια φράγκων διὰ τὴν ἐγκατάστασιν δικτύου, περιλαμβάνοντος 470 περίπου χιλιόμετρα. Κατὰ τὸ τρέχον δ' ἔτος θὰ δαπανηθῶσι περὶ τὰ 47 ἑκατομμύρια φράγκων διὰ νέας ἐγκαταστάσεις. Οἱ συνδρομηταὶ πληρώνουν σήμερον ἑτησίως 103 ἕως 154 φράγκα, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἡ συνδρομὴ ἐφθάνε μέχρι 2000 φράγκων.

ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ ἔκδοσις συλλογῆς τῶν ποιημάτων τοῦ δ' Ἀννούτζιο, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ εἰς τὸ Μιλάνον,

ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ὡς περιέχουσα στίχους ὀρμητικούς κατὰ τῆς Αἰσθητικῆς καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ. Ἐπιλήψιμον ἰδίως ἐκρίθη ποίημα ἐπιγραφόμενον Ἰὸ χίσμα τῶν Λαρδαλλίων. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει ποιήματα ἐν γένει πατριωτικά, ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπολιτιδος.

ΣΟΥΗΔΙΑ

Ἐπι τῇ ἐορτασμῇ τῆς 63ης ἐπετείου τῆς γεννήσεως τοῦ διασώμου συγγραφέως Λύγουστου Στρίνδεργ, τὰ θέατρα τῆς Στοκχόλμης καὶ ἄλλων ἐπαρχιακῶν πόλεων παρέστησαν ἔργα αὐτοῦ καὶ ἀφιέρωσαν τὰς ἐκ τῶν παραστάσεων εἰσπράξεις πρὸς ἐξασφάλισιν ἐπαρκοῦς πόρου ζωῆς εἰς τὸν ποιητὴν. Δυστυχῶς δὲ Στρίνδεργ κατὰκειται βαρῶς ἀσθενῆς καὶ φόβος ἵπάρχει μὴπως ἀποβῇ ἀνωφελῆς ὁ ἐθνικὸς οὗτος ἔρανος.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Kretische Vasenmalerei von Kammeres - bis zum Palast - Stil von Ernst Reisinger, mit 22 Abbildungen auf vier Tafeln und einer Tabelle. — Verlag B. G. Teubner in Leipzig. 1912. — Preis Mark 3.

Ἄγγλοι καὶ Ἴταλοι, καὶ Ἀμερικανοὶ κατόπιν, ἀνεκάλυψαν, ἠρεύνθησαν, ἠρμηνεύσαν τὸν θαυμασιὸν προελληνικὸν πολιτισμὸν τῆς Κρήτης. Ἡ ἕκτακτος σημασία τῶν εὐρημάτων εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἄλλ' ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν ἐπιστήμην ἔχουσιν αἱ ἔρευναι αὐταί, διότι λαμπρῶς κατέδειξαν τὴν ἀνευχασμάτων ἀλληλουχίαν πασῶν τῶν παλαιότερων περιόδων τῆς τέχνης

ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὰ πολυτιμὰ ἀντικείμενα τὸ πρῶτον εἰς φῶς ἔφερε πρὸ τριάκοντα ἕξ ἐτῶν ἡ σκαπάνη τοῦ Σλήμαν ἐν Μυκῆναις. Τὸ 1900 ἤδη, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης, κατεδείχθη ὅτι κέντρον τῆς τέχνης ἐκείνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καθόλου τῆς προδορικής Ἑλλάδος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα πρὸ Χριστοῦ ἵπῃρξεν ἡ Κρήτη. Εἰς τὴν αὐτὴν μεγαλόνησον ἐξηκριθῶθησαν ἔπειτα ὅλαι αἱ βασιμίδες τῆς ἀναπτύξεως κατ' ἀναδρομὴν μέχρι τῆς τρίτης καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦλάχιστον τῆς τετάρτης χιλιετηρίδος. Ἡ τελευταία πρὸς τὰ ἀνω βαθμῆς περιλαμβάνει ἀνάπτυξιν ἐξαπλουμένην εἰς ὅλην τὴν τετάρτην χιλιετηρίδα καὶ φηλόουσαν τοῦλάχιστον εἰς τὴν πέμπτην.

Πάντα τὰ γενικὰ καὶ μερικὰ εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἀναφερόμενα ζητήματα πλειστάκις ἐξητάσθησαν καὶ διεφωτισθήσαν, ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων σκαπανέων τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιστήμην δὲν ἐξαντλεῖται τίποτα. Ὅσον περισσότερο φῶς διαχέει, τόσο περισσότερο φῶς ζητεῖ. Πληθὺς νεαρῶν ἐπιστημόνων ἐτέθη ἀμέσως ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν καὶ μὲ ἀκαταπόνητον δραστηριότητα ζητεῖ νὰ ἐξακριβώσῃ ἰδίως τὰ οὐχὶ ὀλίγα μερικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποχωρίζονται ἀπὸ τῆς καθόλου ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης τοῦ εἰδικοῦ κρητομυκηναϊκοῦ κλάδου καὶ ἰδιαιτέρον πεδῖον μελέτης ἀποτελοῦσι.

Τὰ περίπλοκα ζητήματα τῆς χρονολογίας τοῦ πολιτισμοῦ τούτου καθόλου ἀνέλαθε νὰ ἐξακριβώσῃ πρὸ τριῶν ἐτῶν διὰ τῆς ἐναισιμίου του διδακτορικῆς πραγματείας ὁ Diedrich Fimmen, (Zeit und Dauer der Kretisch - Mykenischen Kultur, Verlag von B. G. Teubner, Leipzig 1909. M. 3) Ἡ λεπτομερστάτη ἀνάλυσις τῶν πραγμάτων, ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν εὐρημάτων Κρήτης, Αἰγύπτου, Ἑλλάδος κατέληξεν εἰς ἐξαγόμενα ἀδιαφιλονικήτου κύρους διὰ πάντα τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς ἐρεῦνης. Τὸ βιβλίον δύναται νὰ ὀνομάσῃ τις θεμελιῶδες, ὅσον καὶ ἂν φυσικὰ ἢ προϊούσα ἔρευνα εἶναι πιθανὸν νὰ φέρῃ τροποποιήσεις τινὰς ἢ βελτιώσεις εἰς τὸ πόνημα δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως.

Ἐν δευτέρον θεμελιῶδες θέμα ἀνέλαθε νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ διαφωτίσῃ τελείως ἡ πρόσφατος πραγματεία τοῦ Reisinger, ἐπίσης ἐναίσιμος διδακτορικὴ διατριβή, εἰς βιβλίον ἰδιαιτέρως τυπωμένη. Πρόκειται περὶ τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς ἀναπτύξεως τῆς κρητικῆς κεραμικῆς κατὰ τὴν σπουδαιοτάτην αὐτῆς περίδον. Ἡ πραγματεία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῶν καμαραϊκῶν λεγομένων ἀγγείων τῆς δευτέρας μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς καὶ τελειώνει εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς λεγομένης τεχντροπίας τῶν ἀνακτόρων Κνω-

σοῦ τῆς δευτέρας ἐσχάτης μινωϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ περίδον αὕτη περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς κεραμικῆς τέχνης τῆς Κρήτης — μεταξύ περίπου τοῦ 18ου καὶ 15ου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ. Αἱ λαμπραὶ ἀναπτύξεις τοῦ Mackenzie καὶ Evans ἀποτελοῦν ὡς εἰκὸς βάσιν τῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ τὴν ταξινόμησιν τοῦ ὕλικου διὰ μιᾶς καθολικῆς ἀναθεωρήσεως, τὴν διερεῦνησιν τῆς σχέσεως τῆς κεραμικῆς τῶν νήσων Μήλου, Θήρας καὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν κρητικὴν ἀγγειογραφίαν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἀγγείων διαφώτισιν τῆς χρονολογίας τῆς προϊστορίας τῆς Κρήτης, τῶν νήσων, τῆς Ἰρράδος καὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὡς σκοπὸν τοῦ ἐθῆκεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὑπ' ὄψει μας βιβλίου.

Καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπέτυχε μετὰ τόσης σαφηνείας καὶ ἀσφαλείας, ὥστε εἰς πάντα σχεδὸν τὰ σημεῖα τῆς ἐρεῦνης τοῦ δὲν ἀμφισβῆλλομεν ὅτι θὰ εἴρῃ συμφωνοῦντας πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀρχαιοδίφας. Πάντες δὲν θὰ συμφωνήσουν ἴσως μόνον εἰς τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ θαυμασιὰ ἀγγειογραφία τῆς πρώτης ἐσχάτης μινωϊκῆς ἐποχῆς (Late Minoan I) χαρακτηρίζει τὴν ἀδιατάρακτον συνεχῆ ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας τῆς δευτέρας μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς (Middle Minoan II). Ἡ μετάδωσις ἀπὸ τῆς ζωγραφικῆς τεχντροπίας ἀγγείου, ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 τοῦ δευτέρου πίνακος τοῦ βιβλίου τοῦ Reisinger, εἰς τὴν ὅλιαν διάφορον τεχντροπίαν τῶν ἀγγείων τῆς ἀκολουθοῦσης ἐποχῆς δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνεχῆς ἀνάπτυξις. Καὶ πολὺ πιθανώτερα εἶναι ἡ γνώμη μιᾶς ἐθνολογικῆς μεταβολῆς εἰς τὴν Κρήτην, ἣν ὑπέθεσεν ὁ μέγας ἱστορικὸς Eduard Meyer, τοῦλάχιστον μιᾶς ἰδιαιτέρας φυλετικῆς μεταβολῆς διὰ μεταβάσεως τῆς ἐπικρατήσεως ἀπὸ μιᾶς φυλῆς εἰς ἄλλην ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ.

Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μία λεπτομέρεια, ἂν καὶ οὐσιώδης, προκειμένου περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ζητήματος τῆς ἀπολύτου ἀλληλουχίας τῆς

ἀναπτύξεως ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν τῆς τετάρτης χιλιετηρίδος μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐσχάτης μινωϊκῆς ἢ ἄλλως μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Πάντα τὰ λοιπὰ ἐξακριβώνει μετὰ πλήρους ἀσφαλείας ὁ συγγραφεὺς. Ἡ ταξινόμησις ἰδίως καὶ διαφώτισις τῆς ἀναπτύξεως πάντων τῶν κατὰ μέρος θεμάτων τῆς διακοσμητικῆς εἶναι κατὰ πάντα θεμελιώδης. Τοῦτο θεωροῦμεν καὶ τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς πραγματείας. Ἔς τοῦτο φαίνεται καλῶς καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς μεθόδου διδασκάλου οἷος ὁ Paul Wolters (εἰς ὃν εἶναι καὶ ἀφιερωμένον τὸ βιβλίον) εἰς μαθητὴν δευδερκῆ καὶ ἐμβριθῆ. Ὁ συγχρονισμὸς τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Ἰρριάδος πρὸς τοὺς τάφους τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηναίων, πρὸς τὴν πρώτην ἐσχάτην μινωϊκὴν ἐποχὴν καὶ πρὸς τὴν 18ην αἰγυπτιακὴν δυναστείαν (ἀρχίζει αὕτη τὸ 1580 π. Χ.) θέτει ἐπὶ ἀσφαλεστέρως βάσεως τὴν ἱκανῶς ἀμφίβολον μέχρι τοῦδε χρονολογίαν τῶν σπουδαιῶν ἐκείνων ἐποχῶν.

Ἀπὸ τὸν συγγραφεὶα ἔλειπεν ἀκόμη τὸ ὕλικόν, τὸ ὅποτον πρὸ ὀλίγων μηνῶν μόλις ἀφθονοῦν ἤλθεν εἰς φῶς διὰ τὴν πρώτμον μινωϊκὴν ἐποχὴν (Early Minoan) εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἁγίας Μαρίας (τεῦχος Ἰανουαρίου καὶ τοῦτο τὸ τεῦχος τῆς «Μελέτης»). Πιστεύω ὅτι ἱκανῶς δι' αὐτῶν διαφωτίζεται καὶ ἡ σχέσις τῆς παλαιστίνης ἀναπτύξεως τῆς κεραμικῆς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν παλαιότητα κρητικὴν. Πιστεύω ὅτι κατέδειξα τὴν διάφορον ἀνάπτυξιν εἰς τὰ δύο ταῦτα ἀντίθετα ἀκρα τῆς ἐπι-

κρατείας τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν αὐτῇ ἐμφανίσεως τοῦ χαλκοῦ περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος. Ὅμοίως ὅτι καὶ σαφέστατα παραχονται ἡμῖν σήμερον τὰ τεκμήρια τῆς σχέσεως τῆς κατόπιν ἀκολουθούσης ἐποχῆς ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι (τῇ βορείᾳ ἰδίως) πρὸς τὴν πρώτμον καὶ τὴν μέσην μινωϊκὴν διὰ τῶν αὐτῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἁγίας Μαρίας Φωκίδος καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ τάφου τοῦ παρὰ τὸ Δραχμῶνι πρὸ τεσσάρων ἤδη εἰδῶν ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντος (Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερὶς τοῦ 1908). Τὰ πράγματα ταῦτα λεπτομερέστερον ἐκτιθενται καὶ διὰ τῶν ἀπεικονίσεων τῶν εἰρηθέντων ἀγγείων ἐναργέστερα καλλίστανται ἐν τῇ πραγματείᾳ μου περὶ τῶν ἐν Φωκίδι προϊστορικῶν ἐρευνῶν, ἧτις ἔσον οὐπω ἐκδίδεται ἐν τῇ Revue pour les études grecques. Ἄλλ' ὁ συζητησμός τῆς ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι προϊστορικῆς ἀναπτύξεως πρὸς τὴν ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν τελευταίων μυκηναϊκῶν χρόνων ἀναμφιδόως ἢ ἀ δώση ἀφορμὰς εἰς εἰδήμονας τῆς κρητικῆς τέχνης πρὸς περισσοτέρην ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ θέμα τοῦτο. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κρητικῆς ἀγγειογραφίας» ἢ εἶναι εἰς θέσιν πρώτος νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐρευνῶν διὰ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τῆς κεραμικῆς τέχνης ἐν τῇ εὐρυτέρῃ κόκλῳ τοῦ κρητοελληνικοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ.

Γεώργιος Σωτηριάδης